

KARATAY
SOSYAL ARAŞTIRMALAR
DERGİSİ

Journal of Karatay
Social Research

Güz / Fall 2024

Sayı / Issue 13

e-ISSN: 2657-4605

KTO KARATAY
ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ İDARİ VE SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ

I
KTO KARATAY ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ, İDARİ VE SOSYAL BİLİMLER FAKÜLTESİ

Sahibi / Owner of Journal

KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Adına
Prof. Dr. Abdullah TOPCUOĞLU
Dekan / Dean

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Editor in Chief

Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ

Editörler / Editors

Prof. Dr. Caner ARABACI   Dr. Öğr. Üyesi Döne AYHAN

Yardımcı Editör / Associate Editor

Arş. Gör. Orhun KÜSKÜ

Alan Editörleri / Field Editors

Tarih

Prof. Dr. Ömer AKDAĞ

Psikoloji

Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GÜLTEKİN AHÇI

Arkeoloji

Doç. Dr. İlker IŞIK

Dilbilim

Öğr. Gör. Uğur BİRKANDAN

Sosyoloji / Antropoloji

Dr. Öğr. Üyesi Berkay ÇETİN

İletişim ve Tasarımı

Dr. Öğr. Üyesi Bülent BİNGÖL

Sanat Tarihi

Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya ŞİMŞİR

Batı Dilleri ve Edebiyatları

Öğr. Gör. Hakan ALKAN

Sosyal Hizmet

Doç. Dr. Dilara USTABAŞI GÜNDÜZ

İktisadi ve İdari Bilimler

Prof. Dr. Bilge AFŞAR

Felsefe

Doç. Dr. Ömer Faruk ERDEM

Doğu Dilleri ve Edebiyatları

Dr. Öğr. Üyesi Alaaddin KİRAZ

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Language Editors

İngilizce / English

Öğr. Gör. Hakan ALKAN

Arapça / Arabic

Dr. Öğr. Üyesi Alaaddin KİRAZ

İstatistik Editörü / Statistics Editor

Dr. Öğr. Üyesi Hasan GEDİK

Sekretarya / Secretariat

Arş. Gör. Nazım ŞEN

Arş. Gör. Fatmatüz Zehra GEÇİMLİ

Redaksiyon / Redaction

Arş. Gör. Ayşe Nur BOZ

Arş. Gör. Beyza ÖZTAŞ

Mizanpaj / Page Design

Arş. Gör. Büşra GÜRBÜZ

Arş. Gör. Sümeyye AYDOĞDU KUZUCU

Arş. Gör. Emre AKTÜRK

Arş. Gör. Zeliha ULUTAŞ

Derginin İnternet Sitesi Sorumluları / Journal's Website Managers

Arş. Gör. Emre SUNAY

Arş. Gör. Şeyma Nur ALTINTAŞ

Kapak Tasarımı / Cover Design

Arş. Gör. Yunus Şafak KAHRAMAN

Dizgi / Composition

Arş. Gör. Orhun KÜSKÜ

İletişim Adresi / Contact Adress

KTO Karatay Üniversitesi Akabe Mah. Alaaddin Kap Cad. No: 130 / 42020 – Karatay / KONYA

Tel: +90 444 1251 / Faks: +90 332 202 00 44

E-Posta: karataysad@karatay.edu.tr

*Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of Karatay Social Research,
KTO Karatay Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yayınıdır.
Yılda iki kez yayımlanan hakemli ve süreli bir dergidir.*

II

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah TOPCUOĞLU.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsamettin ERDEM.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf KÜÇÜKDAĞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Serhat YENİCE.....	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil ALPTEKİN.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Barış SARIKÖSE.....	Karabük Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail KIVRIM.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Özdemir KOÇAK.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Koray ÖZCAN.....	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAFES.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan BAHAR.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÇELİK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer AKDAĞ.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Caner ARABACI.....	KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih Mehmet BERK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Bilge AFŞAR.....	KTO Karatay Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa AKKUŞ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe DEĞERLİ VELET.....	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr. Sefer SOLMAZ.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice BUDAK.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bülent BİNGÖL.....	KTO Karatay Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Şerife ÖZKAN NESİMİOĞLU.....	KTO Karatay Üniversitesi

Hakem Kurulu / Referee Board

Prof. Dr. Mehmet KIRBIYIK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ŞAHİN.....	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Osman KUNDURACI.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Hacı Mustafa ERAVCI.....	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail ÇİFTÇİOĞLU.....	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Mustafa ÖNTUĞ.....	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Alaattin AKÖZ.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. M. Muhsin KALKIŞIM.....	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Ali DENİZLİ.....	İstanbul Rumeli Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Ata YİĞİT.....	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Naim ŞAHİN.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa TASA.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi

III

Prof. Dr. Göksel ŞİMŞEK.....	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Hamit PEHLİVANLI.....	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Cemal GÜVEN.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Hakkı UYAR.....	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Burcu KAYA ERDEM.....	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa SANDIKCI.....	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Murat SEZGİN.....	Uşak Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan UŞAKLI.....	Sinop Üniversitesi
Prof. Dr. Taner ASLAN.....	Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Müjdat AVCI.....	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Prof. Dr. Ali GÜVELOĞLU.....	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Şükrü BALCI.....	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Murat VURAL.....	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Recep Şahin ARSLAN.....	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KURT.....	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Prof. Dr. Muhammed KIZILGEÇİT.....	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Muhittin TUŞ.....	Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARAYAMAN.....	Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Emine YENİTERZİ.....	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ANAMERİÇ.....	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Müge Burcu CODUR.....	Hacettepe Üniversitesi
Doç. Dr. Zehra ODABAŞI.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan YÜKSEL.....	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim NACAĞ.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Cemile TEKİN.....	Aksaray Üniversitesi
Doç. Dr. Sezai ÖZTAŞ.....	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Nesrin DUMAN.....	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet ATALAY.....	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Betül CAN.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Ayten DOĞAN KESKİN.....	Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Doç. Dr. Alev ÜSTÜNDAĞ.....	Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Doç. Dr. İsmail EFE.....	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. İlhami TUNCER.....	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Göksel BASMACI.....	İstanbul Arel Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşegül TEREÇİ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice KARAKUŞ.....	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Aslı AYDEMİR.....	Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Türkan KARAKUŞ YILMAZ.....	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Kemal Cem BAYKAL.....	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

IV

Doç. Dr. Hasan Ali POLAT.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Nuriye ÇELİK.....	Sinop Üniversitesi
Doç. Dr. Erdem KIRKBEŞOĞLU.....	Başkent Üniversitesi
Doç. Dr. Canan YILDIZ ÇİÇEKLER.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Aydın AKTAY.....	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ARSLAN.....	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur ÇAĞLAK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Hatice Deniz GÜNAYDIN.....	Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi
Doç. Dr. Elif ERGEN.....	Hacettepe Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif GÜNDÜZ.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ümit ESER.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AYTAÇ.....	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Seyida ERKEK.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Metin ŞERİFOĞLU.....	Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf BAYAR.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gökhan ARSLANTÜRK.....	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah DAĞCI.....	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül SİLİ KALEM.....	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat ŞAHİN.....	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin ÇİL.....	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Huri Deniz KARCI.....	Ankara Medipol Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Dicle ÖZCAN ELÇİ.....	Şırnak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat ŞAHİN.....	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed DORUK.....	Milli Savunma Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş Ümit YAZGAN.....	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kayhan BAYRAM.....	Şırnak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zekeriya TÜRKMEN.....	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Parisa SAHAFIASL.....	Erciyes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aynur KARABACAK ÇELİK.....	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra MERCAN.....	Sinop Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep GÜMÜŞ DEMİR.....	Üsküdar Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sabriye Hilal ARPACIOĞLU.....	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Salih Ziya KUTLU.....	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Korkmaz YILDIRIM.....	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Caner ÇAKI.....	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kutlu Kağan TÜRKARSLAN.....	Atılım Üniversitesi
Dr. Hasan KAFALI.....	Pamukkale Üniversitesi
Dr. Ömer GÖK.....	Türk Dil Kurumu
Dr. Oğuz OYPAN.....	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Dr. Yaşar ERDEMİR.....Emekli Öğretim Üyesi
Dr. Öğretim Görevlisi Özkan AVCI.....Bartın Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Esra DAŞÇI.....Kastamonu Üniversitesi
Öğr. Gör. Sabri Serkan KIZILSU.....Ankara Üniversitesi
Uzm. Dr. Hanife KOCAKAYA.....Sağlık Bakanlığı

13. Sayının Hakemleri

Doç. Dr. Zeki KARATAŞ.....Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nurullah YELBOĞA.....Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ömer GÖKEL.....Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esra MERCAN.....Sinop Üniversitesi
Dr. Seçil SEVER.....İzmir Demokrasi Üniversitesi

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

JENERİK VE İÇİNDEKİLER.....	I-VI
<i>Generic and Contents</i>	

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

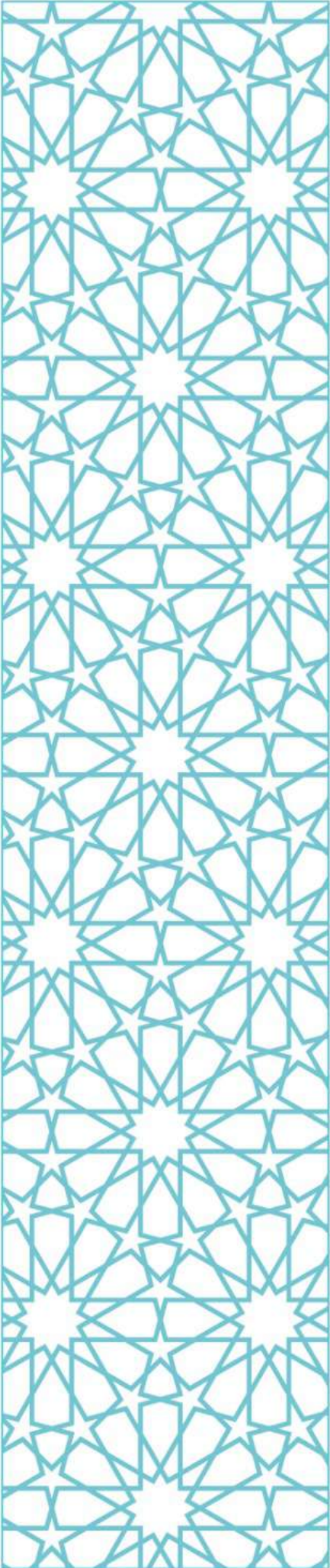
SAZ YOLU ÜSLUBUNDA KULLANILAN DOĞAÜSTÜ MİTOLOJİK MOTİFLERİN İKONOĞRAFİK İNCELEMESİ.....	1-30
<i>Iconographic Examination of Supernatural Mythological Motifs Used in the Saz Style</i>	
Yunus Şafak KAHRAMAN	

DERLEME MAKALE / REVIEW ARTICLE

ÇOCUKLARDA TEKNOLOJİNİN GETİRDİĞİ RİSKLERDEN KAÇINMA VE BİLİNÇLİ İNTERNET KULLANIMINI DESTEKLEYEN ÇALIŞMALAR.....	31-58
<i>Studies Supporting Conscious Internet Use in Avoiding the Risks of Technology in Children</i>	
Veli Furkan ÇAMALAN & Elif DEMİRBAŞ	

KİTAP İNCELEMELERİ / BOOK REVIEWS

BİR GÜN MUTLAKA DÖNECEĞİM.....	59-62
Meryem BAŞAR	
YİTİK KÜLTÜRE AĞIT: 2/İVRİZ'DEN KALİFORNİYA'YA /SON KÖY ENSTİTÜLÜNÜN ROMANI.....	63-68
Melahat ÜRKMEZ	
1932 DİNÎ İNKİLÂP YILI.....	69-72
Sümeyye Dildar KULAT	
ADANA-HER MEVSİM BAHARI YAŞAYAN ŞEHİR.....	73-78
Hamide GÜMÜŞ	
ÜSKÜP MEDRESELERİ.....	79-82
Nesibe Zeynep YAŞA	

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Kahraman, Y. Ş. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 16.09.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.09.2024

SAZ YOLU ÜSLUBUNDA KULLANILAN DOĞAÜSTÜ MİTOLOJİK MOTİFLERİN İKONOĞRAFİK İNCELEMESİ

Yunus Şafak KAHRAMAN*

Öz

Bu çalışmada, XVI. yüzyılda Osmanlı sarayında ortaya çıkan, saz yolu üslubuna ait bazı eserlerdeki mitolojik doğaüstü yaratık motifleri incelenmiştir. Mitoloji, tarihin başlangıcından beri sanat yaşamının ve beraberinde gelen tasarım sürecinin üzerinde derin bir etkiye sahip olmuştur ve sanatçılar için zengin bir ilham kaynağı olarak varlığını devam ettirmektedir. Mitlerin algılanışlarında insanlığın geçirdiği dönemlerle ilgili olarak farklılıklar olsa da mitler bir yandan mistik ve ruhani olmaya diğer yandan bilinmeyen somutlaştırmaya devam ederek çağdaş yaşamda da varlığını sürdürmektedir. Geçmiş çağlar öncesine dayanan Türk mitolojisi, çok derin ve zengin semboller ve arketipler içermektedir. Orta Asya'daki anayurtlarından çok uzakta Anadolu'da devlet kuran Türkler, birçok kültürle etkileşime girmelerine rağmen dışardan gelen unsurları bir şekilde kendi bünyelerinde sentezleyerek köklerine bağlı bir sanat anlayışı oluşturmuşlardır. Saz yolu üslubuna ait motifler, kendi döneminde kitap sanatlarından, mimariye, dokumadan çini ve maden işlerine kadar hemen her alanda kullanılmıştır. Ortaya çıktığı devirde son derece ilgiyle ve takdirle karşılanan bu süsleme tarzındaki eserler, bugün de büyüleyici bir şekilde ilgi ve hayranlık uyandırmaya devam etmektedir. Zengin kültürel mirasımızın ürünleri olan bu sanat eserlerinin araştırılması ve incelenmesi, kültürel birikimimiz hakkında daha fazla bilgi sahibi olmamızı sağlayacaktır. Bu çalışmada, motiflerin incelenmesinde Erwin Panofsky'nin ikonografik analiz yönteminden yararlanılmıştır. Sonuç olarak Türk mitolojisine ait mitler, sanatçılar için önemli bir ilham kaynağıdır. Sanatçıların yaratıcılıklarını zenginleştirmeye, sanat aracılığıyla kültürel değerleri korumaya ve aktarmaya yardımcı olabilecek unsurlardır.

Anahtar Kelimeler: Grafik Tasarım, Saz yolu, Mitoloji, Ejderha, Zümrüdüanka.

* Arş. Gör., KTO Karatay Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, İletişim ve Tasarım Bölümü, yunus.safak.kahraman@karatay.edu.tr, ORCID: 0009-0001-4304-9790.

Bu çalışma için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Iconographic Examination of Supernatural Mythological Motifs Used in the Saz Style

Abstract

In this study, the mythological supernatural creature motifs in some works belonging to the Saz Style, which emerged in the Ottoman palace during the 16th century, have been examined. Mythology has had a profound impact on the artistic life and the accompanying design process since the dawn of history, continuing to serve as a rich source of inspiration for artists. Although there are variations in the perception of myths depending on different periods of humanity, myths persist in contemporary life by remaining both mystical and spiritual while also embodying the unknown. Turkish mythology, which has roots going back to ancient times, contains deep and rich symbols and archetypes. Despite establishing a state in Anatolia, far from their ancestral homeland in Central Asia, the Turks, while interacting with many cultures, synthesized external elements into their own traditions, creating an art understanding that remains true to their roots. The motifs of the Saz Style were used across various fields during their time, from book arts to architecture, textiles, ceramics, and metalwork. This decorative style, which was highly appreciated and admired in its own era, continues to evoke fascination and admiration today. Researching and examining these artistic works, which are products of our rich cultural heritage, will provide more insight into our cultural accumulation. In this study, Erwin Panofsky's iconographic analysis method was used to examine the motifs. As a result, the myths of Turkish mythology are a significant source of inspiration for artists. They are elements that can enrich artists' creativity and help preserve and transmit cultural values through art.

Keywords: Graphic Design, Saz Style, Mythology, Dragon, Phoenix.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Giriş

Mitoloji, tarihin başlangıcından beri, sanat yaşamının ve beraberinde gelen tasarım sürecinin günümüzde de sanatçılar ve tasarımcılar için zengin bir ilham kaynağı olarak varlığını devam ettirmektedir. Tarih öncesi medeniyetlerden günümüz ressamlarına kadar mitoloji, sanatçılara, keşfedip yeniden yorumlayabilecekleri geniş bir tema, sembol ve arketip repertuarı sağlamıştır. Mitlerin ne zaman doğduğunu kesin olarak bilmek mümkün olmasa da insanlık tarihinin erken dönemlerinden itibaren, her toplumda mitler üretilmiştir. Hayal edebilme yeteneği, günlük deneyimlerin ötesine geçen fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sayede, doğal afetler, yaratılış, ölüm ve yok olma gibi baş edilemeyen olgulara yönelik kabullenmeler kolaylaştırılmıştır. Mit kelimesinin içeriği, oldukça geniş bir alanda anlamlandırılmaktadır. “Mit” (myht) kelimesinin kökeni, Yunancada “anlatı” veya “hikâye” anlamına gelen “mythos”tur. İnsanın eylemleri ve inanışları için model niteliğinde olan, hayatı anlamlandıran ve değer katan, dolayısıyla bireyin kendi hayatını ve etkinliklerini anlamlandırmasını sağlayan ve çoğu zaman bir yaratılışın öyküsünü anlatan geleneksel olarak yaşadıkları toplumlarca “kutsal” ve “gerçek” kabul edilen anlatılara “mit” adı verilir (Çobanoğlu, 2019, s. 3). Mitlerin algılanışlarında insanlığın geçirdiği dönemlerle ilgili olarak farklılıklar olsa da mitler, bir yandan mistik ve ruhani olmaya diğer yandan bilinmeyi somutlaştırmaya devam ederek çağdaş yaşamda da varlığını sürdürmektedir.

Mitolojik anlatıların gücüyle, yıllar içinde bir dizi sembol, motif ve temaların ortaya çıkması, sanatın yorumlanmasında önemli bir etki oluşturmuştur. Bu durum her türlü süslemede mitolojik etkileri görmeyi mümkün kılmıştır. Sanatta mitlerin ve mitleri temsil eden sembollerin bu kadar kalıcı olmasının nedenlerinden biri, çeşitli şekillerde yorumlanabilmeleridir. Örneğin, bir kuşun sonsuz yaşamı temsil etmesi ya da yılanın, doğanın yıkıcı güçlerini temsil etmesi bir sanatçının görsel anlatımında hayat bulabilir. Sanatçıların, bu zengin anlam katmanlarını barındıran mitolojik sembollerden yararlanmaları, izleyicilerle daha derin bir düzeyde etkileşime geçmelerini sağlayarak günümüze kadar ulaşan düşündüren ve hayranlık uyandırıcı sanat eserlerini üretmelerine katkıda bulunmuştur. Sanatçılar, karmaşık duyguları, inançları, fikirleri daha sade ve anlaşılır bir şekilde ifade etmek için mitolojik figürlerden ve hikâyelerden yararlanmışlardır. İnsanlığa ait bulunan en eski kalıntıların

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

ışığında resim ve heykelin, söz ve yazıdan önce var olduğu tahmin edilmektedir. Bu sanat kollarını, benliği anlatış biçimi ve inançlarını temsil etmek için kullanan ilkel kavimler, bu yolu kullanarak toplumsal bilincin temellerini atmaya başlamıştır. Mağara resimleri dışında, kullanılan seramik kap kacak üzerine resim yapılmaya başlanması bu sanata farklı bir boyut kazandırmıştır. Resim, artık sadece mağara resimlerinde beşerin doğayla etkileşimini yansıtmamış, farklı yüzeylerde günlük hayatı, dini inançları konu edinerek sanatı, insanın kendi kültürel oluşumuna da dahil etmiştir. Resim aynı zamanda dinin yardımcı bir unsuru haline gelirken her dönemin ve toplumun, dini kaynaklı mitolojik inançları bu resimlerin konularını oluşturmuştur. Yaşamın gizemlerini çözemeyen birey, bu sırları bilen varlıkların olduğuna inanmış ve ürettikleri eserler ne kadar doğaüstü ne kadar dehşet verici ve gerçekdişi olursa zihnen de o kadar ruhlar ve tanrılar dünyasıyla ilişki kuracağını varsayarak ürettikleri malzemeleri, dini ritüellerinde de kullanmışlardır (Özhancı, 2022, s. 520). Nesilden nesile aktarılan ve toplumların kültürel yapısının bir parçası olan mitolojik figürler, motifler, temalar, semboller bugünün insanının bakışıyla da hâlâ mistik bir çekiciliğe sahiptir.

Sanatın her dalında görebildiğimiz mitolojik unsurlar, çağlar boyunca toplumların kültürel belleğinin bir parçası olarak günümüze kadar ulaşmışlardır. Türkler de tıpkı diğer kültürlerde olduğu gibi zamanla inançları, gelenekleri, kahramanları ve tarihlerine dair kendi mitlerini oluşturmuşlardır. Tarihin en eski milletlerinden biri olan Türkler, bilinen tarihleri boyunca oldukça geniş topraklarda hüküm sürmüş, uzun yıllar boyunca varlıklarını sürdürerek birçok devlet kurmuş, farklı inanç sistemleri, farklı kültürel yapılar, farklı milletlerle temaslarda bulunmuş, bunlarla etkileşime girmiştir. Farklı coğrafyalarda kurulan ve yıkılan devletlere rağmen, karşılaşa geldikleri kültürlerin katkıları ile şekillenen Türk sanatı, her dönemde ve iklimde, kendi belleğinde var olan kültürel mirasıyla etkileşime girdiği kültürler arasında bir sentez oluşturmayı başarmış ve kendine has özellikleriyle varlığını sürdürmüştür.

Türk mitolojisinin kaynağı ve Türklerin yaşadığı en eski coğrafya olan Türkistan, Türklerin yaşayış biçimlerine özgü erken tarihli sanat ürünlerinin ortaya çıktığı bölgedir. MÖ. VII. yüzyıldan sonra *Hayvan Üslubu* denilen yeni bir eğilim, Asya'nın farklı bölgelerinde kendine geniş bir yayılma alanı bulmuştur. Bu üslup, geniş bir hayvanlar alemi ile bunların çeşitli malzemelere, değişik karakterlerle yansıması olarak

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

özetlenebilir (Bilici, 1983, s. 20). Hayvan motiflerinin ağırlıkta olmasıyla birlikte Rumi motiflerin prototiplerine Hunlar, hatta İskitlerde rastlanmaktadır. Türk süslemeciliğinin en eski örneklerinin bulunduğu Pazırık kurganından çıkarılan sanat eserleri arasındaki üzenęi, eyer, at koşumları, heykel, başlık ve tokalar, Türklere has özellikteki hayvansal motiflerle süslenmiştir. Türklerin bu ilk yerleşim yerlerinde kendi özgün sanat eserlerini görmekle beraber ve Hindistan gibi güney batı Asya ve Çin gibi uzak doğudan komşu ülkelerin kültürlerinden izler görmek mümkündür (Akengin ve Arslan, 2017, s. 2). Özellikle bu bölgede inançlar, gelenekler, mitler ve sanat gibi birçok alanda kültürel paylaşımların gerçekteşmesi kaçınılmaz olmuştur. Hunlar ve Göktürkler gibi devletlerin ardından kurulan Uygur Devleti, yerleşik hayatı benimseyerek Türk süsleme sanatlarında yeni alanlar açmış, farklı tarz ve üsluplarla Türk sanatının zenginleşmesini sağlamıştır. Hun ve Göktürklerden kalma motifleri kullanmaya devam eden Uygurlar, yeni tarz ve üsluplar geliştirmişlerdir. Özellikle resim ve minyatür alanında çığır açan Uygurlar, sanata ve sanatçuya büyük önem vermiş bu sayede şehirleri, sanat ve kültür merkezi haline gelmiştir. Turfan, Beşbalık, Bezeklik, Hoço, İdikut ve Yarkent gibi şehirlerde yapılan kazılarda elde edilen eserler, bugün farklı Avrupa şehirlerinde sergilenmektedir. Moęol istilaları sonrasında pek çok Uygur sanatçısı, İslam dünyasına gelerek Türkistan'daki Türk resim sanatının, İranlılara geçmesini sağlamışlardır. İlhanlılar ve Timur devrinde saraylarda çalışan Uygur sanatçılar, kendi üsluplarını Maveräünnehir'e ve bütün İran'a yayarak Türk-Arap-İran minyatürlerinin kaynağı olmuşlardır. Uygurların gerek duvar gerekse kitap resimlerinde görülen insan figürlerinin yuvarlak yüzleri, çekik gözleri, küçük burunları ve başlıkları, giyimleri kendilerine hastır. Böyle olmakla beraber, Horasan Selçuklularından kalma tabaklar ve Anadolu Selçuklularının çinilerinde devamlılığı sürdürürler. İleri bir medeniyetin eseri olan devasa Uygur kütüphanelerinde bulunan kitapların yaprakları resimlerle, yazılarının kenarları da kıvrımlı dallar ve çiçeklerle süslenmiştir. Bu süsleme tarzı, sonraki asırlarda Uygur bölgesinden çok uzaklarda XV. ve XVI. yüzyılda en güzel örneklerini Türkistan, İran ve Türkiye'de vermiştir. Uygur medeniyetinin bilim ve sanatta kaydettiği ilerlemeler, Türk sanatının gelişme çizgisini önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle Türk sanatının bugüne kadar gelen estetik zevki ve klasik

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

çizgilerinin en temel kaynaklarından biri Uygur sanatıdır (Özkeçeci, 2004, s. 209).

Türkler batıya yöneldiklerinde, Yakın Doğuda İnan medeniyeti ile karşılaşmış, güneybatıya indiklerinde Arap kültürüyle tanışmışlardır. İslamiyet'in kitleler halinde kabulünden sonra Türkler, Türkistan'dan getirdikleri kültürleri ile İslam inançlarının gereklerini sentezleyerek yeni sanat formları geliştirmişlerdir. Anadolu'nun fethi sonrasında Bizans medeniyetiyle temas kurulmuş olup Anadolu'da yaşayan Eski Çağ uygarlıklarının kültürlerinden de etkilenilmiştir. Türkler Rumeli'ye geçip büyük bir imparatorluk kurduktan sonra, Avrupalılarla yan yana yaşamaya başlamış ve kültür alışverişine devam etmiştir (Akengin ve Arslan, 2017, s. 2). Kökleri Türkistan'dan gelen Türk süsleme sanatlarının gelişmesinde, Yakın Doğu'da hüküm süren İnan Selçukluları, İlhanlılar, Timurular Memlukler, Türkmenler ve nihayetinde Osmanlı Devleti baş rolü üstlenmişlerdir. Türklerin kendi gelenekleri, yeni keşifler, karşılaşılan kültürlerle olan etkileşimler, Türk süslemeciliğine yeni renk, desen ve motifler armağan etmiştir (Ertürk, Varol ve Özgöl, 2012, s. 110). Buna bağlı olarak zengin bir kültürel mirasın sahibi olan Türklerin, geleneksel sanatları içinde yer alan motifleri incelendiğinde, birçok kanaldan beslenmiş köklü bir kültürün ürünü olduklarını fark etmemek mümkün değildir.

İslam inancını benimsemiş olan Türk boyları, kitleler halinde Anadolu'ya akın ederek burada yeni devletler kurmuş ve anavatanlarından sentezleyerek getirdikleri kültürel yapılarına özgü eserler vermeye devam etmişlerdir. Bu döneme ait günümüze ulaşan birçok tarihi eser ve kalıntılarda gördüğümüz ejder motifleri, çift başlı kartallar, Zümrüdüanka gibi mitolojik motifler, dini kısıtlamalara rağmen Anadolu Türkleri tarafından kullanılmıştır. XVI. ve XVII. yüzyıldan itibaren İslam dünyasının en büyük devleti haline gelen Osmanlılar, Kanuni Sultan Süleyman döneminde, sadece siyasi açıdan değil kültür ve sanat açısından da zirveye ulaşmıştır. Yaşanan gelişmelere paralel olarak sarayın sanat atölyeleri de gelişmiş ve yeni düzenlemelere tabi tutulmuştur. Klasik dönem olarak adlandırılan bu dönemde, Osmanlı'nın saray merkezli sanatını etkisi altına alan önemli gelişmelerden biri, *saz yolu* adı verilen bir üslubun Şahkulu isimli, Tebriz'den gelen bir sanatçının ellerinde parlaması olmuştur.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Saz Yolu Üslubu

Klasik dönemde Osmanlı sanatının merkezi olan saray nakkaşhaneleri, Osmanlı'nın tasarım merkezi olarak hizmet veriyordu. Bu sebeple sarayda tasarlanan motifler, Osmanlı Devleti'nin her köşesine gönderilip buralarda süslemenin yapıldığı, hemen her alanda kullanılıyordu. Saray atölyelerinde geliştirilen bir üslup cihan devletinin bütün topraklarında hâkim üslup haline gelebilmekteydi. Özellikle nakkaşbaşılığa getirilen yetenekli ustaların tarzları, diğer nakkaşlar tarafından öğrenilerek çoğaltılıyor, bu şekilde kaynağa bağlı kalınarak desenler yayılıyor. Sarayın maaşlı çalışan nakkaşları dışında saraya hizmet veren nakkaşlar da mevcuttu. Kendine ait atölyesi olan bu nakkaşlar, sadece saray için el yazmalarını süslemekle kalmayıp sarayın diğer atölyelerine de desenler üretiyorlardı. Bu atölyelerdeki sanatçılar, maaşlı saray sanatçıları değildi ancak bu atölyelerle saray arasında yüksek standartları korumak için güçlü bir ilişki vardı. Saray dışındaki bu ustalar, zanaatlarının ırak, usta eğitimi yoluyla öğrenildiği dini yapıya sahip loncalara bağlıydı. Ustalar, bizzat padişahtan belge alarak onaylanırdı ve bu belgeye sahip olan eski ustalar, devlet tarafından desteklenirdi. Devlet ile loncalar arasında da yakın bir iş birliği mevcuttu ve malların kalitesi devlet tarafından özel düzenlemelerle belirlenmekteydi (Yoltar, 2009, s. 10). Bu sayede, giderek artan kalitede eserlerin üretimi devam etmekteydi. Klasik dönemde Osmanlı saray nakkaşhanesinde doğan saz yolu üslubu, Osmanlı sanatındaki hakimiyetini uzun bir dönem korumayı başarmıştır.

XVI. yüzyılda Osmanlı saray nakkaşhanesinde nakkaşbaşılığa kadar yükselmiş Şahkulu tarafından kendine has bir üslupla yapılan saz yolu süsleme tarzı, sarayda sevilen bir icat olarak kabul görmüş ve uzun bir süre Osmanlı süsleme sanatlarının vazgeçilmez bir kolu olmuştur. Şahkulu'nun kendine has çizim tarzı XVIII. yüzyıl yazarları tarafından *saz yazmak* ya da *saz kolu* olarak adlandırılmış ve XX. yüzyılda bu tarza *saz üslubu* denilmiştir. Farsça saz çalmak (sürmek), süslemek anlamında kullanılan "sâz dâden" kelimeleri XVIII. Yüzyıl yazarları tarafından (B. Mahir,1994,7,128'e göre Müstakimzade Süleyman Saadeddin Efendi'nin "saz yazmak", Ayvansarayî'nin "saz kolu" adını verir) saz yazmak olarak değerlendirilmiş ve üslup ismi olarak kullanılmıştır. (Nemlioğlu, 2011, s. 577). Saray nakkaşhanesinde müzehhip, ressam gibi farklı dallarda çalışan sanatçıların olduğu bilinmektedir. Bu sanatçıların bazıları bütün dallarda çalışma yapabilecek yeteneğe sahiptir. Nakkaşhanede bir dalda

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

uzmanlaşan birinin, başka dallarda uzmanlaşması mümkündür. Bu duruma bir örnek olarak Ayvansarayı Hafız Hüseyin bin İsmail'in, *Mecmuai Tevarih* adlı eserinde anlatılan Lale Devri'nin ünlü nakkaşı Levni'nin hayat hikayesi gösterilebilir. Levni, nakkaşhanede nakış yapmakta üstat olduktan sonra, saz koluna meyletmiş daha sonra musavvirliğe heves etmiştir. Bu anlatıya göre, ünlü minyatür ustası Levni, farklı dallarda çalışmıştır. Bu bilgilerden yola çıkarak nakkaşhanede saz yolunun tezhip ya da minyatürden ayrı bir çalışma kolu olduğu, saz yolunda oluşturulan desenlerin, resimlerde ve tezhipte kullanıldığı sonucuna varılabilir (Mahir, 2022, s. 30).

Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma Osmanlı sanatının klasik döneminde oldukça ilgiyle karşılanmış saz yolu üslubuna ait mitolojik doğaüstü yaratıkları tasvir eden motiflerin Erwin Panofsky'nin ikonografik inceleme yöntemiyle analizine dayanmaktadır. İkonografi, imgeleri irdelemek, sınıflandırmak ve gereken görüşe göre açıklamak için kullanılan bir yöntemdir. Erwin Panofsky, ikonografik ve ikonolojik eleştiri yöntemiyle, sanat tarihine ilişkin kendi döneminde farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Panofsky'ye göre, semboller belirli bir toplumsal grubun genel tutum ve inançları üzerine şekillenmektedir (Erişti, 2016, s. 12). Kurama göre imgeler; interdisipliner bir bakış açısıyla, geçmişte belirli bir zamana ait kültür, siyaset, toplum ve yaşam hakkında tarihi kaynaklar olarak ele alınır. Bu nedenle, eserlerin oluşturulduğu koşullar ve zamanla ilgili, olabildiğince çok bilgi edinilerek çalışma yapılması önemlidir. Panofsky'ye ait kuramın, ilk iki aşaması ikonografik analiz aşamasıdır. Birinci aşama, *ön ikonografik* incelemedir. Bu aşama, *olgusal* ve *ifadesel* olmak üzere alt sınıflara ayrılır. Yapıtlarda renk ve çizgi düzenlemeleri veya kullanılan materyal bilgisi gibi öz biçimler olgusal anlamla belirtilir. Sanatçuya ait yapıtta yer alan bir figürün, hüznünlü duruşu veya bir evin neşeli ve huzurlu anlatımı ise, ifadesel anlamla açıklanır. Hem olgusal hem de ifadesel anlamlar, bir görselin kültürel arka planı hakkında herhangi bir bilgi olmaksızın, günlük yaşam deneyimi ile yorumlanabilir (Panofsky, 2012, s. 28). Kuramın ikinci aşaması olan uzlaşımsal anlamda yapılan incelemelerde gündelik pratik deneyimlerimizden daha fazlası gereklidir (Cömert, 2010, s. 4). Eserde bulunan hikayeler, kişileştirmeler, alegoriler, semboller, nitelikler ve amblemler gibi sembolik unsurları anlamlandırmak için eserin kendisi

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

dışında kitaplar, mitler ve konuya ilişkin standart temsil uygulamaları gibi materyallere başvurmak gerekir. Bu aşama “*dar anlamda ikonografik analiz*” olarak adlandırılır. (Ersan ve Kahraman 2024 s. 652)

Bulgular

Teknik olarak bakıldığında saz üslubu, kâğıt üzerine fırça ve mürekkeple yapılan resmi ifade eder. Genel olarak siyah mürekkep kullanılmasına rağmen yer yer sulandırılmış kırmızı lal mürekkebi ve is mürekkebi, açık mavi, yeşil gibi renkler, altın ve gümüşün kullanıldığı görülür. Saz yolunun en belirgin özelliği tek fırça ile çok kalın ve çok ince türlerde yapılan tahrirler ve renk sadeliğidir. Desenlerde kalın çekilmiş çizgilerin yanında ustalıkla çizilen görülmeyecek kadar ince hatların olması resimlere boyut kazandırmıştır. Kompozisyonun temelini çok kalın bir çizgiden meydana gelen bir omurga teşkil eder. Bu etki küçük motiflerde ince çizgilerle devam eder. Eserlerde akıtma, gölgeleme, tarama, noktalama gibi çeşitli teknikler uygulanmıştır. şahkulu, ustaca kullandığı fırçasıyla ayrıntılı bir şekilde yaprak ve hatayı çeşitmeleri arasında ejder, Zümrüdüanka, aslan gibi hayvan figürleri yanında peri figürlerini de kullanmıştır (Özkeçeci ve Özkeçeci, 2014, s. 162). Saz yolunun en karakteristik motifi; ince, uzun sivri uçlu, rüzgârdan hareket ediyormuşçasına kıvrılan, dönen zarif iri yapraklardır. Bu yapraklar arasına çizilmiş gerçek ya da fantastik hayvanlar, bazen savaşır şekilde tasvir edilir. Merkezi veya tekrar eden modüler tasarımlar yerine, sanatçı motifleri tuval resmindeki gibi istediği şekilde düzenleyebilmektedir. Bu üslupla yapılan süslemelerde motifler, tek tek değerlendirilmek yerine birbiri içine girmiş ve bir kompozisyonun parçası haline gelmiştir.

Türk süsleme sanatlarında zarafet, ihtişam, incelik ve emeğin bir göstergesi olan saz yolu üslubuna ait motifler yüzyıllar boyunca mimariden, kuyumculuğa kadar birçok alanda süslemelerin ana unsuru olmuştur. Saz yolu üslubunda tasarlanan birçok motif olmasına karşılık bu üslubun en karakteristik motifi, iri hançeri yapraklardır. Bununla birlikte diğer karakteristik özelliklerden biri de mitolojik figürlerin, kompozisyonların merkezine yerleştirerek bunların, orman yaşamının bir parçası gibi izleyiciye sunulmaları ve bunun müthiş bir işçilikle gerçekleştirilmesidir. Bu karakteristik özelliklerin yanında saz yolu üslubu, zengin bir motif çeşitliliğine de sahiptir. Bulutlar, hatayiler, periler,

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

kuşlar, orman hayvanları, insan figürleri, çeşitli yaprak ve ağağlar, saz yolu üslubunda sıkęa görülen motiflerdir.

Ejder Motifi

Görsel 1: *Şahkulu'na ait saz yolu üslubunda yapılmış yaprak demeti üzerinde ejder motifi (Metropolitan Sanat Müzesi-New York).*

Saz üslubuyla yapılan resimler, izleyiciler üzerinde merak uyandıran gizli bir çekiciliğe sahiptir. Motiflerin her biri ayrı ayrı izleyicinin ilgisini çekebilecek etkileyicilikte tasarlanmış ve ince bir üslupla işlenmiştir. Üsluptaki zarafet ve ihtişam, ortaya çıktığı dönemde de hayranlık uyandırmış ve takdire Şayan bulunmuştur. Üslubun bu denli ilgiyle karşılanmasının nedenlerinden biri de Türk mitolojisinden ilham almış olmasıdır. Toplumun kültürel hafızasının bir paręası olan mitolojik

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

unsurlar, yüzyıllar boyunca halk anlatılarında yaşamaya devam etmiştir. Saz yolu üslubunun, en etkileyici ve karakteristik motiflerinden birisi olan ejderha motifi de halihazırda toplumun belleğinde bulunan ve halk arasında bilinen bir motiftir.

Söz konusu resmin doğal anlamına bakıldığında, siyah mürekkeple çizilmiş birbiri içine geçmiş yapraklardan oluşan bir bitki demetinin üzerinde sola doğru yürüyen bir ejder motifi görülmektedir. Sivri ve yuvarlak dilimli yapraklar sağa doğru uzanırken aksi yönde kıvrımlar oluşturmaktadır. Kıvrılmış dairesel hareketlere sahip iri yapraklar birbirinin içinden geçerek kompozisyonda devamlılığını sürdürür ve yaprağın ucu incelerken son bulur. Yaprakların kıvrımlı yerlerine tıpkı ejderhada olduğu gibi resmin genelinde kullanılan çizgilerden daha kalın bir çizgi çekilmiştir. Ejderha yapraklar üzerinde yürür vaziyette ağzı açık bir şekilde tasvir edilmiştir. Ejderha, ön sol ayağıyla yaprak demetinin başlangıç noktasını kavramış haldeyken diğer ayakları yaprak demetinin üzerine hafif bir şekilde basmaktadır. Bacakların üzerinde, mavi ve kırmızı halkalar yer almaktadır. Bunlar bu tarz resimlerde az görülen renkli öğelerdir. Ejderhanın bacaklarının olduğu bölümlerde bulutlar kıvrımlı hareketlerle çizilmiştir. Baş bölgesinde yine bulutlar vardır. Ejderha, tek boynuzlu, sivri dişli, sivri dilli ve iri gözlüdür. Vücudu benekli olarak tasvir edilmiştir. Resimde, zemin rengi uygulanmamış onun yerine siyah olmayan açık renkli çiçek ve yaprak desenleri kullanılmıştır. Resmin etrafı, çerçevesiz ve yaprak benzeri bir bordürle süslenmiştir. Aynı şekilde sanatçının adının yer aldığı bordürlü bir çerçeve resmin sol üst kısmına yerleştirilmiştir.

Saz yolu üslubunun en önemli özelliklerinden birisi, ayrı ayrı çok iyi tasarlanmış motiflerin bir kompozisyon oluşturularak bir araya getirilmesidir. Resimde görülen yaprak demetleri ve ejderha motifi, üslubun çok iyi yansıtıldığı iki ayrı motiftir. Her iki motifte de ressamın maharetini yansıtan fırçayla çekilmiş çok ince ve kalın çizgiler kullanılmıştır. Kalın çizgiler, izleyenlerin bakışlarını kendi üzerine çeker ve izleyenlerde kıvrımları takip etme hissi uyandırır. Bu kalın çizgiyle oluşturulan kıvrımlar, resme bir dinamizm getirmiştir. Bu çizgiler aynı zamanda birçok detayın yer aldığı resimde odak noktası haline gelir ve resmi göz yorucu bir karmaşıklıktan kurtarır. Resimde iri ve sık yaprakların kullanımı, gür ormanları temsil eder bu sayede resimde bir gerilim oluşturulmuştur. Ejderha saldırıya hazır ağzı açık tasvir edilerek

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

yırtıcı ve vahŐi gösterilmiştir. En ön pençesinde, yaprakları avucunda sıkıca vaziyette tasvir edilmesi, resimde gerilim uyandıran başka bir unsurdur. Ejderha vahŐi ve yırtıcı olmasına rağmen yaprakların üzerinde, adeta hissettirmeden yürümektedir. Yaprakların kıvrımları ve ejderhanın duruğu birbiriyle uyum içindedir. Bu durum figüre aynı zamanda bir zarafet kazandırmıştır. Resmin sahip olduğu gerilim ve letafet, resmi ilgi çekici hale getirmiştir.

Uzlaşımsal anlamda ejder, Türk mitolojisinde yer alan doğaüstü yaratıklardan bir tanesidir. Ejderha, Türkistan'dan bu yana Türk süsleme sanatlarında ve halk anlatılarında kullanılan bir motif olmuştur. Türklerin bu motife sembolik anlamlar yükleyerek onu yazma eserlerde, mimari süslemelerde, dokuma ve maden işlemelerinde kullandığı bilinmektedir. Türk süsleme sanatlarında ejder motifi, kullanıldığı döneme, coğrafyaya ve sanatçının tarzına göre farklılık gösterse de genel olarak onu Çin, Hint ve Batı ejderhasından ayıran karakteristik çizim özelliklerine sahiptir. Tematik olarak bakıldığında ejder motifinde; Çin, Hint ve Orta Asya halklarının etkisi görülür. Fakat Çin ikonografisinin yazıya benzeyen ejder tasviri, Türk sanatında yoktur. Hint sanatının natüralist üslupla yaptığı gerçek fil ve timsaha benzeyen ejderler, Türk süslemelerinde nadir görülür. Buna karşılık Türk süslemelerindeki ejder, aynı kökenden geldiği düşünölen atalarınınkine benzemektedir ve bu özellik Gök Türkler, Uygurlar, İlhanlı ve Timurlulara kadar çok az değişiklik göstermiştir (Esin, 1970, s. 172). Türklerde, ejder figürünün temsil ettiği anlamlar, Türklerin tarihi serüvenleri doğrultusunda çeşitlilik gösterse de ejder motifi, Türklerin yaşadığı her bölgede sanatsal anlamda kullanılmaya devam etmiştir.

Roux (2022)'a göre Türkler, ejderha figürü ve onunla ilgili tasarımları, Çinlilerden ödünç almıştır. Hun devrinde ejderhaya tıpkı Çinlilerde olduğu gibi *luu* denmesi, bunu kanıtlar niteliktedir. Hunlar, kendi başkentlerine Ejderha Şehri (Lung-ch'eng) adını vermiştir. Türk toplumlarındaki ejderha anlayışını karşılayan atasözleri ve deyimler de mevcuttur (Ögel, 2023, s. 711). Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan Hun aristokratlarına ait mezarlardaki ejderha objeleri, Hunlarda köklü bir ejderha inancının olduğunu göstermektedir. Çin'de olduğu gibi, Türklerde de *luu* çeşitli Şekillerde tasvir edilir. Bu Őekiller, yılan ile timsaha yakın cinsten bir hayvanın türlü hayvanlarla birleşmesinden vücuda gelmiş Şekilde tasavvur edilir. Böylece *luu* meydana geldiği hayvanların

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

özelliklerine sahiptir. Sıcak mevsimlerde, kuş gibi gökte uçar. Son bahardan sonra ise, timsah ve su yılanı gibi sulara ve yer altına saklanır. Luu'nun uçuş kabiliyetinden yararlanan Çin'in efsanevi hükümdarlarının, "luu"yu arabaya koştugu veya sırtına binerek, gök yüzüne uçtuğunu tasvir eden anlatılar mevcuttur. Luu'nun sırtında göğe uçmak tasavvuru, Hun ve Uygur Türk sanatında da yer alırdı. Luu, aynı zamanda mücevher ve hazinelere sahip addedilirdi. Hindistan'ın *naga* (yılan) veya yarı insan yarı yılan şeklindeki okyanusta ve patala denilen yer altı dünyasında yaşayan su mabutları gibi, Uygur metinlerinde, Luu Hanları (Ejder Hanı) mücevherli altın veya gümüşten iplerle süslü olarak anlatılır. Luu'ların kızları, bu ipleri eğirmektedir. Altay ve Orhun taraflarında bulunan Türk ejderha tasvirlerinde, ejderhanın belkemiği "ip" şeklindedir (Esin, 1970, s. 162). Ejderhanın bel kemiğinin ip şeklinde kalın bir çizgiyle çekilmesi, yüzyıllar sonra saz yolu üslubunda da görölmektedir.

Uygur sanatında sıkça görölen çift ejder ya da dört yönü temsil eden dört ejder figürlerinin geçmişi, MÖ. 3000 yıllarına kadar götürülebilir. Çift ejder motifi, çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki, karşılıklı konumlandırılmış iki ejderdir. İkinci olarak çift ejder, kafalardan biri baş diğeri kuyruk kısmında olan ejderlerdir. Üçüncü Çift ejderler, birbirine düğümlenmiş vaziyette tasvir edilen ejderlerdir. Çift ejderler, Türklerde Türkistan'dan Osmanlılara kadar taht süslemelerinde, mezar taşlarında ve heraldik olarak kullanılmıştır. 732 tarihli Kültigin yapıtında, Kök Luu adı verilen çift ejder yer almaktadır. Anadolu'da Ahlat mezar taşlarında ve birçok mimari eserde çifte ejderi görmek mümkündür. Kök Luu, göğü ve ağacı temsil etmektedir. Uygur astrolojik metinlerinde yer alan Hint kökenli *makara* ve *jalebha* adlı ejderhalar, felek çarkı boyunca hareket eder ve ay ile güneşi yutmak için onlara yetişmeye çalışırdı. Ay ve güneş tutulması, ejderin onları yutması olarak izah edilirdi. Yakın zamana kadar Anadolu'da yaşayan Türklerin, bu inancı devam ettirdiği ve ay tutulması sırasında canavarı kovmak için gürültü yapıldığı bilinmektedir. Türk kozmolojisinde, ayrıca yer ejderi ve gök ejderi vardır. Yeraltında ya da derin sulara yaşayan yer ejderi, baharla birlikte yeryüzüne çıkar. Pul, boynuz ve kanatları oluşan ejder, gökyüzüne yükselir ve bulutlara karışır. Gökyüzündeki ejder, yağmur yağdırarak bereket ve refahın oluşmasını sağlar (Aydın, 2013, s. 2). Gök ejderi, Çin mitolojisine benzer bir şekilde su, bolluk, bereket ve yeniden doğuşun simgesidir. Yer ejderi, kış döneminin sonunda yeryüzüne çıkar ve tabiatın yenilenmesini

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

simgelerdi (Özkeçeci ve Özkeçeci, 2014, s. 162). Gök Türkler bu mevsim geçişinde, gök ve yer "Luu" larına tahsis edilmiş iki ayın icra ederlerdi. Çin'de de benzer şekilde aynı dönemde ayınlar olur ve yağmur duaları edilirdi. Herhalde, evrenin felek çarkında en son noktaya gelmesi ve mevsimin dönmesi, Gök Türk devrinde olduğu gibi, Karahanlılarda da kut getiren bir olay olarak tasvir edilmiştir (Esin, 1970, s. 161).

Ejderin zaman kavramıyla olan ilişkisi, On İki Hayvanlı Türk Takvimi'nde de görülür. Çin'de kullanılan, Göktürklerden sonra birçok Türk kavimlerinin ve Moğolların kullandığı Türk-Çin takviminde ejder ve yılan, takvim hayvanlarındandır. Ejder ve yılan, sıra ile bir yılı temsil eder. Ejder yılında çok yağmur yağar, bereket, bolluk olur, savaşlar yapılır çok kan akar. Yılan yılı kötü bir yıldır. Kötülük, fitne, kıtlık, soğuk, hastalık olur. Selçuklu dönemi kabartma eserlerinde bu takvimin varlığına rastlanmaktadır (Öney, 1969, s. 192).

Karahanlılar döneminde yazılan *Kutadęu Bilig*'de Uygurların Kök Luu'suna, Evren adı verilmektedir. Evren, burçlardan oluştuğu belirtilen felek çarkına sarılmış ejderdir ve bu ejderin evrimleri gece gündüz döngüsünü oluşturur. Böylece *Evren*, felek ve zaman kavramlarıyla birleşerek kozmolojik bir sembole dönuşmüştür (Esin, 1970, s. 167). *Dede Korkut* hikâyelerinde de geçen evren, Anadolu masallarında sıkça rastlanan bir motif olmuştur.

Ejderin kozmolojik bir sembol olmasının yanında Anadolu'ya kadar gelen başka sembolik anlamları da vardır. Bunlardan birisi, koruyuculuktur. Ejder, halk anlatılarında su kaynağının bekçisidir ve ona kurbanlar verilir. Ejderler aynı zamanda hayat ağacının da koruyucusudur. Evren adının koruyuculukla birleşmesi, Moğol istilaları sırasında Anadolu'da birlik ve bütünlüğü sağlayarak Ahi adında esnaf teşkilatını kuran sevgi ve saygı gören bir şahsiyet olan Nasuriddin Mahmud el Hoyi'nin sepicilerin (deri işleyen) koruyucusu görülerek Ahi Evren adıyla anılması, *evrenin* koruyucu bir sembol olarak görülmesidir. Aynı dönemlerde yaşamış olan önemli şahsiyetlerden bir diğeri Hacı Bektaş Veli'ye dair XV. yüzyıla ait olduğu düşünölen bir efsanede Hacı Bektaş Veli, düşmanlarından korunmak için bir ejderha tarafından mağarada saklanmıştır (Boratav, 2020, s. 66). Öney (1969, s. 190)'a göre, çift evrenin karanlık ve kötölükle mücadeleyi sembolize edebileceği, bu nedenle bilhassa darüşşifa gibi yapılarda da ejderlerle iyiliğin tasvir edildiği muhakkaktır. Ejderlerin kalelerde, hanlarda saraylarda içeriye kötölük,

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

düşman, hastalık girmesini önleyici bir tılsım olarak kullanılmış olması mümkündür. Benzer şekilde Reşideddin'in *Oğuzname*'sinde, ejderin bulunduğu yere adalet getirdiğine ya da şifa dağıtıcılığına dair bazı rivayetler de mevcuttur (Küpeli, 2020, s. 55).

Evrenle mücadele ve onu alt etme düşüncesi, ejderi uğurlu sayan eski Türk geleneğinde yoktu. XI. yüzyıldan sonra muhtemelen İnan ve Bizans'ın etkisiyle Türkler de ejderle mücadeleyi alplık saydılar (Esin, 1970, s. 178). Ejder, hükümdarlar tarafından avlandığı ve öldürdüğünde, hükümdarın yiğitliğini gösteren ve onu kahramanlaştıran bir sembol olmuştur. Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ı Lügat-it Türk* adlı eserinde, ejderhanın kötülük sembolü olduğu kadar yiğitlik ve güç sembolü olduğundan da bahsetmektedir. Ejder ile mücadele, kötülükle mücadeleyi temsil ettiğinden hükümdarlık alameti olarak da kullanılmıştır. Ejderha öldürmek, eski dönemlerde sadece kahramanlık göstermek yerine ebedileşmenin bir yolu olarak da görölmüştür (Küpeli, 2020, s. 54).

İslamiyet'in Türk topluluklarında kabulünden sonra Asya Türklerinin Şamanizm'den gelen inanç ve gelenekleri büyük ölçüde tasavvuf ve sufi inançlarına adapte edilmiştir. Ejderin kötülük sembolü olması, İslam mitolojisi ile bağdaştırılabilir. Ejder tasvirleri karanlık, yer altı, cehennem yani kısaca negatif bir şekilde düşman ve kötülük sembolü de olabilmektedir. İslâm dünyasında denizlerin altında ateş, en altında da Falak isimli bir yılanın mevcudiyeti kabul edilmektedir. Bu yılan, üstündeki her şeyi yutacak kudrettedir. Cehennem onun karnındadır. Falak, böylelikle aynı zamanda yer altının ve cehennemin bekçisi olmuştur (Öney, 1969, s. 171).

Türk mitolojisinin birçok kültürden etkilenmesi sonucunda ejderin sembolik anlamlarının bir hayli zengin olduğu görölmektedir. Bu sebeple ejder motifi, çok köklü ve Türkler için oldukça derin anlamlar barındıran bir motiftir. XVI. yüzyılda Osmanlıda, geleneksel Türk süslemeciliğinin zirveye ulaştığı dönemde, karakteristik motiflerinden biri ejder olan saz yolu üslubunun ilgiyle karşılanmasının en önemli nedenlerinden biri Türk mitolojisinden beslenmiş olmasıdır.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Zümrüdüanka Motifi

Görsel 2: Saz yolu üslubunda yapılmış Zümrüdüanka ve arslan motifi (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi-İstanbul).

Doğal anlamıyla incelendiğinde resimde, hatayi ve saz yaprakları arasında görülen Zümrüdüanka'nın yanında bir de daha küçük boyutlarda arslan figürü görölmektedir. Resim, saz yolu üslubunda mürekkep ve opak sulu boya ile çalışılmıştır. Resim, XVI. yüzyıl Osmanlı dönemine aittir. Eser döneminin tipik bir özelliği olarak imzasızdır. Bu nedenle resmin teknik özelliklerine bakılarak üslubu hakkında bilgi verilebilir. Fakat, sanatçısı bilinmemektedir. Osmanlı saray sanatçıları hakkındaki bilgiler, Osmanlı Arşivinde bulunan maaş defterlerinden ve aynı dönemde sanatçılar hakkında bilgi veren birkaç kitaptaki sınırlı bilgiden ibarettir. Resimlere imza atılmamasının nedeni, çalışmaların bir ekiple yapılması ve tek bir elden çıkmamış olmalarından kaynaklanabilir (Çokay, 2003, s.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

147). Zira sarayda nakkaş, renkzen, cetvelkeş gibi resmin farklı bölümlerinde çalışan sanatçılar mevcuttur. Resimde saz yolu üslubunun gerektirdiği gibi yaprakların bazı bölümlerine ve Zümrüdüanka'nın kanatlarına kalın bir çizgi çekilerek izleyicinin dikkati o bölümlere çekilmiştir. Zümrüdüanka'nın kuyruğu, saz yolu yaprakları gibi tırtıklı ve kıvrımlı çizilmiştir. Zümrüdüanka'nın en dikkat çeken bölümlerinden biri olan kuyruk kısmı, yapıldığı dönemim sanat ekolünü çok iyi yansıtmaktadır. Resimde Zümrüdüanka, diğer dönemlerdeki benzerleri gibi ağzı açık ve sivri dilli tasvir edilmiştir. Resimde kullanılan renkli çok az ögeden birisi, Zümrüdüanka'nın dilidir. Resimlerde genellikle ejderle savaş halinde görülen ve korkutucu ögelere sahip olan Zümrüdüanka'ya karşılık, bu resimde tasvir edilen Zümrüdüanka, zarafetle havalanmış ürkütücü ya da korkutucu unsurlar barındırmayan bir özelliكتedir. Resimde görülen arslan figürü, yırtıcı ve güçlü gösterilmek için ağzı açık çizilmiştir. Arslan her ne kadar ormanın güçlü hayvanlarından biri olsa da Zümrüdüanka'nın gücü ve heybeti karşısında oldukça zayıftır. Bu nedenle arslan, Zümrüdüanka'ya göre küçük, gerçeğe yakın ve az detaylı çizilmiştir. Buna karşılık Zümrüdüanka'nın çizimi, detaylı ve ustalikle yapılmıştır. Kuşun gökyüzüne doğru uçtuğunu göstermek için başı yukarı doğru çizilmiştir. Bulut motifleri yerleştirilerek kuşun uçtuğu yön belirginleştirilmiştir.

Resmin uzlaşımsal anlamına bakıldığında resimde uçar vaziyette tasvir edilen kuş, gerçekte var olmayan tıpkı ejder gibi mitolojik doğaüstü yaratıklardan biridir. Ejderle savaşacak kadar güçlü ve bilgedir. Türk İslam edebiyatında sonsuzluk, ulaşılmazlık, şifa, güzellik, bereket simgesi olarak bahsedilen bu efsanevi kuş, meziyetlerine yakışır bir şekilde resmedilmiştir. Zümrüdüanka, diğer kültürlerde kendisi gibi doğaüstü güçlere sahip olan kuşlarla bazı özellikleri yönünden benzerlik gösterse de inanıldığı kültüre özgü farklılıklara sahiptir. Türk mitolojisinde kutsal sayılan gökyüzüyle ilişkili olan kuşlar, çeşitlilikleri ve kendilerine has sembolik anlamlarıyla oldukça geniş bir yer kaplar. Süsleme sanatlarında ya da anlatılarda tasvir edilen mitolojik hayvanlardan doğaüstü olanlar birden çok hayvanın birleşiminden meydana gelmiştir. Böylece doğaüstü hayvanlar, özel güçlerle donatılarak muhataplarını daha fazla etkileme kudretine de sahip olmuşlardır. Bu açıdan doğaüstü hayvanlara yüklenen sembolik anlamlar, gerçekte var olan hayvanların taşıdığı sembolik anlamlardan daha fazla olabilmektedir. Zümrüdüanka, görsel

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

materyallerde çeşitli Şekillerde tasvir edilmektedir. Gökyüzünde süzülürken, kahramanı taşırken ya da ejderle mücadele ederken tasvir edilen Zümrüdüanka figürü, saz yolu üslubunun en güzel örneklerinde de çeşitli Şekillerde tasvir edilir. Zümrüdüanka'nın havada süzülmesi, eski Türk inançları ile yakından ilgilidir. Türklere ait destanlarda kuşların temsil ettiği anlamlardan biri de onların bir ruh olduğudur. Gök Tanrı inancının etkisiyle eski Türklere gök, kutsal kabul edilmektedir. Türklere göre göğe olan saygılarıyla birlikte gökle ilişkili olan varlıklara da saygı duymuşlardır. Buna bağlı olarak gökte süzülen kuşlara bir kutsallık atfedilmesinin sebeplerinden birisi budur. Eski Türklere ruhun, kuş biçiminde düşünölmüş olduğu bilinmektedir. Nitekim Türk mitolojisine göre kuş, ruhun simgesidir. İnsan ölünce ruhu, kuş gibi uçarak göğe yükselir. Asya Türklere ölüm, *uçmağa varmak* olarak adlandırılır (Göner, 2020, s. 74). Cennete gitmek anlamında kullanılan uçmağa varmak deyiimi, kuşları aynı zamanda cennetle ilişkilendirmiştir. Sibirya kültüründe Karakuş'a, tanrıların haber ulaştıran bir ulak olarak rastlanılmaktadır. Anlatılanlardan yola çıkılarak Zümrüdüanka'nın gökte süzülmesi tasvirinin, kutsal ve ruhani bir anlam barındırdığı anlaşılmaktadır.

Zümrüdüanka'nın diğer tasvir Őekillerinden biri olan insan taşması, yine İslamiyet öncesi Türklere Er-Töştüük destanında yer almaktadır. Burada Zümrüdüanka'nın benzeri olan Karakuş, kahramanın kurtarıcısıdır. Manas Destanının bölümlerinden biri olan Er-Töştüük destanında kahraman, yeraltına sürgün edildikten sonra, bir Şekilde Karakuş'un yavrularını, ejder/yılandan kurtarır. Karakuş, bu iyiliğine karşılık Er-Töştüük'ü, yeraltından yeryüzüne çıkarır. Er-Töştüük, kuşun sırtında giderken yiyecek bitince, kendi baldırından kesip kuşa yedirir. Yolculuk bittiğinde kuş, onun yaralarını iyileştirir. Bu destanın çok benzerleri Anadolu Türklere arasında da masal olarak anlatılmaktadır. Bu anlatılarda yapılan yolculuk, manevi aydınlanma ile sıkıntılardan kurtulma yolculuğu olarak anlamlandırılmaktadır. Zümrüdüanka ile yolculuk yapanlar arasında Keloğlan, Bukrat (Hipokrat) ve Zal gibi önlü kahramanlar yer almaktadır. Eski İran efsanelerinden alıntılarla yazılan Firdevsi *Şehnamesinde* Sam'ın oğlu olan Zal, dünyaya geldiğinde ailesi tarafından istenmez ve ıssız bir yere bırakılır. Zümrüdüanka, onu yuvasına götürür, besler ve korur. Şehname minyatürlerinde Zümrüdüanka'nın Zal'ı taşıdığı sahneler tasvir edilmiştir.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Zümrüdüanka'nın saz üslubundaki diğer tasvirlerinden biri olan ejderle mücadele sahnesi, destan ve masallardaki Ejder-Zümrüdüanka düşmanlığı ile ilgilidir. İkili hayvan mücadele sahnelerinde, iyilik-kötülük, aydınlık- karanlık gibi zıtlıkların mücadelesi tasvir edilmiştir (Kartal ve Alp, 2021, s. 439). Bu tezat durumun Çin-Türk mitolojisinden ziyade daha çok Yakın Doğu mitolojisi ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Zümrüdüanka ve Ejder mücadelesinin, bereketi ve ilkbahar yağmurlarını getiren bir sembol olduğu da ifade edilmektedir. Bu bağlamda Zümrüdü Anka ve Ejder mücadele ikonografisinin, temasını Yakın Doğudan alan fakat kompozisyon karakteristiği Altay göçebe sanatından özellikler taşıyan, Hint ve Yakın Doğu mitolojilerinden etkiler taşıdığı güçlü bir olasılıktır (Aksoy ve Bülent, 2018, s. 114).

İslamiyet'in kabulünden sonra, İran kültürüne ait olan Simurg ile Arap kültüründeki Anka, zamanla aynı özellikleri taşıyan kuşun farklı isimleri olarak algılanmıştır. İslami eserlerin bir kısmında Anka'nın ve Simurg'un aynı kuşu ifade ettiği görülür. Türklerin yaşadığı bölgelerde aynı kuşa Zümrüdüanka denilmiştir. İslamiyet'le birlikte tasavvufi anlamlar yüklenen bu efsanevi kuş motifi halk anlatılarında, divan ve tasavvuf edebiyatında farklı sembolik anlamlar yüklenerek kullanılmıştır. Zümrüdüanka resimlerinin çoğu, bu anlatılar ve yazılı eserlerdekine uygun tasvir edilmiştir. Simurg'un tasavvufi bakış açısı ile yorumu, Feridüddin-i Attar'a ait *Mantıku't-Tayr* ile Nevai'nin bu eserden etkilenerek kaleme aldığı *Lisanü't-Tayr*'da görülmektedir. Bu eserlerdeki ana düşünce, tasavvufi görüşteki "varlıkta birlik" (Vahdet-i Vücut) anlayışına dayanmaktadır. Hikâyeye göre kuşlar, kendilerine bir padişah bulmak isterler. Hüdhüd kuşu, öncülüğünde uzun ve meşakkatli bir yolculuğa çıkarlar. Yolculuk, zorluk ve sıkıntıların olduğu sembolik yedi vadinin aşılmasıyla son bulur. Ama bu yolculuktan sağ çıkabilen sadece otuz kuş vardır. Yolculuğun sonunda kuşların padişahı olan Simurg'u bulmak için ulaştıkları yüce dergâhta aynadan kendi yansımalarını görürler ve aradıkları yüce padişahın tecellisini kendilerinde bulmuş olurlar. Böylece Zümrüdüanka'ya "taşım", "bilgelik", "rehberlik", "şifalandırma", "kurtarma", "koruma ve himaye etme" gibi işlevlerin yanında ilahi bir anlam da yüklenmiş olur.

Zümrüdüanka, bu faydalı ve güzel vasıflarının yanında zaman zaman kötü meziyetlere sahip yırtıcı ve zarar veren bir kuş olarak anlatılarda yerini almıştır. Genellikle bir kahraman ya da otorite tarafından

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

öldürölür ya da cezalandırılır. Kötü meziyetlere sahip Zümrüdüanka, bu yönüyle *Şehname* öykülerinde de görülür. *Şehnamedeki* anlatıya göre İranlı pehlivan İsfendiyar, yedi menzili geçerken dağın üstündeki Simurg'la karşılaşır ve onu öldürür. Bu sahneyi canlandıran Safevi dönemine ait bir minyatür mevcuttur (Dieji, 2007, s. 121). Öldürölen Simurg, aynı eserdeki kahraman Zal'a yardım eden Simurg değildir. Simurg'un bu saldırgan yönü, saz yolu üslubunda hayvan savaşımlarını konu alan resimlerde de görölmektedir.

Anlaşıldığı üzere Zümrüdüanka motifi, köklü bir geçmişe sahip olmakla birlikte sembolik olarak birçok anlamı içinde barındırmaktadır. Tıpkı ejder gibi, saz yolu üslubunun efsanevi karakteristik motifleri arasında yerini almıştır. Osmanlı'nın klasik döneminde en güzel örneklerini gördüğümüz bu iki efsanevi motif, Asya'da başlayan yolculuklarını, Türk halı ve kilimleri aracılığıyla Avrupa'nın diğer ucunda tamamlamış ve XVIII. yüzyıldan sonra Türk geleneksel sanatlarında kullanımları giderek azalmıştır (Aksoy ve Bülent, 2018, s. 111).

Ki'lin Motifi

Görsel 3: 1603 tarihli Halep'te yapılmış saz üslubunda kalemişi (İslamisches Museum-Berlin).

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Doğal anlam olarak resimde renkli saz yaprakları arasında Ki'lin ve sülün kuşu görölmektedir. Resim siyaha yakın koyu yeşil zemin üzerine sarı, turuncu, kırmızı, siyah ve beyaz renkler kullanılarak renklendirilmiştir. Kitap sanatlarında görölen sadece siyah mürekkeple yapılmış saz yolu üslubuna ait resimlerin aksine, renklendirilmiş olduğu görölmektedir. Bunun sebebi, resmin kalem işi denilen bir teknikle yapılmış olmasıdır. Kalem işi denilen teknikte genellikle duvar panoları ve duvarlar üzerine resim çalışmalarını yapıldığı için bu resimler özellikle renklendirilmişlerdir. Sanatçısı bilinmeyen XVI. yüzyıla ait bu resim, kendi döneminde Osmanlı topraklarına bağlı Halep şehrindeki bir evden alınmıştır. Resmin merkezine gri renkli, sarı benekli, ağzı açık vaziyette bir Ki'lin yerleştirilmiştir. Ki'lin'in ön bacağının üstünden gövdenin yukarisına doğru hareketli bir bulut motifi görölmektedir. Ön ve arka ayağı havada olan Ki'lin başı arkaya dönük tasvir edilmiştir. Bu şekilde motife hareketlik sağlanmaya çalışılmıştır. Saz yolu üslubunda yapılan resimlerin hemen hepsinde Ki'lin'in duruşu ve pozisyonu, aynı şekilde tasvir edilmektedir. Bu durum Osmanlıda sanatsal ürünlerin merkezi bir teşkilatlanma ile üretiliyor olmasından kaynaklanmaktadır. Saray atölyelerinde ortaya çıkan bir desen, ülkenin her yerine bu merkezden dağılarak kullanıma sunulduğu için aynı motifi sanatın her dalında ve ülkenin her yerinde görmek mümkün olabilmekteydi. Resmin alt kısmında Ki'lin'in aşağısında onun zıt yönünde hareket eden bir sülün motifi yerleştirilmiştir. Kırmızı, turuncu ve gri renklerin kullanıldığı sülün motifi, natüralist bir şekilde tasvir edilerek yapraklarda ya da Ki'lin'de olduğu gibi stilize edilmemiştir.

Resmin uzlaşım sal anlamını incelendiğinde ejder ve Zümrüdüanka gibi mitolojik motiflerden olan Ki'lin'in, Türk mitolojisindeki yeri ve sembolik anlamlarına dair bilgiler mevcuttur. Çin mitolojisinde Ki'lin (Chi'lin) adıyla gördüğümüz bu doğaüstü hayvan, dört ayaklı hayvanların kralı olarak görölmektedir. Sembolik ve heraldik anlamlar taşıyan bu yaratık, Konfüçyüs gibi bilgelerin ya da kralların sembolü olarak kullanılmıştır. Ming ve Ching hanedanlık dönemlerinde Ki'lin (Chi'lin) aslan, kaplan, leopar gibi hayvanlar, askeri hiyerarşide kullanılırken turna, sülün, kaz, tavus kuşu, kaz gibi karakterler, sivil hiyerarşide kullanılmıştır (Fındık ve Çizer, 2018, s. 683). Miladi 133-192 tarihlerinde Te'si-yung isimindeki Çinli bir yazar, Ki'lin'in doğadaki beş temel elementin özünden meydana geldiği fikrini ileri sürmüştür. Derisi; siyah, beyaz, mavi, kırmızı

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

ve sarı renklerden meydana gelen Ki'lin, bir misk geyiğinin bedenine, bir kurdun alnına, bir öküzün kuyruğuna ve bir atın ayaklarına sahip halde tasvir edilmiştir. Başının ortasında tek bir boynuz bulunur. Sesinin bir müzik aletinden çıkan bir sese benzediği yönünde rivayetler vardır. Ki'lin doğanın koruyucusu olarak düşünölmekte, saray bahçelerinde ya da yaşam yerlerinden uzak ormanlık alanlarda görölmekteydi. Görölmesi, bir bilge veya soylunun doğumuna ya da ölümine alamet sayılırdı. Ki'lin, hükömdar, soylu ve toplumda ileri gelenleri dünyada koruduğu gibi ölümden sonra da kötölöklere karşı korurdu. İyi kalpli ve bilge olan bu mitolojik varlık, yardımseverliğin de bir sembolüydü. Ki'lin'in sağlıklı bir halde görölmesi iyi şansa; sakat olarak görölmesi, tutsak edilmesi, ölmesi ise kötü şans alameti veya ölümin habercisiydi. Onun insanlar arasında görölmesi evrensel barışın da simgesi idi. Ki'lin içinde yaşadığı költürlerde uzun yaşamın, bereketin, şöhretin, iyiliğin ve neslin devamının temsilcisi olmuştur. Ki'lin'in taşıdığı özellik ve anlamlar, Orta Asya'da, İş Asya'da ve Çin'de benzerdir. Hunlar dönemine ait Ki'lin'le ilgili herhangi yazmaya rastlanmamışsa da arkeolojik kazılardan elde edilen Ki'lin tasvirli objeler sayesinde, Hunlarda da bir Ki'lin inancının olduğu görölmektedir. Antik Çağ ve Erken Orta Çağ'da Han devri (MÖ. 206-MS. 220) ile Tang devri (MS. 618-907) arasında Çinlilerle ortak bir ilişkide olan Gök Türklerde Ki'lin inancının kuvvetli olduğu tarihi kayıtlarla belgelenmiştir. VI. yüzyılda yaşamış olan Gandaralı Budist bir keşişin biyografisinde Türklerin mitolojik bir hayvan olan Ki'lin'in varlığına inandıklarından bahsedilmektedir. Uygurlarda devam eden Ki'lin inancının, İnan üzerinden Anadolu'ya geldiği düşünölmektedir (Kul, 2022, s. 42). Beylikler ve Türkiye Selçuklu eserlerinde çok rastlamadığımız Ki'lin'in saz yolu üslubuyla, sarayda tekrar kendine bir yer edinmesinin sebeplerinden birisi de Osmanlı'nın Edirne ve İstanbul'daki saraylarında Çin porselenlerinin olduğuça sevilmesi olabilir. Çin'den gelen porselenlerdeki motif ve figürler, taklit konusunda olduğuça maharetli olan ustalar tarafından taklit edildiği için Osmanlı divan ve tasavvuf edebiyatında görmediğimiz ve halk anlatılarında pek rastlanmayan Ki'lin tasviri, kitap sanatlarında çini ve kalemışi çalışmalarda yeniden hayat bulmuştur.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Peri/Melek Motifi

Görsel 4: XVI. yy. Şahkulu imzalı saz yolu üslubunda peri (Freer Sanat Galerisi-Washington).

Saz yolu ekolünün kurucusu Şahkulu'nun imzalı nadir eserlerinden biri olan siyah mürekkeple yapılmış 13,5x18 boyutlarında tek peri motifi, Washington Freer Sanat galerisinde bulunmaktadır. Resmin doğal anlamı incelendiğinde, merkezde kanatlarını açmış bir peri figürü görölmektedir. Peri figürü, başından ayaklarına kadar çok ince detaylarla süslenmiştir. Perinin başlığına iki sorgu eklenmiş ve başlık işlemelerle süslenmiştir. Başlığı tutması için çene altından geçen bir sıra boncuk görölmektedir. Başlığın sorgucundaki objeler, saz yolu üslubunun hançeri yaprakları şeklinde tasarlanmış ve tipik kıvrımlı koyu çizgilerle hacim verilmiştir. İnce yüz hatlarına sahip perinin, gözleri çekik, yüzü yuvarlaktır. Perinin saçları siyah, uzun ve iki yandan kurdele ile sarılarak bağlanmıştır. Kulağında iki adet sallantılı küpe, boynunda iki adet kolye resmedilmiştir. İşaret ve serçe parmağında yüzükler takılıdır. Takıların her biri, ince detaylara sahiptir. Perinin üzerinde iki sıra etekli düğmeli kısa bir kaftan ve altında entari vardır. Bu elbisenin üzerindeki işlemelerde Çin bulutları

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

ve kuş motifleri seçilebilmektedir. Kaftanın içinden beline bağladığı işlemeli kurdelenin uçları, aşağı doğru havalanır vaziyette kıvrımlı çizilmiştir. Perinin belini saran kemerin tokaları üzerinde koşan geyik figürleri ve kuşlar görölmektedir. Kemer tokaları ile aynı kesime sahip bir madalyon perinin boynundan belinin altına kadar iner. Madalyonun üzerinde, elinde atmaca tutan atlı bir insan figürü vardır. Kaftandaki süslemeler, perinin el ve ayaklarında devam eder. Perinin sağ elinde giysisinin işlemleriyle aynı tarzda süslenmiş bir kadeh, sol elinde ise ejder ve Zümrüdüanka savaşım sahnesiyle işlenmiş bir sürahi vardır. Perinin en dikkat çekici özelliği, iki yana açılmış kanatlarıdır. Kanatların omurgaları kalın tahrirle kavisli bir şekilde çizilmiş, omurganın üzerindeki tüyler, saz yaprağı formunda tasvir edilmiştir. Kanadın iki yana açılması, ayakların zemine basmayıp dizlerin arkaya doğru kıvrılması, beldeki kurdelenin ve madalyonun arkaya doğru hafif bir eğimle yapılması, perinin uçar vaziyette havada olduğunu gösterir. Fakat bu uçuş, son derece aheste yapılmaktadır. Perinin elinde kadeh ve iğecek taşması, bir elindeki kadehin havada olması birilerine ikramda bulunacağı düşüncesini akla getirmektedir.

Resmin uzlaşımsal anlamına baktığımızda perinin elleri ve ayaklarında muhtemelen kınayla yapılmış nakışların resmedilmesi, takılar ve kıyafeti, perinin dişi olduğunu göstermektedir. şahkulu ve halefleri tarafından çizilen kanatlı figürlerin peri ya da melek oldukları düşünölmektedir. Bu tarz figürler bir enstrümanla, elinde tuttuğu çiçek, kuş ya da iğecek tek başına tasvir edilirken, ormanda, hayvan mücadelelerinde çoklu bir şekilde tasvir edilmektedirler. Genellikle boylarının küçük olduğu düşüncesinden hareketle çiğeklerin arasında ağaçların üzerinde tasvir edilmişlerdir. Türk anlatılarında periler, genellikle olağanüstü özellikleri olan insan şeklinde tasvir edilmişlerdir. (Günay Türkeş, 1989, s. 92). Türk halk anlatılarında yine görünmeyen doğaüstü varlıklar olarak kabul edilen periler, iyi ve kötü, erkek ve dişi olarak ayrılırlar. Resimlerde peri ve melek figürleri, birbiri içine geğmiştir. Bu sebeple, resimdeki figürün melek ya da peri olup olmadığına dair kesin bir bilgi yoktur. XVI. yüzyılda Osmanlı döneminde kaleme alınan ya da istinsah edilen *Miraçname* ve *Siyer-i Nebi* minyatürlerinde, meleklerin şahkulu'na ait peri figürüyle uyumlu olduğu görölmektedir. Minyatürlerde melekler, insan suretinde ve kanatlı resmedilmiştir. Bu sebeple resimdeki figürün iğecek ikram etmesi, dişil özelliklerde resmedilmesi akla, İslam

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu ũslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

inancında cennette insana hizmet edecek olan huri adlı melekleri getirmektedir. Melekler, Kur'an ve hadislerde kaydedildiğine göre, latif cisimli, nurani yapılı, muhtelif Őekillere girebilen ruhani, varlıklar olup, ibadet ve itaatle meŐgul olurlar. O'nun emrinden dıŐarı çıkamazlar Erkeklik ve diŐilikleri olmayıp, yemezler, içmezler, uyumazlar, beden i arzularından uzak, nefساني istekleri bulunmayan kanatlı varlıklardır (olak, 2012, s. 37). Onlar, ruhlar gibi ayrı bir alem ve boyutta kendilerine özgü Őartların yaratıklarıdır. İslamiyet öncesi Türklerde gökyüzüyle ilişkili olan varlıklara bir kutsiyet atfedildiği bilinmektedir. Bu sebeple çeşitli melekler gibi ruhani varlıklar, kanatlı resmedilmiştir. Selçuklular dönemi Konya sur kapısına ait taş kabartmalarda (*Grsel 4*), giysi ve aksesuarlarıyla çekik gözleriyle saz yolu ũslubundaki peri figürüne benzeyen figürlere rastlanmıŐtır. Bu sebeple, peri ya da melek figürlerinin, Uygur ya da daha eski bir kökene sahip olduğu ve Selçuklular vasıtasıyla Anadolu'ya geldiği kuvvetle muhtemeldir.

Grsel 5: *Taş Kabartma*, İnce Minare AhŐap ve Taş Eserler Müzesi 884 envanter numaralı melek figürü- Konya.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Sonuç

Sanat ve mitoloji birbirinden ayrılamaz bağlara sahiptir. Her ikisi de insanın hayal gücü, inançları ve duygularının ürünüdür. Mitler nesilden nesile aktararak insanların atalarının deneyimlerinden faydalanmasına yardımcı olmaktadır. Geçmişi çağlar öncesine dayanan Türk mitolojisi, çok derin ve zengin semboller ve arketipler içermektedir. Türkistan'daki anayurtlarından çok uzakta Anadolu'da devlet kuran Türkler, birçok kültürle etkileşime girmelerine rağmen dışardan gelen unsurları bir şekilde kendi bünyelerinde sentezleyerek köklerine bağlı bir sanat anlayışı oluşturmuşlardır. Sarayın ilgisi ve takdiriyle XVI. yüzyılda Şahkulu'nun maharetiyle ortaya çıkan saz yolu üslubu olarak tanımladığımız süsleme tarzı, Osmanlı devletinin hükmettiği geniş bir coğrafyada birçok sanat dalında uygulama alanı bulmuştur. Üslubun en karakteristik özelliklerinden olan mitolojik doğaüstü yaratık motiflerinin oluşturduğu kompozisyonlar ve bunlardaki ince işçilik, aradan yüzyıllar geçmiş olmasına rağmen hâlâ izleyicilerinde hayranlık uyandıran bir etkileyciliğe sahiptir. Bu üslupta mitolojik motiflerin kullanımıyla sanatçılar, zaman ve mekânın ötesinde, her kültürden ve geçmişten insana hitap eden eserler yaratmayı başardılar. Mitolojik sembollerden yararlanarak oluşturulan bu zengin anlam katmanları, izleyicileri eserle daha derin bir düzeyde etkileşime girmeye davet ederken izleyicinin zihninde çoklu yorumlar oluşturmaktadır. Masallarda dinlenen Zümrüdüanka, ejder ve perilerin halihazırda toplumun belleğinde olan birçok sembolik anlamı vardır. Sanatçılar, bu zamansız figürleri hayata geçirerek geçmişe bir pencere açarken eserin barındırdığı zengin anlamlar, insan deneyimine dair içgörüler ve düşünceler sunar. Sanatçılar karmaşık duyguları, inançları ve fikirleri tek bir motifte en yalın haliyle yansıtabilmektedir. Kültürümüze ait bu zengin mirası derinlemesine incelememiz, yaratıcı potansiyelimiz hakkında daha özgüvenli olmamıza yarar sağlayacağı gibi çalışılacak eserlere ilham kaynağı da olacaktır. Bu çalışmada saz yoluna ait bazı mitolojik motiflerin tarihi serüvenini inceleyerek sembolik anlamlarının mitolojik kaynaklarını keşfetmeye çalıştık. Türk mitolojisinin farklı kültürlerle etkileşimi sonucu zengin bir alegori ve semboller membaı olduğu anlaşılmıştır. Bu sebeple bir motif bile, bünyesinde çok fazla hikâye ve sembol barındırdığı için analiz çalışmalarını oldukça zorlayıcıdır. Daha geniş kapsamlı çalışmalar, daha açıklayıcı olabilir. Türk süsleme sanatlarını yorumlama ve analize yönelik daha fazla araştırma

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

yapılması, bu konudaki birikimlerimize katkı sağlayacaktır. İncelediğimiz eserlerde mitolojik sembollerin kullanımı, birçok açıdan geçmişle günümüz arasında bir köprü görevi görmeye devam etmektedir. Zira ortaya çıktıkları günden bu yana yüzyıllar, hatta bin yıllar geçmesine rağmen anlamlı ve ilgi çekicidir.

Yazar Katkı Oranları ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup yazar katkısı yüzde yüzdür. Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Kaynakça

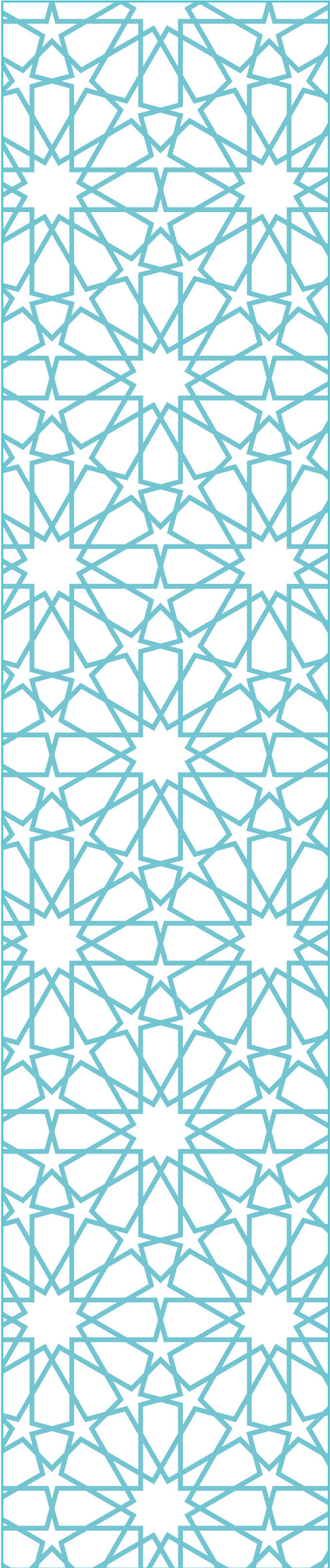
- Aksoy, E. ve Bülent, E. (2018). Anadolu halılarında yer alan Zümrüd-ü Anka ve ejder motifleri. 2. *Uluslararası İpek Yolu Akademik Çalışmalar Sempozyumu Tam Metin Kitabı*, 111-125.
- Akengin, G. ve Arslan, A. A. (2017). Türk resim sanatı ve gelenek. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 3(3).
- Aydın, Ö. (2013). Çin ve Türk işlemlerindeki ejderha motifi. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 6(12), 1-16.
- Bilici, K. (1983). Anadolu taş tezyinatında hayvan üslubu. *Sanat Tarihi Dergisi*, 2(2), 19-27.
- Boratav, P. N. (2020). *Türk mitolojisi* (2. baskı). Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2011). *Türk edebiyatının mitolojik kaynakları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çokay, M. Ö. (2003). Osmanlı saray sanatı ekolünde sanatçılar ve halı üretimi. *İSTEM*, (2), 147-154.
- Çolak, A. (2012). Melek inancının Kur'ân ve hadis temelleri. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 35-71.
- Dieji, A. (2007). *İran minyatüründe savaş sahneleri*. (Yayımlanmamış doktora tezi) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Erişti, B. (2019) *Görsel Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Ertürk, N., Varol, E., ve Özgül, D. D. (2012). Tasarımda geleneksel süsleme öğelerinin kullanımına yönelik bir araştırma: Hatai motifi ve yüzey tasarım önerileri. *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 7(13), 107-124.
- Ersan, M., ve Kahraman, Y. Ő. (2024). European Recovery Programı kapsamında hazırlanan propaganda afişlerinin ikonolojik ve ikonografik yöntemle incelenmesi. *RumeliDE Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(39), 652-669.
- Esin, E. (1970). Evren (Selçuklu sanatı evren tasvirinin Türk ikonografisinde menşeleri). *Selçuklu Araştırmaları Dergisi* 1, 161-182.

- Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848
- Fındık, O. ve Çizer, S. (2018) Çin seramik sanatında kültür, sembolizm ve zanaatkâr. 4. *Uluslararası Seramik, Cam, Emaye, Sır ve Boya Kongresi Tam Metin Kitabı*, 677-692
- Günay Türkeş, U. (2009). Türk masallarında geleneksel ve efsanevi yaratıklar. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2(3-4), 84-115.
- Göner, G. (2020). Türk destanlarında kuş figürü. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 213-286.
- Kartal, S. ve Alp, K. Ö. (2021). Mitolojik kuşlardan Simurg'un minyatürler üzerinden sembolik anlam kodları, *Folklor Akademi Dergisi*, 4(3), 439-451.
- Küpelı, G. (2020). Osmanlı sarayında bir emanet: Uluğ Bey sandığı. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 26(44), 59-60.
- Mahir, B. (2022). *Osmanlı resim sanatında saz üslubu* (1. Baskı) İstanbul: Hayalperest Yayınevi.
- Nemlioğlu, C. (2011). Selçuklu ve Osmanlı bezeme sanatının anlatımında kullanılan terim karmaşası. *Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Birimi*, 575-578.
- Ögel, B. (2023). *Türk mitolojisi kaynakları ve açıklamaları ile destanlar II* (9. baskı). Ankara: Altınordu Yayınları.
- Öney, G. (1969). Anadolu Selçuk sanatında ejder figürleri. *Belleten*, 33(130), 171-192.
- Özhancı, E. (2022). Mitolojik-kültürel ve sanatsal bağlamda toplumsal belleğin inşası. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 512-526.
- Özkeçeci, İ. (2004). *Zamanı aşanlar IX. yüzyıla kadar Türk sanatı* (1. baskı). İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Özkeçeci, İ. ve Özkeçeci, Ő. B. (2014). *Türk sanatında tezhip* (1. baskı). İstanbul: Ezgi Matbacılık.
- Panofsky, E. (2012). *İkonoloji Araştırmaları* (4.Baskı). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Roux J. P. (2022). *Eski Türk mitolojisi* (4. baskı). Ankara: Bilgesu Yayınları.

Kahraman, Y. Ő. (2024). Saz yolu üslubunda kullanılan doğaüstü mitolojik motiflerin ikonografik incelemesi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 1-30. DOI: 10.54557/karataysad.1550848

Talas, M., ve Aksoy, N. D. (2006). Osmanlı süsleme sanatlarının Türk kültür tarihi ekseninde değerlendirilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (19), 457-470.

Yoltar, Yıldırım, A. (2009). *Ottoman decorative arts* (Vol. 8). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

DERLEME MAKALE

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58.
DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Derleme Makale

Makale Geliş Tarihi: 26.07.2024

Makale Kabul Tarihi: 22.10.2024

**ÇOCUKLARDA TEKNOLOJİNİN GETİRDİĞİ RİSKLERDEN
KAÇINMA VE BİLİNÇLİ İNTERNET KULLANIMINI
DESTEKLEYEN ÇALIşMALAR**

Veli Furkan ÇAMALAN *

Elif DEMİRBAş **

Öz

Günümüzde teknoloji, insan hayatında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitimden sağlığa kadar birçok alanda büyük kolaylık sağlayan teknoloji, özellikle boş zaman etkinlikleriyle hayatımızın büyük bir kısmını doldurmaktadır. Çocukların günlük yaşamlarının önemli bir kısmını teknolojiyle geçirdikleri bilinmektedir. Bu çalışmanın amacı, aşırı teknoloji kullanımının çocuklar için olası risklerinin neler olduğunu, eğitimde teknolojinin etkili bir şekilde nasıl kullanılabileceğini ortaya koymak ve bu kapsamda çocukların teknolojiyi bilinçli kullanmalarını destekleyen çalışmaları incelemektir. Araştırma, son 10 yıl içinde çocukların dijital dünyayla etkileşimini yönlendirmeye yönelik geliştirilen stratejileri inceleyen literatür taraması yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Ele alınan stratejiler arasında eğitim uygulamaları, interaktif öğrenme platformları, dijital medya kullanımına yönelik rehberlik yönergeleri ve sosyal hizmet uzmanlarının bağımlılık sorunlarına dair müdahaleleri yer almaktadır. Ebeveynler ve öğretmenlerin çocukları güvenli ve bilinçli teknoloji kullanımına yönlendirmede dijital okuryazarlık, çevrimiçi güvenlik ve ekran süresi yönetimi gibi konulara odaklanmasının etkili sonuçlar verdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital Okuryazarlık, Çocukluk, Sosyal Hizmet, Teknolojinin Aşırı Kullanımı, Teknolojinin Bilinçli Kullanımı.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Tarsus Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, 230937004@tarsus.edu.tr, ORCID: 0009-0005-2132-7189.

** Dr. Öğr. Üyesi, Tarsus Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, elifdemirbas@tarsus.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6178-1312.

Bu çalışma için etik kurul onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58.
DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Studies Supporting Conscious Internet Use in Avoiding the Risks of Technology in Children

Abstract

Today, technology plays an important role in human life. Technology, which provides great convenience in many areas from education to health, fills a large part of our lives, especially with leisure time activities. It is known that children spend a significant part of their daily lives with technology. The purpose of this study is to reveal what the possible risks of excessive technology use are for children, how technology can be used effectively in education, and to examine studies that support children's conscious use of technology in this context. The study is based on a literature review of strategies that have been developed over the last 10 years to guide children's interaction with the digital world. Strategies considered include educational practices, interactive learning platforms, guidance guidelines for digital media use, and interventions by social workers to address addiction issues. Parents and teachers' focus on digital literacy, online safety and screen time management in guiding children towards safe and conscious technology use seems to yield effective results.

Keywords: Digital Literacy, Childhood, Social Work, Over-use of Technology, Conscious Use of Technology.

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Giriş

Teknoloji, 21. yüzyılın yaşam tarzının en belirleyici unsurlarından biri haline gelmiştir. Eğitimden sağlık hizmetlerine, sosyalleşmeden bilgiye erişime kadar her alanda büyük kolaylıklar sağlayan teknolojinin etkisi, özellikle çocuklar üzerinde kaçınılmaz bir şekilde kendini hissettirmektedir. Bugün birçok çocuk, günlük hayatlarında büyük ölçüde teknolojiye bağlı olarak büyümektedir. Akıllı telefonlar, tabletler, bilgisayarlar, sosyal medya platformları ve yapay zekâ araçları, insanlığın günlük yaşamlarının önemli bir parçası haline gelmiştir. İnsanlar arasındaki iletişim, artık sadece yüz yüze değil, aynı zamanda dijital ortamlarda da gerçekteşmektedir. Artık yüzünü hiç görmediğimiz insanlar arkadaşımız olabilmekte veya hayatta hiç görmediğimiz insanlarla rahat bir şekilde iletişim kurulabilmektedir. Bu ve bunun gibi sanal iletişim şekilleri, gün geçtikçe toplumun her kesimine ulaşmaktadır. Bu durum insanlık için bir kolaylık olarak görülmektedir. Ancak teknolojinin sağladığı bu avantajların yanında, aşırı ve bilinçsiz teknoloji kullanımı beraberinde bir dizi sorunu da getirmektedir.

Araştırmalar, teknolojinin aşırı kullanımının çocuklarda ciddi fiziksel ve ruhsal sağlık sorunlarına yol açabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle ekran sürelerinin artması, çocuklarda dikkat dağımlıklığı, sosyal izolasyon, uyku bozuklukları, obezite ve depresyon gibi olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Övür, 2017). Teknolojiye aşırı maruz kalmak, çocukların zihinsel ve fiziksel gelişimini etkileyen çeşitli problemler yaratmaktadır. Bilgisayarlar, tabletler ve akıllı telefonlar gibi cihazların uzun süreli kullanımı, özellikle çocuklarda postür bozukluklarına, göz yorgunluğuna ve genel sağlık sorunlarına yol açabilir. Ayrıca, aşırı internet ve sosyal medya kullanımı, çocuklar ve gençler arasında depresyon, anksiyete ve düşük özsayığı gibi ruhsal bozukluklarla ilişkilendirilmektedir (Bilge, Baydili ve Göktaş, 2020).

Fiziksel sağlık sorunlarıyla birlikte, teknolojinin aşırı kullanımının çocukların sosyal ilişkilerini de olumsuz etkilediği bilinmektedir. Yapılan araştırmalar, aşırı sosyal medya kullanımının sosyal izolasyona ve yüz yüze iletişim becerilerinde zayıflamaya yol açtığını göstermektedir (Dinç, 2015). Çocuklar, dijital dünyada daha fazla vakit geçirdikçe, gerçekte hayatlarındaki sosyal etkileşimlerden uzaklaşmakta, bu da duygusal gelişimlerini ve sosyal becerilerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bilhassa ergenler arasında sosyal medya kullanımı arttığıça, arkadaşlık ve

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

aile ilişkilerinde yüz yüze etkileşimler azalmaktadır. Çocukların sosyal medyada kişisel bilgilerini paylaşma sebepleri arasında da sosyal kaygı ve sosyal izolasyon yer almaktadır. Bunun sonucunda, çocukların sosyal çevrelerinde gerçek bağlar kurmakta zorluk çektikleri ve sanal ortama bağımlı hale geldikleri gözlemlenmiştir. (Balcı ve Baloğlu, 2018; Lyngdoh, El-Manstrly ve Jeessa, 2022).

Bununla birlikte, dijital medya kullanımı çocukların bilişsel gelişmelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Aşırı teknoloji kullanımı, çocukların problem çözme yeteneklerini, dikkat sürelerini ve hafıza becerilerini olumsuz etkileyebilmektedir (Dinç, 2015; Rodideal, 2018). OECD raporunda da aşırı teknoloji kullanımının çocuklar üzerindeki bilişsel ve fiziksel etkilerine dikkat çekilmektedir (Gottschalk, 2019). Aşırı internet kullanımının, öğrencilerin okul başarılarına olumsuz etkisi olduğu bilinmektedir (Belli, 2022). Erken yaşlarda teknolojinin aşırı kullanımı, çocukların dikkat dağınıklığı yaşamasına, okuma güçlükleri çekmesine ve akademik başarılarında düşüşlere neden olabilmektedir. Ayrıca, araştırmalar, sosyal medya kullanımının özellikle çocuklarda depresyon ve anksiyete düzeylerini artırdığını ortaya koymaktadır. Örneğin, Primark ve diğerlerinin (2017) çalışması, birden fazla sosyal medya platformunun kullanımının depresyon ve anksiyete belirtileriyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermiştir.

Teknolojinin yalnızca fiziksel ve ruhsal sağlık üzerinde değil, aynı zamanda çocukların güvenliği üzerinde de ciddi riskler barındırdığı unutulmamalıdır. İnternet ortamı, çocuklar için sayısız öğrenme ve eğlence fırsatı sunarken, aynı zamanda istismar, siber zorbalık ve çevrimiçi oyunlar aracılığıyla bilinçsiz etkileşim gibi birçok tehlikeyi de beraberinde getirmektedir. Bilişim teknolojileri, çocuklar ve gençler için eğitim, eğlence ve gelişim fırsatları sunarken, özellikle internetin etkisi altında kalan bu grupların karar verme mekanizmalarının yeteri kadar mantıklı çalışmadığı görülmektedir (Ali, Haykal ve Youssef, 2023). Çocuklar, teknolojiye karşı merak ve deneme talepleri, risk alma konusunda yetişkinlere göre daha eğilimli olmaları ve otoriteye karşı özgürce davranmaları gibi özelliklerinden dolayı medyanın etkisine açık hale gelmektedirler (Durmuş ve Övür, 2021). Çocuklar, bu dijital platformlarda kişisel bilgilerini paylaşma, tanımadıkları insanlarla iletişim kurma ve siber zorbalık gibi risklere daha açık hale gelmektedir. Özellikle sosyal medya platformları, çocuklar arasında da popülerliğini artırmış ve birçok

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

çocuk için psikolojik açıdan tehdit oluşturur hale gelmiştir. Yapılan bir araştırma, sosyal medyada uzun süre vakit geçirmenin çocukları yalnızlaşmasına ve depresyona sürüklenmesine yol açtığını göstermektedir (Aksakallı, 2018). Sosyal medya bağımlılığı, bireylerin kendilerini diğer insanlarla sürekli kıyaslamalarına neden olmakta, bu da özgüvenlerini ve özsaygılarını olumsuz etkilemektedir (Şentürk, 2017).

Romanya'da yapılan bir çalışma ise, sosyal desteğin düşük olduğu durumlarda internet bağımlılığının daha da şiddetlendiğini göstermiştir (Otilia Ioana ve Mona, 2018). Sosyal destek eksikliği, aşırı teknoloji kullanımı ile birleştiğinde çocukların ruhsal sağlığını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Özellikle internet bağımlılığı, sosyal destekten yoksun çocuklar için daha büyük bir risk faktörü haline gelmektedir. Çocuklar, internet ortamında aşırı vakit geçirdiklerinde, sosyal ilişkilerden kopmakta ve bu da depresyon ve anksiyete seviyelerinin artmasına neden olmaktadır. Bu ve bununu gibi birçok araştırmada aşırı teknoloji kullanımı sonucunda çocukların yaşayabileceği olası sonuçlar görölmektedir. Burada teknolojiyi nasıl daha faydalı ve kendi yararımıza kullanabileceğimizle ilgili kavramlar ortaya çıkmaktadır. Bilinçli teknoloji kullanımı, ekran süresi yönetimi ve dijital okuryazarlık bu tanımlamalardan birkaçıdır.

Bilinçli teknoloji kullanımı, bireylerin dijital cihazlarla etkileşimlerinde, bu etkileşimi kontrol altında tutmalarını ve dengeli bir şekilde kullanmalarını ifade etmektedir. Özellikle çocuklar açısından bilinçli teknoloji kullanımı, ekran süresi yönetimi, güvenli internet kullanımı ve dijital okuryazarlık gibi kavramlarla yakından ilişkilidir. Övür (2017)'e göre, aşırı teknoloji kullanımı çocuklarda dikkat dağınıklığı ve sosyal izolasyona yol açabilir. Bilinçli kullanım ise çocukların bu tür olumsuz etkilerden korunmasına yardımcı olur. Güncel araştırmalar da bu konuyu destekler niteliktedir. Chaves ve Castro (2024), çocukların ekran süresinin yönetilmesiyle bilinçli teknoloji kullanımı hem fiziksel hem de zihinsel sağlık üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmiştir. Bilinçli kullanım, teknolojinin getirdiği riskleri minimuma indirirken faydalarını maksimuma çıkarmayı hedeflemektedir.

Çocukların teknoloji ile olan etkileşimleri, onların dijital cihazlar ve internet ortamındaki aktivitelerini içerir. Bu etkileşimler eğitim, eğlence ve sosyal etkileşim amaçlı olabilir. Yapılan bir araştırmada çocukların teknoloji kullanımlarını eğitim, eğlence, oyun ve sosyal medya olmak üzere dört ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Eğitim amaçlı teknoloji

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

kullanımı çocukların bilişsel gelişimlerine katkı sağlarken, aşırı eğlence ve oyun amaçlı kullanım, dikkat dağınıklığı ve sosyal izolasyona neden olabilmektedir. Yapılan araştırma eğitim amaçlı kullanımın faydalarını ve desteklenmesi gerektiğini açıklamaktadır (Dhivvy ve diğerleri, 2024).

Ekran süresi yönetimi, çocukların dijital cihazlarla geçirdikleri zamanın sınırlandırılması ve bu sürenin sağlıklı bir dengeye oturtulmasıdır. Araştırmalar, aşırı ekran süresinin çocukların dikkat ve sosyal becerilerini olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Güncel bir çalışmada, ekran süresi yönetiminin, çocukların hem fizyolojik hem de psikolojik gelişimlerini olumlu yönde etkilediği vurgulanmaktadır (Himanshi ve diğerleri, 2023).

Teknolojinin çocuklar üzerindeki etkilerinin hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunmaktadır. Teknolojinin doğru ve bilinçli bir şekilde kullanılması, bireylerin ve toplumların sağlığı, güvenliği ve refahı için kritik önem taşımaktadır. Bu yüzden son zamanlarda teknolojinin zararları ve bilinçli kullanımıyla alakalı birçok çalışma yapılmaktadır.

Bu çalışmanın özgünlüğü, çocuklarda teknolojinin bilinçli kullanımını destekleyen stratejilere odaklanırken, aynı zamanda eğitimciler, ebeveynler ve sosyal hizmet uzmanlarının iş birliğinin bu süreçteki önemine dikkat çekmesidir. Çalışmada, yalnızca teknolojinin getirdiği risklere değil, aynı zamanda çocukların dijital dünyada güvenli ve bilinçli bir şekilde var olabilmelerini sağlayan rehberlik, dijital okuryazarlık ve farkındalık oluşturma stratejilerine de odaklanılmaktadır. Özellikle eğitsel dijital uygulamalar ve oyun tabanlı öğrenme gibi yaklaşımlar, teknolojinin eğitimde verimli kullanımı açısından ele alınmaktadır.

Literatüre katkısı açısından bu çalışma, çocukların teknoloji ile olan etkileşimlerini yönetme konusunda ebeveynler, eğitimciler ve sosyal hizmet uzmanları için bir rehber sunmaktadır. Mevcut literatürde, genellikle teknoloji kullanımının zararlarına odaklanan çalışmaların aksine, bu çalışma çocukların teknolojiyi daha güvenli ve verimli kullanmalarını sağlayacak stratejiler üzerine yoğunlaşmaktadır. Böylece, yalnızca zararları önlemekle kalmayıp, aynı zamanda teknolojinin eğitimsel ve sosyal fırsatlarını da değerlendiren daha dengeli bir yaklaşım önerilmektedir.

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Bu çalışmanın temel amacı, çocukların teknolojiyle etkileşimlerini bilinçli bir şekilde yönetmek için geliştirilen yaklaşımları incelemektir. Bu bağlamda, aşırı teknoloji kullanımının çocuklar üzerindeki fiziksel, bilişsel ve sosyal etkilerin neler olduğu, çocukların teknoloji kullanımını yönlendirmek için en etkili stratejilerin neler olabileceği, ebeveynler ve öğretmenler, çocukların teknolojiyi bilinçli ve güvenli bir şekilde kullanmalarını nasıl destekleyebilecekleri ve sosyal hizmet uzmanlarının aşırı teknoloji kullanımıyla mücadelede nasıl bir rol üstlenebileceği sorularına cevap aranmıştır.

Çalışmada, dijital okuryazarlık, ekran süresi yönetimi, çevrimiçi güvenlik ve eğitici dijital uygulamaların çocukların teknoloji kullanımı üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Bu çalışma, geleneksel derleme çalışmasıdır. Literatür taraması yöntemiyle çocukların teknoloji kullanımına ilişkin mevcut araştırmaların incelendiği bir derleme çalışmasıdır. Araştırmada, son 10 yıl içinde yayınlanan makaleler, raporlar ve akademik çalışmalar gözden geçirilmiştir. Literatürdeki mevcut araştırmalar, çocukların teknolojiyle olan etkileşimleri, dijital okuryazarlık, ekran süresi yönetimi, güvenli internet kullanımı ve aşırı teknoloji kullanımı gibi temalar etrafında sınıflandırılarak seçilmiştir. Bu bağlamda, makaleler çeşitli akademik veri tabanlarından anahtar kelimeler kullanılarak taranmıştır. Anahtar kelimeler arasında "çocuklarda dijital okuryazarlık", "ekran süresi yönetimi", "aşırı teknoloji kullanımı", "çevrimiçi güvenlik" ve "teknolojinin eğitimde kullanımı" yer almıştır. Literatür taraması aşamasında mümkün olduğunca çocuklar üzerinde yapılan çalışmalar taramaya dahil edilmiştir. Yetişkinler üzerinde yapılan araştırmalar taramaya dahil edilmemiştir.

1. Teknolojinin Getirdiği Riskler ve Teknolojinin Bilinçli Kullanımı

Teknolojinin bilinçli kullanımı, günümüzde teknolojinin yaygınlaşmasıyla son derece önemli bir konu haline gelmiştir. Teknoloji, hayatımızın her alanında etkili bir şekilde kullanılmakta ve bu kullanımın bilinçli olması gerekmektedir. Bilinçli teknoloji kullanımı, bireylerin teknolojiyi sadece ihtiyaç duydukları zamanlarda ve gerektiği ölçüde kullanmalarını ifade etmektedir. Bilinçli teknoloji kullanımı, bireylerin zamanlarını daha verimli bir şekilde geçirmelerine yardımcı olabilirken, sürekli olarak teknolojiye bağımlı olmak, zamanın verimsiz harcanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, teknolojiyi bilinçli bir şekilde kullanmak,

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

bireylerin zamanlarını daha iyi planlamalarına ve kendilerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır.

Teknoloji, bireylerin sosyal ilişkilerini kolaylaştırabilirken aynı zamanda aşırı kullanımı sosyal ilişkileri zayıflatmaktadır. Sosyal medyada geçirilen aşırı zaman nedeniyle sosyal ilişkiler ve sosyal beceriler üzerinde olumsuz etki, yüz yüze etkileşimlerin ve gerçek hayattaki sosyal faaliyetlerin azalmasına sebep olabilmektedir (Olçay, 2018; Gottschalk, 2019). Bu nedenle, teknolojiyi bilinçli bir şekilde kullanmak, gerçek hayattaki sosyal etkileşimleri artırabilmekte ve insan ilişkilerini güçlendirmekte, günlük işleri de kolaylaştırmaktadır. Sosyal ağlar sayesinde, önceden bir mektup ile ulaşılabilen insanlara günümüzde bir e-posta ile ulaşılabilmektedir. Teknolojinin, yalnızca insanlar arasındaki ilişkiler değil kurumların da işlerini kolaylaştıran bir yanı vardır. Teknolojinin insanlığa sağladığı faydalar, yadsınmadan bilinçli bir şekilde kullanılmasının bireylerin zamanlarını daha verimli geçirmelerine ve sosyal ilişkilerini güçlendirmelerine yardımcı olabilmektedir. 2018 yılında yapılan bir çalışmada internet alışkanlıkları ile çocukların sosyal ve akademik işlevleri arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Bu çalışma, interneti hem olumlu etkileşimlerin hem de potansiyel tehditlerin bir alanı olarak ele almaktadır. Smieszek'in (2018) bu çalışması, çocukların içinde buldukları sosyal bağlamı ve internetin sosyal yetkinliklerin gelişimi üzerindeki önemli etkisini tanımanın önemini vurgulamaktadır. 'Dijital yerliler' kavramı ortaya atılarak, internetin hem eğitimde ilerleme için bir kanal görevi görebileceği hem de genç kullanıcıları korumak adına ele alınması gereken riskler barındırdığı belirtilmektedir. Bu nedenle, her bireyin teknolojiyi bilinçli bir şekilde kullanması önemlidir. Teknolojinin getirdiği olanaklardan faydalanırken, bilinçli bir şekilde kullanmak, bireylerin hayat kalitesini artırabilmektedir.

Çocukların teknolojik cihazları fazla kullanmaları, fiziksel gelişimlerine ve ruh sağlıklarına olumsuz etkileri olan sağlık risklerine neden olabilmektedir (Gökel, 2020). İnsan, biyolojik, sosyal, kültürel ve manevi değerleri olan bir varlıktır. Psiko-sosyal sorunlar, insan genetiği ve sosyal çevresinin bir aradalığıyla ortaya çıkar. Dijital teknolojilerin aşırı kullanılması, kaygı bozukluklarının artmasına neden olabilir. Ancak kaygı bozukluğu ya da depresif halde yaşayan bir birey, dijital teknolojilere yönelebilmektedir. Depresyon ve teknolojinin doğru orantılı bir grafiği vardır (Arıcak, 2023). Dijital oyunlar, sosyal medya platformları veya

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

online alışveriş sitelerinde aşırı vakit harcamak, endişeyi azaltmak için tercih edilen yöntemler arasındadır. Kaygıyı kısa süreliğine de olsa görünmez kılan bu aktiviteler tercih edilebilmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda teknolojinin aşırı kullanımı ve bilinçli kullanımı arasında depresyon ve anksiyete bozukluğu açısından farklar olduğu görülebilmektedir. Teknolojinin kullanım şekillerine ve sıklığına göre bireyleri geliştiren özellikleri de olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda dijital oyunların, denetimli ve bilinçli kullanıldıklarında bireylerin gelişimine katkı sağlayan çeşitli özellikler taşıdığı, uzun süreli kullanımları psikolojik ve fizyolojik açıdan önemli sorunları beraberinde getirdiğin bilinmektedir. Bu tür oyunlar, belli bir süre boyunca eğitici ve sosyal becerileri pekiştirirken, aşırı kullanım depresyon, anksiyete gibi duygusal zorluklara ve obezite gibi fiziksel sağlık problemlerine yol açabilmektedir. Dolayısıyla, dengeli ve dikkatli bir yaklaşım benimsemek önem arz etmektedir (Koral ve Alptekin, 2023). Teknoloji bilinçli bir şekilde kullanmak, ekran sürelerini kontrol etmek ve düzenli aralıklarla mola vermek, genel sağlığı iyileştirebilmektedir.

Ekran sürelerinin kontrol edilmesinin çocuklar için kolay bir görev olmadığı gerçeği, günümüzde giderek daha fazla dikkati üzerine çekmektedir. Yapılan araştırmalar, çocuklar arasında ekran süresini azaltmada en etkili müdahale türlerinin genellikle çok bileşenli ve okul ortamında uygulanan programlar olduğunu göstermektedir. Bu tür müdahaleler, fiziksel aktiviteyi teşvik eden eğitim programları, ebeveyn atölyeleri ve okul ortamında gerçekleştirilen çeşitli düzenlemeleri kapsamaktadır. Özellikle, bu çalışmaların televizyon izleme süresinin azaltılmasında daha başarılı olduğu belirlenmiştir. Araştırmalar, müdahale gruplarının kontrol gruplarına nazaran ekran sürelerini günde ortalama 10 ila 20 dakika kadar azalttığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, bu müdahalelerin çoğunlukla 13 yaş altındaki çocukları hedef alarak, erken yaşlarda sağlıklı alışkanlıkların kazandırılmasına odaklandığı bilinmektedir (Christina ve diğerleri, 2022).

Teknoloji bağımlılığının önlenmesi, bağımlılığın kronik ve ilerleyici özelliğinden dolayı önem taşımaktadır. Tedavi ve rehabilitasyondan ziyade, bağımlılık durumu henüz oluşmamış olanlar için önleme çalışmalarını ve yeni başlayanlar için kısa süreli müdahaleler daha etkili olmaktadır. Özellikle teknoloji bağımlılığında, alanında yeteri kadar literatür ve klinik uygulama olmaması, sebep-sonuç ilişkisinin tam olarak

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58.
DOI: 10.54557/karataysad.1519907

bilinmemesi ve tedavi yöntemlerinin sınırlı olması nedeniyle önleme çalışmaları daha da önemlidir. Teknoloji bağımlılığı, kimyasal bağımlılıklar gibi doğrudan zararlar oluşturmadığı için bireyin olumsuz etkileri fark etmesi ve tedavi için motivasyon kazanması genellikle daha zor olmaktadır. Ayrıca, aileler ve toplum tarafından diğer eylemsel bağımlılık türlerine göre daha az zararlı görülmesi, önleme çalışmalarını zorlaştırmaktadır. Teknoloji bağımlılığının tedavisi, bağımlının teknolojiden tamamen uzak durmasını gerektirdiğinden, modern dünyada oldukça zordur. Bu nedenle, teknoloji bağımlılığının önlenmesi için araştırma, uygulama ve yaygınlaştırma çalışmalarına hız verilmelidir (Dinç, 2015).

Son yıllarda yapılan araştırmalar, çocukların teknoloji kullanımını verimli ve bilinçli bir şekilde yönlendirmenin önemini vurgulamaktadır. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin çocuklara yönelik teknoloji kullanımını kontrol etmesi ve sınırlandırması, çocukların dijital dünyadaki risklere karşı korunmalarını sağlarken, aynı zamanda onların dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmelerine katkıda bulunur. Žerebecki ve Opree'nin (2022) araştırması, çocukların sosyal teknoloji kullanımının yaşam memnuniyetleri üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini ortaya koyarak, bilinçli kullanımın çocukların sosyal ve duygusal gelişimi için ne kadar kritik olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Gür ve Türel'in (2022) çalışmasında, ebeveynlerin çocuklarına bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanma konusunda rehberlik etmelerinin, bu bireylerin daha sağlıklı teknoloji alışkanlıkları geliştirmelerine yardımcı olduğu vurgulanmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarına yönelik teknoloji kullanımında getirdikleri kontrollü sınırlar, yalnızca dijital dünyada karşılaşabilecekleri tehlikeleri azaltmakla kalmayıp, aynı zamanda teknolojinin eğitim ve sosyal gelişim alanında sunduğu olanaklardan en iyi şekilde faydalanmalarını da sağlamakta önem arz etmektedir. Bu bağlamda, teknolojinin bilinçli kullanımını destekleyecek en önemli çalışmalar, eğitim ve farkındalık artırma programlarının yanı sıra çocukların dijital okuryazarlık yetkinliklerinin geliştirilmesine yönelik programların hayata geçirilmesi olmalıdır.

a) Eğitim ve farkındalık programları

Teknolojinin bilinçli bir şekilde kullanılması, bireylerin, toplumların ve kurumların günlük yaşamlarında teknolojiyi etkili ve

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58.
DOI: 10.54557/karataysad.1519907

sağlıklı bir şekilde kullanmalarını sağlamak için önemlidir. Bu nedenle, eğitim ve farkındalık çalışmaları bu konuda kritik bir rol oynar. Avrupa Birliği ve İnternet Endüstrisinin paydaşları arasında 2009 yılında, "Avrupa Birliği İçin Güvenli Sosyal Aç Prensipleri" imzalanmıştır. Bu çalışmada ana hatlarıyla belirtildiği üzere, daha güvenli sosyal ağların teşvik edilmesinde yer alan paydaşlar, çevrimiçi hizmet sağlayıcılar, hükümetler ve kamu kurumları, ebeveynler, öğretmenler ve diğer bakıcılar, polis ve diğer kolluk kuvvetleri, sivil toplum kuruluşları, kullanıcıların kendileridir. Bu paydaşların, sosyal aç hizmetlerinde çocuklar ve gençlere yönelik potansiyel risklerin yönetilmesinde önemli rolleri olduğu kabul edilmektedir (EU, 2009).

Avrupa Birliği ve internet paydaşları arasında imzalanan "Avrupa Birliği İçin Güvenli Sosyal Aç Prensipleri" çalışmasında, çocuklar ve gençler olarak ele alınan grup için potansiyel olabilecek riskler dört kategoriye ayrılmıştır: Yasadışı içerik, yaşa uygun olmayan içerik, bağlantı ve yönlendirme. Bu riskler arasında çocuk istismarı, nefret söylemi, müstehcen içerik, şiddet, uygunsuz ilişkiler, kişisel bilgilerin açıklanması, özel fotoğrafların paylaşılması, gerçekte yaş hakkında yalan söylenmesi ve sadece internetten tanışılan kişilerle yüz yüze görüşme ayarlamak yer almaktadır (EU, 2009). Avrupa Birliği'nin çalışmasında da görüldüğu üzere çocuklardaki bilgi ve dijital okuryazarlık eksikliğinin zararları görülmektedir.

Çocuklar ve ebeveynleri için dijital okuryazarlık, günümüz teknoloji çağında gerekli ve oldukça önemli bir konudur. Dijital okuryazarlık, çocukların dijital ortamda bilgiyi doğru bir şekilde araştırma, analiz etme, paylaşma ve eleştirel bir bakış açısıyla kullanma becerisini ifade eder. Bu beceriler, çocukların internet ve diğer dijital platformlarda karşılaşabilecekleri bilgi kirliliği, yanıltıcı içerikler ve dijital tehlikeler karşısında korunmalarını sağlar. Ayrıca, dijital okuryazarlık sayesinde çocuklar, teknolojinin etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasını öğrenirler. Bu nedenle, ebeveynler ve eğitimciler, çocukların dijital okuryazarlık becerilerini geliştirmek için eğitim ve rehberlik sağlamalıdır. Temel bilgisayar becerileri, internet kullanımı, veri güvenliği gibi konularda eğitimler, bireylerin dijital okuryazarlıklarını artırabilir. Sahte haberleri ayırt etme, çevrimiçi güvenlik önlemleri alma gibi konular da bu eğitimler kapsamında ele alınabilir.

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

İskoçya'da 2006'da başlatılan bir inisiyatif, oyun tabanlı öğrenme yöntemini incelemektedir. Araştırma, bilgisayar oyunlarının eğitim ve öğretimdeki olumlu etkilerini değerlendirmektedir. Araştırmacılar tarafından kurulan merkezde, eğitimciler kendi okullarında uygulayabilecekleri en uygun eğitsel oyunları seçmek için farklı oyunları ve oyun tasarım teknolojilerini incelemektedir. Çalışmayı geliştiren takım, öğretmenler ve ebeveynlerle birlikte çalışmakta ve geri dönütleri almaktadır. Çalışılan oyun tasarımları, problem çözme, yaratıcı düşünme ve takım çalışması gibi becerileri kullanıcıya sunmaktadır (TBMM, 2012). İskoçya'da başlatılan bu girişim hakkında öğretmenlerle yapılan bir çalışmada öğretmenler, genel olarak öğrencilerin oyunları kullanmaktan hoşlandığı ve bunun öğrenmeyi daha ilgi çekici ve motive edici hale getirdiği konusunda hemfikirlerdir.

Dijital Oyun Tabanlı Öğrenme (DOTÖ) uygulamasını sınıfta kullanma konusunda, öğretmenlerden karışık geri dönütler gelmiştir. Bazı öğretmenler, bu uygulamayı kullanma konusunda şüpheli yaklaşmaktadırlar. Vaka çalışması, öğretmenlerin DOTÖ yaklaşımını başarılı bir şekilde kullanabilmeleri için bilgili ve becerikli olmaları gerektiğini ortaya koymuştur. Uygun eğitim ve bu yaklaşıma maruz kalma olmadan, öğretmenler bu yaklaşımı etkili bir şekilde kullanmakta tereddüt etmektedirler. Öğretmenler, DOTÖ'yü kullanma konusunda ne kadar deneyimliyse, o kadar az çekince dile getirmişlerdir. Genel olarak bulgular, İskoç ilkokullarında DOTÖ'nün potansiyel faydalarının kabul görmesine rağmen, öğretmen eğitimi ve bu yaklaşımın etkili bir şekilde uygulanmasına yönelik güvenle ilgili zorlukların da olduğunu göstermiştir (Razak, İzani, ve Connolly, 2019). Türkiye'de yapılan bir araştırma, oyun tabanlı öğrenme ortamının, öğrenciler tarafından benimsendiğini ve klasik öğretim tekniklerine göre daha çok akıllarında kaldığını ortaya koymuştur. Okullarda oyun tabanlı öğrenmenin, öğrencilerin endişe seviyelerini azalttığı, bireysel olarak öğrenmelerine yardımcı olduğu ve öğrenme sürecini de görsel olarak desteklediği ortaya çıkmıştır (Yağız, 2007). Oyun tabanlı öğrenme üzerine yapılan bir diğer araştırma, meta-analiz araştırmasıdır. Bu çalışmada, yapılan çeşitli araştırmalardan deney grubu olarak oyun tabanlı öğretim sistemlerini kullanan kontrol grubu olarak da geleneksel eğitim öğretim tekniklerini kullananların yaptıkları çalışmalar ele alınmıştır. Bu meta-analiz çalışmasının sonucunda deneysel işlemin akademik başarıyı artırdığı, oyun tabanlı öğretim sistemlerinin akademik

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

başarıya pozitif bir etki yaptığı görülmüştür (Toraman, Çelik ve Çakmak, 2018). Eğitim öğretimde akıllı tahtalar aracılığıyla oyun tabanlı öğrenme uygulaması, değerlendirilmesi gereken bir uygulamadır. Türkiye’de yapılan bir başka araştırma makalesinde oyun tabanlı öğretim yoluyla fen bilgisi dersinde öğrencinin bilgilerinin kalıcılığını ve akademik başarısı ölçen ve 59 öğrenci üzerinde deney ve kontrol gruplarının bulunduğu bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonucunda eğitsel dijital oyunlarla uygulanan dersteki öğrencilerin, bilişsel gelişim düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir (Ağırgöl, Kara ve Akgül, 2022). “Oyun Bağımlılığıyla Mücadeleye Yönelik Politikalarda Zekâ Oyunlarının Rolüne İlişkin Bir Analiz” araştırması, okullarda zekâ oyunları sınıflarında yer alan öğrencilerle normal sınıflarda yer alan öğrenciler arasında yapılmıştır. Katılımcı öğrencilerin, oyunlar hakkında bilgisayar oyunlarından vazgeçememe, yapacağı diğer görevleri zamanında yapmama, bilgisayar oyunu oynamayı diğer yapılacak etkinliklere tercih etme konusunda eğilimi olma durumlarının zekâ oyunları sınıfında olma durumuna göre değiştiği tespit edilmiştir. Zekâ oyunları sınıfında olanların oyun bağımlılığı eğilimlerinin daha düşük olduğu ve bu sınıfların yaygınlaşarak diğer okullarda da bağımlılıkla mücadelede kullanılabileceği sonucu ortaya çıkmıştır (Dağlı, 2020).

b) Dijital okuryazarlık

Dijital okuryazarlık, kitle iletişim araçlarının kontrollü kullanımı, verilen iletilerin doğru algılanması, sorgulayıcı bir tavırla bilgilerin kontrol edilmesi ve iletilerin gönderilmesi sürecini yönetebilme yeteneğinin kazanılması, dijital okuryazarlık olarak ifade edilebilir (Potter, 2013).

Bir diğer bakış açısıyla dijital teknolojilerin okuma ve yazma süreçlerine dahil edilmesi, özellikle geleneksel okuryazarlık yöntemleriyle zorluk yaşayan çocuklar için öğrenme deneyimlerini zenginleştirici bir rol oynamaktadır. Dijital araçlar, çocukların okuryazarlık faaliyetlerine olan motivasyonunu ve katılımını artırarak, öğrenmeyi daha ilgi çekici ve etkileşimli hale getirmektedir. Bu, çocukların dijital çağın gerekliliklerine uygun olarak çoklu okuryazarlık becerileri kazanmalarını sağlarken, okuryazarlık kavramını daha geniş ve kapsayıcı bir şekilde yeniden tanımlamaktadır (Daniels ve diğerleri, 2020). Bunun yanı sıra dijital okuryazarlık, 21. yy.’ın yeni becerilerinden olarak, kişiyi doğru bilgiye ulaşmak veya ulaşılan bilginin doğruluğunu sorgulayabilmektir. Dijital

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

çağda doğru bilgiye hızlı ve güvenilir bir şekilde ulaşabilmek ve dijital ortamdaki tehlikeleri fark edebiliyor olmak için ailelerin ve çocukların konu hakkında bilgilendirilmesi elzemdir (Kardeş, 2020).

Polanco-Levicán ve Salvo-Garrido (2022), sosyal medya okuryazarlığı üzerine bir inceleme yaparak, günümüzde algoritmaların yönlendirdiği haber tüketiminde bilginin güvenilirliğini ayırt etmenin ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. Çalışma, medya okuryazarlığının sadece teknik becerilerden ibaret olmadığını, aynı zamanda bilinçli kararlar vermek için sosyal ve etik boyutları da içerdiiğini öne sürüyor. Son yıllarda dijital platformların artan kullanımı göz önüne alındığında, karmaşık yeni medya ortamlarına yönelik kapsamlı okuryazarlık çerçevelerinin acilen geliştirilmesi gerektiğinin öne sürmektedir. Bu araştırma, okullarda medya ve bilgi okuryazarlığına duyulan ihtiyacın arttığını ve öğretmenlerin bu konuda kritik bir role sahip olduğunu da ortaya koymaktadır. Ayrıca, dijital çağda okuryazarlığın çok yönlü doğası ile çocuklarda medya okuryazarlığını geliştirmenin getirdiği zorlukların yanında fırsatlarında olduğunu öne çıkarmaktadır.

Yakın zamanda yapılan bir diğer çalışmada, medya okuryazarlığının, çocukları sosyal medya platformları üzerinden gelen zararlı mesajlara karşı koruma ve bilişsel savunmalar geliştirme açısından günümüzde büyük önem taşıdığını belirtilmektedir. Küçük yaşlarda verilen medya okuryazarlığı eğitimi, çocukların dijital çağda olumlu değerler edinmelerine, farklı bakış açıları ve kültürler hakkında daha bilinçli hale gelmelerine yardımcı olabilir (Silawati ve Rahman, 2024).

Türkiye’de dijital okuryazarlık hakkında, MEB’in online eğitim amaçlı kullandığı Eğitim Bilişim Ağı (EBA) üzerinden çeşitli bilgilendirme çalışmaları yapılmaktadır. Çeşitli online eğitimlerle çocukların yaşlarına uygun yayınlar yapılmaktadır (EBA, 2023). MEB’in online olarak da paylaştığı, öğretmenler için dijital okuryazarlık kılavuzu ile “Etkili dijital okuryazar olmaları için öğrencilerinize nasıl destek olabilirsiniz?” sorusu sorulmuş ve içeriğinde öğretmenlere bilgilendirme çalışmaları yapılmıştır (MEB, 2020). Yine MEB tarafından ortaöğretim öğrencileri için hazırlanan Dijital Okuryazarlık Etkinlik Kitabı ile öğrencilerin dijital okuryazarlık yolunda neler yapabilecekleri kitap içeriğinde çeşitli etkinliklerle verilmiş, kendilerini geliştirebilecekleri merak uyandırıcı faaliyetler bulunmaktadır (MEB, 2023).

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Bir diğer çalışma da çocuklar için güvenli internet kullanımı ve dijital okuryazarlık üzerine eğitimler içeren SİBERAY projesidir. Proje içerisinde teknoloji bağımlılığı, siber zorbalıkla mücadele, sosyal medya kullanımı, eğitimciler ve ebeveynler için konu hakkında çeşitli dokümanlar içeren Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütölen bir projedir. Proje kapsamında çocuklar için hazırlanan Ekib “SİBERAY” isimli çizgi film, siber alemde çocukların karşılaşabileceği risklerin nasıl bertaraf edilebileceği veya bu riskleri tanımaları için TRT iş birliği ile sunulmaktadır (SİBERAY, 2023). Soyoof ve diğerlerinin (2024) yapmış olduğu bir anlatı incelemesi çalışmasında 2020-2021 yıllarında yapılan araştırma makaleleri incelenmiş. Çalışmaların büyük bir kısmında (31 çalışmadan 29’u; %93,5), dijital teknolojilerin ebeveyn kontrolünde evde kullanımı sayesinde küçük çocukların dijital beceriler, erken okuryazarlık, dil gelişimi, sosyo-duygusal yetenekler gibi alanlarda önemli kazanımlar elde ettiği ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin dijital okuryazarlık konusunda bilgilendirildiği ve çalışmanın içine dahil edildiği projelerin olumlu sonuçlar verdiği görölmektedir.

Dijital okuryazarlık eğitimler, konferanslar, çeşitli yayın organlarıyla veriliyor olsa da devletler kanalında bir önlem alınmadığı taktirde olumsuzluklar yayılmaya devam edecektir. Bunun için UNICEF, çocuk verilerinin daha iyi korunmasına yönelik bir manifesto yayınlamıştır. (UNICEF, 2021) Manifesto, hükümet ve şirketlerin veri toplama, işleme ve depolama uygulamalarında çocuk haklarına öncelik vermeleri gerektiğini ve veri yönetiminde çocukların yüksek menfaatlerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir. Çocukların davranış profillerinin çıkarılması için gözetim ve algoritmaların kullanılmasının uluslararası kabul görmüş veri koruma standartlarına uygun olması gerektiğinin önemini vurgulamaktadır. Ayrıca, paylaşım yaptıkları verilerin korunması sorumluluğunun, çocuklardan ziyade şirketlerin ve hükümetlerin üstlenmesi gerektiğini, koruma önlemlerinin, tüm çocukları, rıza yaşından bağımsız olarak 18 yaşın altındakileri de kapsayacak şekilde genişletilmesini önermektedir. Böylelikle çocukların, veri yönetiminde daha iyi korunması sağlanabilecektir (Byrne, Day ve Raftree, 2021). Bireyleri, kişisel bilgilerini korumaları konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Güçlü şifre kullanımı, iki faktörlü kimlik doğrulama gibi güvenlik önlemleri öğretilmelidir. Ancak bu manifesto, çocukların yalnız başına bırakıldıklarında sanal alemde

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58.
DOI: 10.54557/karataysad.1519907

kendilerini korumalarının yetersiz olacağını ve zararlı yazılımlara karşı çocukların değil, hükümetlerin önlem almaları gerektiğini savunmaktadır.

Avrupa Birliği'nin "Dijital Eğitim Eylem Planı" 2021-2027 yıllarında yapılacak çocukların "Dijital Okuryazarlık" seviyelerini artırmayı amaçlayan bir eylem planıdır. Bu eylem planı kapsamında dijital çağda çocukların dijital becerilerinin geliştirilmesi bu konuda yetkinlik ve farkındalık kazanmalarının sağlanması, dezenformasyonla nasıl başa çıkabileceklerinin öğretilmesi, bilgisayar yapay zekâ gibi teknolojileri hakkında daha iyi bilgi edinilmesi gibi dijital okuryazarlık eğitimleriyle bilinç artırma çalışmalarının yapılması öngörülerek çalışmalar yapılmaktadır (EU, 2020). Bu kapsamda Eylem Planı 3 yayınlanmış, bu planda dünyanın dijital bir geçişte olduğu ve öğrencilerle birlikte öğretmenlerin de buna hazır olmaları gerektiği, dijital eğitimin öğretilen içeriği daha yaratıcı, ilgi çekici ve akılda kalıcı hale getirebileceği, yapay zekâ ve artırılmış gerçeklik aygıtlarıyla öğretimin daha da kolaylaşabileceği yer almaktadır (EU, 2024).

Türkiye'de Siber Güvenlik ve Sosyal Medya Kullanımı Pilot ders uygulaması kapsamında 2017-2018 Eğitim-Öğretim yılında, bir aylık bir süreyle, İstanbul'un 32 ilçesindeki 15 okulda, 46 öğretmen ve yaklaşık 500 öğrencinin katılmasıyla bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada öğretmenlerin görüşleri alınmıştır. Öğretmenler, öğrencilerin siber güvenlik konusundaki bilgi ve farkındalıklarının arttığını gözlemlemiştir. Özellikle internet üzerinden paylaşılan verilerin güvenliği, kişisel bilgilerin korunması ve sosyal medya kullanımında dikkat edilmesi gereken unsurlar hakkında öğrencilerin bilgi sahibi olduğu görülmüştür. Siber tehditler, veri hırsızlığı ve sosyal medya bağımlılığı gibi kavramların öğrencilere aktarılabilme değeri değerlendirilmektedir. Bu sayede öğrencilerin internet ortamında daha bilinçli ve güvenli davranacakları, öğretmenlerce ifade edilmektedir. Çocuk ve gençlerin internet ortamında karşılaşabilecekleri tehlikeler konusunda erken yaşlardan itibaren bilgilendirilmeleri büyük önem taşımaktadır. Siber zorbalık, tehlikeli online oyunlar ve dolandırıcılık gibi siber suçlar hakkında öğrencilerin farkındalığı artırılmalıdır. Böylece online ortamda güvenli davranabilmeleri sağlanmış olacaktır. Öğrenciler, siber tehditlerin ciddi sonuçlarından haberdar edilerek erken yaşlardan itibaren siber güvenliğin önemi kavratılmalıdır (Altınöz, Tosun, Çinkiliç ve Çay, 2019).

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Türkiye’de Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından dijital okuryazarlık ve ebeveynlerin bilinçlendirilmesi amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. BTK tarafından kurulan Güvenli İnternet Hizmeti, Mobil Operatörler üzerinden alınabilecek çocuklar için filtreleme uygulamaları sunmaktadır. Güvenli İnternet Hizmetine ve çocuk profiline geçiş yapabilmek SMS ile veya sesli yanıt sistemiyle sağlanabilmektedir. Buradaki amaç, çocukların verilerinin korunması ve yaşlarına uygun olmayan sitelere erişiminin engellemesidir. Bu kapsamda BTK, Yeşilay ile birlikte çocuk ve gençlere yönelik internetin bilinçli kullanımı, dijital okuryazarlık ve güvenli web hakkında seminerler düzenlemektedir (BTK, 2023).

Yeşilay tarafından yapılan “Türkiye Bağımlılıkla Mücadele Eğitim Programı” (TBM), Milli Eğitim Bakanlığıyla iş birliği içinde başta çocuklar ve gençler olmak üzere toplumu bağımlılıklara karşı eğitmek amacıyla hazırlanmış bir eğitici programdır. Bu kapsamda “Yeşilcan” isimli bir çizgi film karakteriyle, anaokulu ve ilkokul çocuklarına çeşitli video eğitimleri verilmektedir. Aynı zamanda çizgi karakter “Yeşilcan” odağında broşürler ve çizgi romanlar hazırlanmış, teknolojinin aşırı kullanımının zararları ve zararsız teknoloji okullarda anlatılmıştır. Aynı zamanda uygulayıcılar için de çeşitli eğitim materyalleri hazırlanmıştır (Yeşilay, 2023).

2. Sosyal Hizmetin Teknoloji Bağımlılığındaki Rolü

Sosyal hizmet mesleği, insan onuru ve değerini savunan; hak, bilgi ve beceri gerektiren bir meslektir. Mesleğin odak noktası, tüm bireylerin yanı sıra dezavantajlı ve kırılgan grupların iyilik halleridir. Bu bağlamda, bağımlılık hali, kırılgan bir özellik olarak ele alınmaktadır. Özellikle çocukluk çağında oluşabilecek bağımlılık, kırılganlığı pekiştirmektedir. Dolayısıyla, sosyal hizmet uzmanları, bağımlılıkların nedenlerini, bağımlı bireylerin sosyal ve bilişsel davranışları üzerindeki etkisini anlamaya çalışan profesyonellerdir (Günel, 2021).

Sosyal hizmet uzmanları, topluluklarda ve okullarda teknolojinin bilinçli kullanımına yönelik eğitim ve farkındalık programları düzenlemektedir. Yeşilay Danışmanlık Merkezlerinde (YEDAM) 12 yaş ve üzeri çocuklar ve yetişkinler için aşırı teknoloji kullanımının tedavisi için destek programları bulunmaktadır. Çocuklarla yapılan görüşmelerin

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

yanı sıra ailesiyle de görüşmeler yaparak çevresi içinde birey değerlendirilir. Görüşmelerin içeriğinde oyun bağımlılığının azaltılması internet kullanımının, bireyin hayatını olumsuz etkilemeyecek şekilde azaltılmasında bireylere yardımcı olmaktadır (YEDAM, 2023). Bu programlar, çocuklardan ailelere kadar geniş bir kitleye hitap ederek, dijital güvenlik, siber zorbalık ve teknoloji bağımlılığı gibi konularda bilinç oluşturmayı amaçlamaktadır. Yapılan bu farkındalık programlarından da eğitim öğretimdeki başarısızlığın önüne geçmek ve sosyal başarısızlığı ortadan kaldırmak için, okul sosyal hizmet uzmanına ihtiyaç olduğu görülmektedir. (Yanardağ ve Lale, 2022). Çocuklarda doğru internet kullanımını sağlamak, eğitim ve sosyal hizmet müdahaleleri ile mümkün olmaktadır. Bu bağlamda, ortak duygu ve değerler eğitimi önemli bir rol oynamaktadır. Gençlerin interneti güvenli ve bilinçli bir şekilde kullanmaları için empati, sorumluluk ve etik değerler gibi temel unsurların kazandırılması gerektiği öne çıkmaktadır. Eğitimciler ve sosyal hizmet uzmanları, bu süreci destekleyerek çocukların dijital dünyada sağlıklı ilişkiler kurmalarını ve bilgiye erişimlerini daha etkin bir şekilde yönetmelerini sağlayabilir. (Taylan, 2018).

Sosyal hizmet uzmanları, bireylerin ve ailelerin teknoloji bağımlılığıyla başa çıkmasına yardımcı olmaktadır. Danışmanlık hizmetleri aracılığıyla, bireylerin sağlıklı dijital alışkanlıklar geliştirmelerine destek vererek, teknoloji kullanımının sosyal ve duygusal hayatları üzerindeki etkilerini anlamalarını sağlamaktadırlar. Sağlık Bakanlığına bağlı Sağlıklı Hayat Merkezlerinde tedavi edici uygulamalar kapsamında aşırı internet kullanımı ve bağımlılığı sorunu olan çocuklara ve ailelerine yönelik psikolog, sosyal hizmet uzmanı ve çocuk gelişimciler tarafından bireysel veya grup terapileri verilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2021). Bu merkezlerde özellikle “Bilişsel Davranışçı Terapi” yaklaşımı kullanılarak gruplarla sosyal hizmet çalışmaları yapılmakta, psikososyal danışmanlıklar sağlanmaktadır. Grupla çalışmanın, daha fazla kişiye ulaşma gibi bir faydası vardır. Bu sayede kişilerin olumlu deneyimleri diğerlerini de etkilemektedir (Küçükkaraca ve Pak, 2023). Grup terapisinde aynı problemleri yaşayan insanların bir arada olmaları, onları olumlu etkilemektedir. Bunun yanında her bireyin bir ailesi veya sosyal çevresi vardır. Sosyal hizmet uzmanları, aileler arasındaki teknolojiyle ilgili konularda danışmanlık hizmetleri sunabilmektedirler. Özellikle çocukların ebeveynleriyle ve aile içinde teknoloji kullanımına ilişkin

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

kuralların belirlenmesi konusunda rehberlik edebilir ve aile içi iletişimi güçlendirilebilir. Bu bağlamda çocuğun değerlendirmesi yapılırken aileler göz ardı edilmemelidir. Yapılan bir araştırmada ebeveynlere, çocuklarına teknolojiyi akıllıca kullanmaları için uygulayabilecekleri çeşitli stratejiler aktarılması aileyi de bu sürece katmak açısından önemli olduğu görölmektedir. Ekran süresine sınır koymak, içerikleri izlemek, açık iletişimi teşvik etmek ve sorumlu kullanım hakkında çocukları eğitmek bu stratejiler arasında yer alır. Ayrıca, çevrimdışı etkinliklere katılmalarını teşvik ederken kendileri de sorumlu teknoloji kullanımını sergileyerek rol model olmaları önemlidir. Bu yaklaşımlar, çocukların dijital dünyada bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimlerini desteklemeye yardımcı olmaktadır (Gani, 2017).

Aile terapisinin, çocukların internet bağımlılığının tedavisi üzerinde etkisi olduğu açıktır. Çevresi içinde değerlendirilmesi gereken çocuk, aile ilişkilerinden ayrı düşünülemez. Aile yapısı içinde iyi bir ilişki kurulmasının, çocukların teknoloji bağımlılığı tedavi çalışmaları üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. Aile terapisi, internet bağımlısı çocuklar ile aile yapısı arasındaki ilişkiyi vurgular. Yapılan araştırmada ailelerin çocuklarına yeterince zaman ayıramaması veya ekonomik sebeplerden ötürü ayıracak vaktinin olmaması, çocuklarının doğru kişilikler oluşturması ve doğru şekilde büyümesi için çok az zaman harcayabildiklerini ve bunun da çocukların internet bağımlılığına katkıda bulunduğu öne sürölmektedir. Aile terapisiyle, ebeveynleri tedavi sürecine dahil ederek bu sorunu ele almak gerekmektedir. Yapılan çalışma, çocuklarda internet bağımlılığının aile eğitimiyle yakından ilişkili olduğunu göstermektedir. Aile terapisi, aileyi tedavi sürecine dahil ederek ve internet bağımlılığına katkıda bulunabilecek aile eğitimiyle ilgili sorunları ele almaktadır. Aile terapisi ele alınırken bağımlılığın tedavisinde, sosyal desteğin de önemli bir rolü olduğu görölmektedir. Bağımlı çocukların tedavilerinde maddi manevi desteği artırılması, çocukların ihtiyaçlarına yönelik çalışmaların yapılması, konu hakkında yapılan çalışmalar ve eğitimin artırılması, tedavi kurumlarının güçlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Zheng, Guan, Li ve De-ze, 2015).

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58.
DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada, çocukların teknolojiyi bilinçli bir şekilde kullanmalarını destekleyen stratejiler kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. Araştırmalar, aşırı teknoloji kullanımının çocukların hem fiziksel hem de zihinsel sağlıklarını olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Özellikle ekran süresi yönetimi, dijital okuryazarlık ve çevrimiçi güvenlik gibi stratejilerin çocukların sağlıklı bir şekilde teknoloji ile etkileşimde bulunmaları için kritik olduğu vurgulanmıştır. Çocukların bu yetkinlikleri kazanmaları tek başlarına mümkün değildir. Çevresi içinde bir birey olarak çocukların bu yetkinlikleri kazanmaları için teknolojiye maruz kaldıkları her alanda yapılacak çalışmalarla bilinçli teknoloji kullanımını aşılanmalıdır.

Ebeveynlere ve öğretmenlere, çocukların interneti güvenli ve bilinçli bir şekilde kullanmalarını sağlamak için rehberlik eden programlar geliştirilmelidir. Yapılan eğitim çalışmalarında çocukları siber zorbalıktan, zararlı içeriklerden ve diğer çevrimiçi risklerden koruma yöntemleri öğretilmelidir. Sosyal medyanın etkileri, paylaşımların uzun vadeli sonuçları gibi konularda farkındalık yaratıcı programlar düzenlenmelidir. Çocukların teknolojiden tamamen uzaklaşmasını beklemeden teknolojiyle neler yaptıkları kontrol edilmeli, gerektiği taktirde ebeveynler tarafından güncel teknolojik gelişmeler takip edilmeli ve bu teknolojileri etkili bir şekilde kullanabilme becerilerini geliştirme fırsatlarının çocuklara sunulması sağlanmalıdır.

Bu gibi rehberlik programları için çocukların en çok bir arada buldukları alanlar olan okullar, en etkili yerlerdir. Milli Eğitimde, okul sosyal hizmet kapsamında okul yönetiminin, öğretmen ve öğrencilerin eğitim rehberlik servisinin de iş birliği ile aşırı internet kullanımı, yararlı internet kullanımı ve dijital okuryazarlık konusunda farkındalık çalışmaları yapılabilir. Bu çalışmalarda internetin tamamen kullanılmaması gerektiği değil, yetkin ve yeterli bir şekilde nasıl kullanılacağı hakkında eğitimler verilebilir. Bu alandaki çalışmalarda/uygulamalarda, bireyi çevresi içerisinde değerlendiren sosyal hizmet uzmanlarının görmezden gelinerek yapılamayacağı ortadadır. Eğitimcilerin ve sosyal hizmet uzmanlarının bu süreçteki rolleri, çocukların dijital dünyada sağlıklı ilişkiler geliştirmelerine ve bilgiye erişimlerini etkin bir şekilde yönetmelerine katkı sağlamaktadır. Bu iş birliği, çocukların dijital okuryazarlıklarını artırarak toplumda daha bilinçli bireyler olmalarına zemin hazırlamaktadır. Aşırı internet

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58.
DOI: 10.54557/karataysad.1519907

kullanımı, bireyin çevresi ve ailesiyle olan ilişkilerinin zayıflamasına yol açmakta, bu da sosyal destek mekanizmalarının eksikliğini beraberinde getirmektedir. Zayıf sosyal destek, bireyin yalnızlık hissini artırarak aşırı internet kullanımını yeniden teşvik etmektedir. Bu kısır döngü, bireyin sosyal ilişkilerini daha da olumsuz etkileyerek, sağlıklı bir yaşam sürmesini engellemektedir. Dolayısıyla, sosyal etkileşimlerin güçlendirilmesi, aşırı internet kullanımının önlenmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Sosyal hizmet uzmanlarının burada öne çıkacak yönleri, bireyi çevresi içinde değerlendirme perspektifinde çalışmalar yapmalarıdır. Bireylerin aile ve sosyal destekleriyle ilişkilerini sağlamlaştırarak ve sosyal ağlar haricindeki etkinliklerle olan bağlantılarını yeniden güçlendirip dikkatini tekrar sosyal çevresine yönlendirerek aşırı internet kullanımını önleyebilir.

Çocuklarda teknolojinin bilinçli kullanımını desteklemek, onların sağlıklı bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimleri için oldukça önemlidir. Teknolojinin sunduğu fırsatlardan yararlanırken, aşırı ve kontrolsüz kullanımın olumsuz etkilerinden kaçınmak gerekmektedir. Bu bağlamda, ebeveynler, eğitimciler ve sosyal hizmet uzmanı, psikolog gibi alanında uzman politika yapıcılar birlikte çalışarak çocuklara yönelik bilinçli teknoloji kullanımı eğitimleri ve farkındalık programları düzenlemelidir. Dijital okuryazarlık, çevrimiçi güvenlik ve ekran süresi yönetimi gibi son zamanlarda önemi artan ve Milli Eğitim Bakanlığının da dikkatini çekip eğitim müfredatına eklediği konuların önemi vurgulanmalıdır. Bu çabalar, çocukların teknolojiyi güvenli ve etkin bir şekilde kullanmalarına, aynı zamanda gerçek dünyadaki sosyal etkileşimlerini de güçlendirmelerine olanak tanır.

Teknoloji, günümüzde hayatımızın her alanında olduğu gibi çocukların teknolojiyle tanıştığı andan itibaren gelişiminde de önemli bir rol oynamaktadır. Çocukların teknolojiyle ilk tanışma alanlarının genellikle eğlence ve oyun olması, bu durumun eğitimdeki rolünü göz ardı etmemek gerektiğini göstermektedir. Teknolojinin yalnızca araştırma amaçlı kullanılabileceği fikri, çocukların deneyimlediği oyun ve eğlence unsurlarının gücünü pekiştirmemektedir. Oyun tabanlı öğrenme sistemi, çocukların eğitim süreçlerine entegre edilebilecek etkili bir yöntem olarak öne çıkmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı, sivil toplum kuruluşları ve içerik sağlayıcılarının iş birliği ile bu yaklaşım desteklenerek, çocuklara internet ortamında hem eğlenceli hem de öğretici etkinlikler sunulabilir.

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58.
DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Böylelikle, çocukların teknoloji ile olan etkileşimleri sadece eğlence ile sınırlı kalmayıp, aynı zamanda öğretici bir deneyim de yaşamaları sağlanabilir.

Çocuklara teknolojinin getirdiği riskleri anlatmak önemlidir, ancak bu risklerin tamamen önlenemeyeceği de unutulmamalıdır. Çocuklar, en iyi şekilde gözlemleyerek öğrenir; bu nedenle ebeveynlerin ve eğitimcilerin teknoloji kullanımına dikkat etmesi büyük bir önem taşır. Ebeveynlerin kendi teknoloji alışkanlıklarını gözden geçirmesi, çocuklara sağlıklı bir model sunmalarını sağlayarak teknolojiyle olan ilişkilerini daha bilinçli bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olabilir. Bu yaklaşım, çocukları bilinçli birer teknoloji kullanıcısı olmaya yönlendirebilir.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit katkı sunmuştur ve yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

Kaynakça

- Ağırgöl, M., Kara, E., & Akgül, G. D. (2022). Eğitsel dijital oyunlarla işlenen fen bilgisi dersinin öğrencinin bilgilerinin kalıcılığına akademik başarısına ve tutumuna etkisi. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Dergisi*, 5(3), 157-176. DOI: 10.47477/ubed.1063920
- Aksakallı, G. (2018, Aralık). Sosyal medyanın yalnızlık ve depresyon ile ilişkisi. Güvenliweb.org.tr. Erişim adresi: <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/sosyal-medyanin-yalnizlik-ve-depresyon-ile-iliskisi>
- Ali, S., Haykal, H. A., & Youssef, E. (2023). Child sexual abuse and the internet: A systematic review. *Human Arenas*, 6, 404-421.
- Altınöz, M., Tosun, N., Çinkılıç, T., & Çay, E. (2019). Siber güvenlik ve bilinçli sosyal medya kullanımı dersi pilot uygulamasına ilişkin öğretmen görüşleri. *Journal of Continuous Vocational Education and Training*, 2(1), 1-15.
- Arıcak, O. T. (2023). Dijital çağda en kırılgan grup: Çocuklar ve gençler. Yeşilay. (T. Maraşoğlu, Röportaj Yapan). Erişim adresi: <https://www.yesilay.org.tr/tr/Makaleler/Dijital-Cagda-En-Kirilgan-Grup-Cocuklar-Ve-Gencler>
- Balcı, ř., & Baloğlu, E. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ile depresyon arasındaki ilişki: Üniversite gençliği üzerine bir saha araştırması. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, (29), 209-234. DOI: 10.16878/gsuilet.500860
- Belli, T. K. (2022). Üniversite öğrencilerinin internet bağımlılığının akademik başarıları üzerindeki etkisi. *Türk Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 59-69.
- Bilge, Y., Baydili, K., & Göktaş, S. (2020). Sosyal medya bağımlılığını yordamada anksiyete, stres ve günlük sosyal medya kullanımı: Meslek yüksekokulu örneği. *Bağımlılık Dergisi*, 21(3), 223-235.
- Bilgin, M. (2018). Ergenlerde sosyal medya bağımlılığı ve psikolojik bozukluklar arasındaki ilişki. *The Journal of International Scientific Researches*, 3(3), 237-247.
- BTK. (2014). Yeşilay internetin bilinçli kullanımı ve teknoloji bağımlılığı çalıştay raporu. Ankara: Detamat Tanıtım Tasarım Matbaacılık.
- BTK. (2023). Güvenli Web. Güvenli Net. Erişim adresi:

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

<https://www.guvenlinet.org.tr/>

Byrne, J., Day, E., & Raftree, L. (2021). The case for better governance of children's data: A manifesto. New York: UNICEF.

Chaves, B. S., Castro, C. F. S., Azevedo, I. F. S., Negreiros, İ. L. G. R., & Rêgo, M. G. C. (2024). Screen time in childhood and its implications for physical and mental health: Integrative review. *Research Society and Development*, 13(7). DOI: 10.33448/rsd-v13i7.46333

Christina, O., Carducci, B., Vaivada, T., & Bhutta, Z. A. (2022). Interventions to promote physical activity and healthy digital media use in children and adolescents: A systematic review. *Pediatrics*, 149(6). DOI: 10.1542/peds.2021-053852I

Daniels, K., Bower, K., Burnett, C., Escott, H., Hatton, A., White, E., & Monkhouse, J. (2020). Early years teachers and digital literacies: Navigating a kaleidoscope of discourses. *Education and Information Technologies*, 25(2), 2416-2426.

Dağlı, Z. (2020). An analysis of the role of intelligence games in policies aimed at fighting gaming addiction. *Addicta*, 7(2), 129-137. DOI: 10.5152/addicta.2020.19084

Dinç, M. (2015). Teknoloji bağımlılığı ve gençlik. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 32-54.

Dhivvy, J., P. G., Aswini Dath, M. K., Chinta, & Karki, A. (2024). Granular network traffic classification on mobile application service for better parental control. 2024 IEEE Sosyal Yenilik İçin Teknoloji ve Yönetimde Disiplinlerarası Yaklaşımlar Uluslararası Konferansı (IATMSI), 1-6. DOI: 10.1109/IATMSI60426.2024.10503043

Durmuş, K., & Övür, A. (2021). Medya etkileri bağlamında okul öncesi dönem çocuklarının yeni medya kullanımının analizi. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 5(2), 136-155.

EBA. (2023). Eğitim Bilişim Ağı. EBA. Erişim adresi: <https://www.eba.gov.tr/dijital-teknolojiler>

EU. (2009). Safer social networking principles for the EU. European Union.

EU. (2020). Digital education action plan 2021-2027: Resetting education

Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907

and training for the digital age. European Union.

EU. (2024). Digital education action plan – Action 3. European Education Area. Erişim adresi: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan/action-3>

Gani, S. A. (2017). Parenting digital natives: Cognitive, emotional, and social developmental challenges. *International Conference on Education 2016 Universitas Negeri Malang*, 870-880.

Gottschalk, F. (2019). Impacts of technology use on children: Exploring literature on the brain, cognition, and well-being. *OECD Education Working Papers*, No. 195. DOI: 10.1787/19939019

Gökel, Ö. (2020). Teknoloji bağımlılığının çeşitli yaş gruplarındaki çocuklara etkileri hakkındaki ebeveyn görüşleri. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 2(1), 41-47.

Günel, E. (2021). Sosyal hizmet perspektifinden internet bağımlılığı üzerine bir gözden geçirme. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi UNIKA Toplum ve Bilim Dergisi*, 18-27.

Gür, D., & Türel, Y. K. (2022). Parenting in the digital age: Attitudes, controls, and limitations regarding children's use of ICT. *Computers and Education*, 183.

Himanshi, K., Jwala, J., Sharma, R. K., & Ansari, Y. (2023). Behavioral sleep problems in children: A review. *International Journal of All Research Education and Scientific Methods (IJARESM)*, 12(6), 282-292.

Kardeş, S. (2020). Erken çocukluk döneminde dijital okuryazarlık. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 827-839. DOI: 10.17679/inuefd.665327

Koral, F., & Alptekin, K. (2023). Dijital oyun bağımlılığı: Bir derleme çalışması. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (11), 283-308. DOI: 10.54557/karataysad.1237807

Küçükkaraca, N., & Pak, H. (2023). İnternet bağımlılığı tedavisinde bilişsel davranışçı grup terapileri. *Bağımlılık Dergisi*, 528-538.

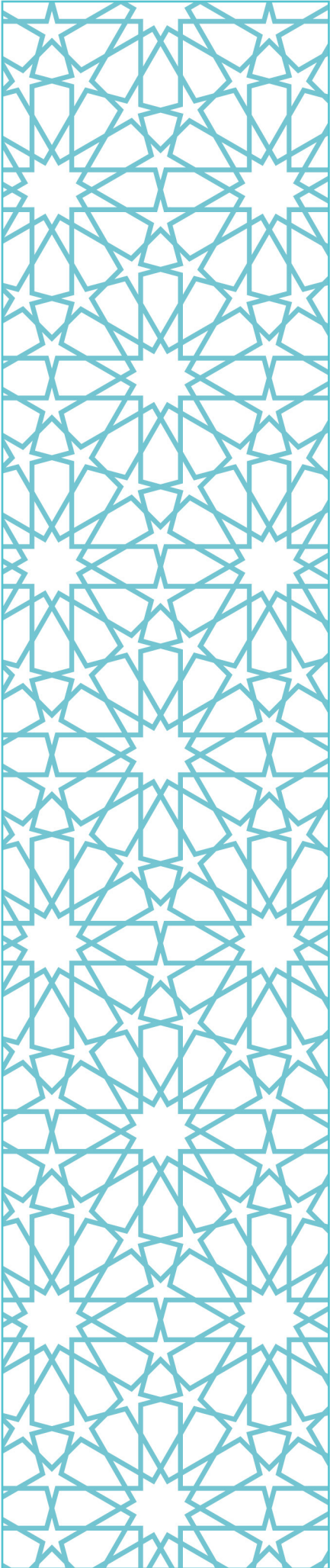
Lyngdoh, T., El-Manstrly, D., & Jeesha, K. (2022). Social isolation and social anxiety as drivers of Generation Z's willingness to share personal information on social media. *Psychology and Marketing*, 40(1), 5-26.

- Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907
- MEB. (2020). Dijital okuryazarlık öğretmen kılavuzu. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. (2023). Dijital okuryazarlık etkinlik kitabı. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Olçay, S. (2018). Sosyalleşmenin dijitalleşmesi olarak sosyal medya ve resimler arasında kaybolma bozukluğu: Photolurking. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 90-104.
- Otilia, I. T., & Mona, V. (2018). The role of social support on internet addiction. *Revista de Asistenta Sociala / Social Work Review*, 73.
- Övür, A. (2017). Diseases and the possible effects that the new media brought into the digitalizing world. *Communication and Technology Congress*, 20-37.
- Polanco-Levicán, K., & Salvo-Garrido, S. (2022). Understanding social media literacy: A systematic review of the concept and its competences. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(14). DOI: 10.3390/ijerph19148807
- Potter, W. J. (2013). Review of literature on media literacy. *Sociology Compass*, 7(6), 417-435. DOI: 10.1111/soc4.12041
- Primark, B., Shensa, A., Escobar-Viera, C., Barett, E., Sidani, J., Colditz, J., & James, A. (2017). Use of multiple social media platforms and symptoms of depression and anxiety: A nationally-representative study among U.S. young adults. *Computers in Human Behavior*, 69, 1-9.
- Razak, A., İzani, M., & Connolly, T. (2019). Transitioning to digital games-based learning: The case of Scottish universities. *Management and Administration of Higher Education Institutions in Times of Change*, 151-165. DOI: 10.1108/978-1-78973-627-420191009
- Rodideal, A. A. (2018). Emerging needs for minimizing negative effects of technology overuse among children. *Moldavian Journal for Education and Social Psychology*, 2(1), 1-16.
- Sağlık Bakanlığı. (2021). Davranışsal bağımlılıklarda danışmanlık rehber kitabı. Ankara: Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğu Ruh Sağlığı Daire Başkanlığı.
- Soyoof, A., Reynolds, B. L., Neumann, M., Scull, J., Tour, E., & Mclay,

- Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907
- K. (2024). The impact of parent mediation on young children's home digital literacy practices and learning: A narrative review. *Journal of Computer Assisted Learning*, 40(1), 65-88.
- SİBERAY. (2023). Siberay. Erişim adresi: <https://www.siberay.com/>
- Silawati, E., & Rahman, M. (2024). Character building of young children in digital era through media literacy education. *Procedia of Social Sciences and Humanities*, 6, 364-382. DOI: 10.21070/pssh.v6i.578
- Smieszek, M. (2018). Relation between the internet and social and school functioning of children and adolescents: A review. *International Research Journal for Quality in Education*, 5(1), 22-26.
- Şentürk, D. E. (2017). Sosyal medya bağımlılığının depresyon, anksiyete bozukluğu, karışık anksiyete ve depresif bozukluk hastaları ile kontrol grubu arasında karşılaştırılması ve kullanıcıların kişilik özellikleri ilişkisinin araştırılması. Uzmanlık Tezi, *Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı*, Ankara.
- Taylan, H. H. (2018). Ortaokul ve lise öğrencilerinde problemlerli internet kullanımı ve sosyal hizmet müdahalesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 3(67), 339-359.
- TBMM. (2012). Oyunların eğitimde kullanılması (İskoçya The Consolarium örneği). T.B. Meclisi içinde Bilgi Toplumu Olma Yolunda Bilişim Sektöründeki Gelişmeler ile İnternet Kullanımının Başta Çocuklar Gençler ve Aile Yapısı Üzerinde Olmak Üzere Sosyal Etkilerinin Araştırılması Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Raporu, 542. Ankara: TBMM.
- Toraman, Ç., Çelik, Ö., & Çakmak, M. (2018). Oyun-tabanlı öğrenme ortamlarının akademik başarıya etkisi: Bir meta analiz çalışması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 26(6), 1804-1811.
- UNICEF. (2021). The case for better governance of children's data: A manifesto. UNICEF Global Insight. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/globalinsight/media/1741/File/UNICEF%20Global%20Insight%20Data%20Governance%20Manifesto.pdf>
- Yağız, E. (2007). Oyun tabanlı öğrenme ortamlarının ilköğretim öğrencilerinin bilgisayar dersindeki başarıları ve öz-yeterlik algıları üzerine etkileri. Yüksek Lisans Tezi, *Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*.

- Çamalan, V. F. ve Demirbaş, E. (2024). Çocuklarda teknolojinin getirdiği risklerden kaçınma ve bilinçli internet kullanımını destekleyen çalışmalar. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 31-58. DOI: 10.54557/karataysad.1519907
- Yanardağ, R., & Lale, S. (2022). Lise öğrencilerinin internet bağımlılık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 50-66.
- YEDAM. (2023). Yeşilay Danışmanlık Merkezi. Yeşilay Danışmanlık Merkezi. Erişim adresi: <https://www.yedam.org.tr/teknoloji-bagimliligi>
- Yeşilay. (2023). TBM. Türkiye Bağımlılıkla Mücadele. Erişim adresi: <https://tbm.org.tr/>
- Žerebecki, B. G., & Oprea, S. J. (2022). The direct and indirect effects of social technology use on children's life satisfaction. *International Journal of Child-Computer Interaction*, 34.
- Zheng, S., Guan, W., Li, B., & De-Ze, Q. (2015). Social work in teen addiction correction services: Research under the new situation. *National Conference on Electrical Electronics and Computer Engineering*, 252-255.

KİTAP İNCELEMELERİ

Başar, M. (2024). Bir gün mutlaka döneceğim. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 59-62.

Kitap İncelemesi

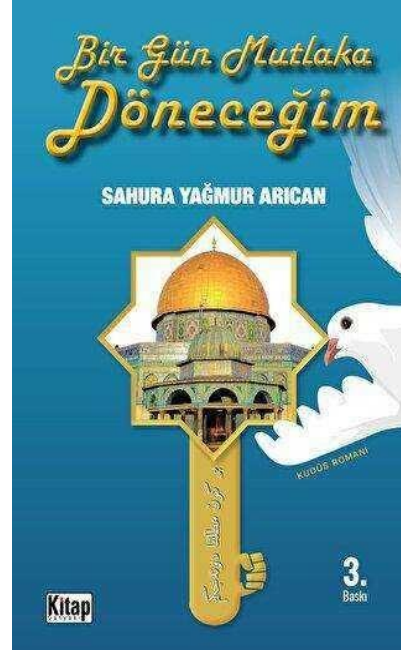
Makale Geliş Tarihi: 13.09.2024

Makale Kabul Tarihi: 19.09.2024

SAHURA YAĞMUR ARICAN, *BİR GÜN MUTLAKA DÖNECEĞİM* (3. BASKI), KONYA: KİTAP DÜNYASI, 2023. 364 SAYFA.

Meryem BAŞAR*

Bir Gün Mutlaka Döneceğim, Sahura Yağmur Arıcan'ın ilk eseri değil. Ondan önce *Lamelif ve Aşkın Kanatları Adem ile Havva* isimli kitapları yayınlandı. Ankara Üniversitesi Kütüphanecilik Bölümü mezunu yazar, Karatay Üniversitesi Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisansını da bitirdi. Kısa sürede üç baskı yapan ustalık eseri durumundaki *Bir Gün Mutlaka Döneceğim* adlı romanı, dış kapağındaki Selçuklu mavisi zemin üzerindeki simge bir beyaz güvercinle, günümüzde çok aranan, barışa güçlü bir göndermede bulunur. İç alemi simgeleyen altın rengi sekizgen yıldız ve içindeki Kubbetü's-Sahra ile Mescid-i Aksa'ya, onlarla birlikte Müslümanlar elindeyken barışın kutsal şehri olan Kudüs'e daha güçlü bir göndermede bulunur. Kapaktaki anahtar görseli, talan edilen yurdundan çıkarılan Filistinlilerin, kaybettikleri yurtları, gasp edilen evlerinin anahtarını temsil ediyor. Böylesine bir kompozisyonun, *Bir Gün Mutlaka Döneceğim* ismiyle birlikteliği, vicdanı olanların ıstırabını artırıyor. Bir haksızlık, acımasızlık karşısında çaresizlikleri ise, beyaz güvercinin kanatlarında çırpınmaya havale ediyor.

* Bilim Uzmanı, Fatih Üniversitesi, birazedebiyat19@gmail.com, ORCID: 0009-0000-3930-8772

Başar, M. (2024). Bir gün mutlaka döneceğim. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 59-62.

Romanın kurgusu, Mescid-i Aksa'nın hemen doğusundaki Zeytin Dağı'nda başlıyor. Eski Ahit yani Tevrat'ta, Yeni Ahit'te (İncil) ve edebiyatın birçok kolunda bahsi geçen bu tepenin vadiye bakan yamaçları, oldukça pahalı bir mezarlık. Ünlü, daha önemlisi orada dar bir kabir yeri alabilecek kadar zengin olanlara ait yüz elli bin mezarla yamaç doldurulmuş durumda. Romanın kurgusu Kudüs'te geçiyor., Müslümanların ilk kıblesi, miraç mekânı Mescid-i Aksa'da, Cennetin Krallığı filminde Selahaddin Eyyubi'ye söylettirildiği gibi, inanlar için "her şey" olan Kudüs sokaklarında devam ediyor. İnsanlığın ortak değeri, kubbeleri birbirini sekizgen bir yapıda tamamlayan Kudüs, yalnız tarihi şehir değildir. Tarihi yaşayan, yaşatan şehirdir. Sekiz köşeli yıldızıyla, her bir ucunda kaybedilen erdemleri hatırlatır. Yazarın sesi olan Hasan Ali Dede onları; merhamet, şefkat, sabır, doğruluk, sır tutmak, sadakat, cömertlik ve şükretmek diye sayar. Yazar, Kudüs'ün taş sokaklarından, mermeri eriten bir aleme, okuyucuyu sürükler. Bu, yakıcı sevginin adı, aşktır. Aşk ekseninde gelişme, sevdiği kadar can, nefes, yani insan olma hazırlığıdır. Roman, kırk yedi bölümden oluşur. Onun yirmi üç bölümü Roza'nın dilinden, yirmi dört bölümü, Benjamin'in dilinden aktarılır. Arayış, her yerdedir. Beytül Makdis'te, Nuh tufanı sonrası beliren ilk kara parçasında, Meryem'in masumiyetinde, Hz. Zekeriya'ya oğlu Hz. Yahya'nın doğum müjdesinin verildiği Kudüs'te. Aslında, herkes kendini aramaktadır.

Eserde tasvirler, doğadan insana, insandan doğaya aktarımlar, güçlüdür. Doğal olay ve varlıklar, insan hislerine tercüman olacak şekilde dile getirilir. Yaralı zeytin ağacına yardım edilmek istenir, acılar buzdan heykele dönüşüp donar, kuşların sesi rüzgârın ninnisine karışır, hafif bir esinti, yaprakların beşiğini sallar.. Edebi unsurların yoğun kullanılması; okurda, "şimdi ne diyecek" merakını uyandırır. Bu, romanın daha akıcı okunmasını sağlamaktadır. Hatırlatma sanatı da denilen telmih, olay örgüsünün oluşmasında hatırı sayılır bir şekilde kendine yer bulmaktadır. Romanda, en çok hangi edebi sanat kullanıldı, sorusuna, hiç düşünmeden "telmih" cevabı verilebilir: Adem Peygamber'in yaratılışı, Musa Peygamber ile Firavun Kıssası, Nuh Tufan'ı, İbrahim Peygamber'in ateşe atılması, Süleyman Peygamber'in Mescid-i Aksa mucizesi... Leyla ve Mecnun Hikâyesi bunlardandır.

Eserde, Türklerin İslam Medeniyetinin düşünce, estetik kuralları etkisinde ortaya koydukları Divan Edebiyatına has; gül, Leyla gibi doğu

Başar, M. (2024). Bir gün mutlaka döneceğim. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 59-62.

kültürüyle özdeşleşmiş mistik ögeler bulunur. Onlar, düz yazıya mesnevi okuyormuş hissini vermektedir. Őiir, hikâye, mektup gibi yazılı edebi metin türleri yanında sözlü halk edebiyatından trk, atasözü ve deyimlerin kullanılması, tarihi bilgi ve belgeler ekseninde oluşan kurguyu renklendirir. Taha'nın annesine bakarak trk yakma sahnesi böyledir. Türkünün atmosferi, anne oğulu, gözlerinde yaşla birlikte göz göze getirir. Roman kurgusunda, diyalogdan çok monolog kendini göstermektedir. Bu yönüyle okuyuşun seri olmadığı hissi uyanabilir. Ama romanın tamamı bitirildiğinde, yazarın bilinçli şekilde bunu yaptığı görülür. Rüya yoluyla kahramanlara i konuşma zemini hazırlar. Böylece onlar, okura tanıtılır. Benjamin'in rüyası ve kendi kendine konuşması bunlardandır. Benjamin, Hasan Ali Dede'nin sözlerini hatırlar. İnsanın fitrata yani yaradılışına aykırı düştüğü yerde başlayan karanlık metaforu ardından söyledikleri benliğini kaplar. Kin, fke ve nefret, gerçekte kuşun kendi kanatlarına bağladığı taşlar gibidir. Onlardan kurtulmadan özgürlüğe kavuşamayacaktır.

Eserin bir diğer önemli özelliği; modern edebiyat anlayışından ayrılarak farklı biçim oluşturan postmodern anlayışı denemesidir. Postmodern roman unsurları çoğulcu bakışta, i ie geçen hikyeler vardır. Onlardan *Asa*, *Kapı*, *Yaprak Kuyusu*, *Ağaç kurdu*, *Yaralı Güvercin* gibi insan dışı varlıklara söz hakkı verilir. Yazar böylece, "st kurmaca" ve "ben" diliyle anlatımı zenginleştirir.

Konunun ait olduğu toplumu ve yazıldığı dönemin niteliklerini yansıtma, edebiyatın özelliklerindedir. Osmanlı yadigarı Kudüs sokaklarında geçen bu ramanda, Anadolu gelenek ve görenekleri yer bulur. Bu haliyle bazı sahneler, Anadolu'nun herhangi bir kasabasındaymışsınız hissini verir. *Yeni gelinlerin, gittiği evde bir süre kendinden büyüklerle gerekli olmadıkça konuşmaması, zorunlu durumlarda fisiltıyla derdini anlatması, büyükler izin verinceye kadar kapı ağzında elleri bağlı beklemesi gibi* geleneksel davranışlar, Kudüs stnden Anadolu'yu hatırlatmaktadır.

Yazarın okuma deneyimi sonucu oluşan özgün motivasyon cümleleri, "*Bu roman neden okunmalı*" sorusuna cevap gibidir. Okunan sahnelerin zihinde canlandırıldığı resimlerden, çarpıcı kelime birlikleriyle romanda bir hayli yer bulmaktadır. Bu haliyle eser, popüler kültür, sosyal medya aracılığıyla temasta olunan kitleye, kişinin kendini anlattığı "profil" veya "durum" sözleri yönünden ilk elden ulaşılabilecek bir kaynak olabilir. "Hangi kuşun yıldızları gökyüzünden düşürebilir?", "Karanlığın içinde

Başar, M. (2024). Bir gün mutlaka döneceğim. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 59-62.

yıldızları saklayabilir misin?", "Zamanı ve mekânı güzelleştiren insandır", "Hiçbir acı umudu yenebilecek kadar güçlü değildir", "Kim kendi hikâyesinin sonunu bilebilir ki?", "Umudu bekleme, umudun kendisi ol" cümleleri, durum vecizeleri formundadır.

Yazar, kahramanı Roza'ya somut bir sorumluluk yüklemiş gibi görünür. Ama onu, kendini bulması için derin dehlizlere salar. Leyla'nın Garibi, Hasan Ali Dede, Miraç ve Benjamin, Rosa'nın kendini bulma yolculuğuna eşlik ederler. Hasan Ali Dede, bilgeliği yanında, Anadolu deyimiyle arif kişiliği, yaşam tarzıyla, bildiğini tek bir kişi, çocuk, yaşlı, kadın, erkek demeden anlatma çabası içinde biridir. Yani o da sevda sahibidir. Roza, anne, baba emanetini ararken bazen yakaza, bazen rüya aleminde farklı iklimlerde kök salma yolculuğundadır. Onunki de bir sevdadır. Duygularındaki safiyet onu, bir Müslümana aşık eder. Benjamin, kirlenmemiş duygularla, Roza'ya yakın olma, onu yirmi dört saat yanında tutma çabası içindedir. O da sevdalı biridir.

Yazar, sayfalarca kalem oynatır. Aslında söylemek istediği bir paragraf, bir cümle, bazen tek bir kelimedir. Romanın, "Aşk" üzerine kurgulandığı görülmektedir. Sonuç olarak, Roza'nın kendini bulma mucizesine tanıklık ettiğimiz kurgu ile yazar; Orta Doğu ikliminde, aşkı merkeze alıp, sekiz köşeli yıldızın temsil ettiği erdemler silsilesi eşliğinde, edebi dille yakın tarihe not düşer.

Ürkmez, M. (2024). Yitik kültüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

Kitap İncelemesi

Makale Geliş Tarihi: 01.10.2024

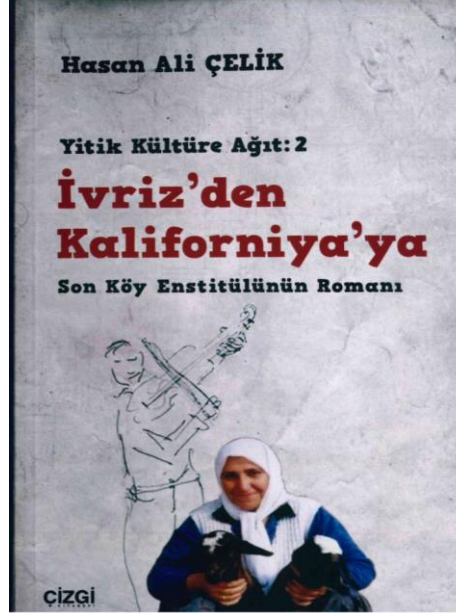
Makale Kabul Tarihi: 12.10.2024

**HASAN ALİ ÇELİK, YİTİK KÜLTÜRE AĞIT: 2/İVRİZ'DEN
KALİFORNİYA'YA/SON KÖY ENSTİTÜLÜNÜN ROMANI,
KONYA: ÇİZGİ KİTABEVİ, 2024, 568 SAYFA.**

Melahat ÜRKMEZ *

Yitik Kültüre Ağıt serisinin ikinci kitabı olan Hasan Ali Çelik'in *İvriz'den Kaliforniya'ya-Son Köy Enstitülünün Romanı* adlı eseri, Temmuz 2024'te Çizgi Kitabevi yayınları arasında çıktı. Hatırat türü kitaplar içinde kitap ve yazarı dikkat çekici özelliklere sahip. Halen yarım asırdan fazladır Amerika'da yaşayan, Konya-Bozkır'ın Çat köyünden, el emeğiyle geçinen fakir bir ailenin on çocuğundan biri olan Çelik, köyünde okuduğu ilkokuldan sonra kariyerinin zirvesine Matematik Profesörü olarak Amerika'da çıktı. Ama doğup büyüdüğü toprakları hiç unutmadı.

Ziyaretleri, irtibatı, elinden gelen destekleri hep devam etti. Onun, kendini okutan akıcı kaleminden gurbet izlenimlerini okumak, her halde ayrı bir zevk. Ayrıca 1960'lı yıllardan 2024'le uzanan Türkiye'nin eğitim, sosyal tarihi açısından vazgeçilmez bir ibret serlevhası gibi. Ama önce yazarın hayat merdivenlerinden tırmanışına bir göz atmakta yarar var. Prof. Dr. Hasan Ali Çelik, 1941 yılında Konya'nın Bozkır İlçesi Çat Köyü'nde doğdu. 1953-1957 arasında İvriz İlköğretmen Okulunda I, II ve III. sınıfları

* Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD Tezli Yüksek Lisans Programı, melahaturkmez@hotmail.com, ORCID: 0009-0008-5070-0933.

Ürkmez, M. (2024). Yitik kùltüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

okudu. 1957-1959'da İstanbul Çapa İlköğretmen Okulunda öğrenim gördü. Sonra bu kurumu temsilen henüz kurulmakta olan Ankara Yüksek Öğretmen Okuluna seçildi. 1960-1962'de Ankara Üniversitesi Fen Fakültesinde, Matematik-Astronomi eğitimi ile Türk-Amerikan Derneğinde geceleri İngilizce eğitimi aldı. 1962'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) Matematik Bölümüne yatay geçiş yaptı. Kader ağlarını öryordu. Müzik eğitimi için seçilip gittiği İstanbul'dan sonra Ankara'da matematikte karar kılmıştı. 1964'te ODTÜ, Matematik Lisans Diplomasını aldı. Aynı üniversiteden 1965'te Yüksek Lisans Diplomasını aldı ve ODTÜ'de Matematik Okutmanı oldu. Öğrenciliği boyunca, varlıklı aile çocuklarına Matematik, İngilizce dersleri vererek harçlığını kazanan Çelik, saygın bir üniversitenin öğretim elemanı olmuştu. Bu sıra kariyerini geliştirmek üzere Okyanus ötesinde zorlu bir eğitim yolculuğuna çıktı. Kùltür řoku, ÷lke farkı dahil zorlukların umutlarını karatmasına izin vermeden çalıştı. 1971'de California Üniversitesi'nden Matematik Doktora Diplomasını aldı. Türkiye'de kendisine kapatılan kapılara küsmedi. Parasız yatılı okumanın getirdiği ödemeleri gerçekleştirerek 1971-2009 yılları arasında *California Polytechnic Üniversitesinde* Matematik Profesörü olarak çalıştı. Fırsat bulduka Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde konferanslar, seminerler verdi. Emekli olduktan sonra, ta 1962'de İstanbul'da bıraktığı kemana, Klasik Batı Müziđine döndü. Müziđin yeri, bir Bozkır çocuğunun zihninde başkaydı. Bu arada maraton koşularına katıldı. Onlarca tam maraton ve ardından yarım maratonlar koştu. Yaş ilerlemışti. Bildiklerini, yaşadıklarını torunlarına emanet etmek üzere, hikâye etmeyi görev saydı. Bir insan ömrüne sığan insan ilişkilerinde, hayat tarzındaki çarpıcı kùltür değişimi, onu, *Yitik Kùltüre Ağıtları*, kalemiyle düz yazı halinde yakmaya yöneltti. İkincisi çıkan serinin, umarız yaşı doksana ermeden üçüncüsünü de kùltürümüze kazandırır. Hızlı hatta başkalaşım düzeyinde kùltürel değişimin, kurumlardaki yap-boz furyasının, bu tür eserler üstünden düşünülmesine ihtiyaç büyük gözükmetedir.

Hasan Ali Çelik, *Yitik Kùltüre Ağıt* serisinin ikinci kitabı olan *İvriz'den Kaliforniya'ya* başlıklı ve *Son Köy Enstitülünün Romanı* alt başlıklı hatıratında, yaşadığı döneme objektif ve çok yönlü tanıklık etmektedir. Zorlu hayat şartlarını, akıcı ve yalın bir üslupla okuyucuya, onları adeta yaşatarak anlatması, bir matematikçinin edebi başarısı olarak gör÷lmelidir. İhtilal ve siyasi çalkantılı yıllarda genç bir üniversite

Ürkmez, M. (2024). Yitik kültüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

öğrencisi olmuş olsa da olayların tamamen dışında kalmayı başarmış, amacına odaklanıp derslerine yoğunlaşırken aynı zamanda köydeki ailesine de katkıda bulunmak için özel dersler verip, insanüstü bir gayret sarf etmiştir. Kitapta, azim ve çalışkanlığıyla, önüne çıkarken fırsatları nasıl değerlendirdiğini, amacına nasıl ulaşabildiğini emsal teşkil edecek bir şekilde anlatmaktadır.

Yazar, günlük tadındaki hatıratına, köy hayatının zorlu mücadelesini ve yaşının küçük olmasına rağmen bu mücadeledeki aktif rolünü anlatarak başlar. İlkokul öğretmeninin tavsiyesi ile İvriz Köy Enstitüsüne gidişini, o yıl adı İvriz Öğretmen Okulu olarak değiştirilen okulundan İstanbul'daki Çapa Öğretmen Okulu'na; oradan, Ankara Yüksek Öğretmen Okulunun sınavlarını kazanarak Ankara'ya gelişini anlatır. Ankara Yüksek Öğretmen Okulundayken karşısına çıkan fırsatı değerlendirerek ODTÜ'ne yatay geçiş yapar. Aynı okulda yüksek lisansa devam ederken asistanlığa başlar. Gece gündüz azimle çalışmaktadır. Azim ve çok çalışmanın getirdiği güzellikleri gördükçe, kariyer hedef çitasını, daha da yükseğe çıkartır. Hocalarının teşvikiyle, ODTÜ'den Kaliforniya'da Matematik Profesörlüğüne kadar uzanan kariyer yolculuğunda, bütün sınavları başarı ile geçer. Bunların yanı sıra, yaşadığı sıkıntılarını da anlatır. Türkiye ve Amerika arasında sosyal, ekonomik ve kültür yönden kıyaslamalar yaparak detaylı bilgiler verir. Bu yolla, dönemin eğitim tarihine notlar düşer. Hayatının birden çok miladı ve kırılma noktaları vardır. Olayları öylesine içten sözlerle, yaşatarak anlatır ki, çoğu pasajları okurken gözyaşlarınıza hâkim olamazsınız. Çünkü, kafa ve yürekteki içtenlik, kaleminin ucundan okuyucunun kalbine geçmektedir.

Yazar hatıratında, olayların detaylarını okuyucuya sunmakla kalmaz. Gerek köyde başlayan gerekse Amerika'da devam eden hayatında, toplumun geleneksel sosyal yapısını, adet ve ananelerini anlatırken, tasvirlerindeki güçlü imgeler, diyaloglar, yöresinde sık kullanılan ama Türk edebiyatında çok fazla bilinmeyen atasözleri, deyimler, unutulmuş ölü kelimeler ve dönemin köy kültüründe zikredilen eşya ve adetleri de dipnotlarda, mini açıklamalarla verir. Bunlar, dil ve edebiyatımıza katkı açısından önem arz eden, zenginlik katan unsurlardır. Amerika'nın sosyal yapısını, eğitim sistemini anlatırken de tasvirlerinde aynı başarıyı gösterir.

Bir diğer husus, öğrenim hayatı boyunca başarılı olmasındaki başat öge, sadece zeki ve çalışkan olması değildir. Öğretmen okuluna henüz

Ürkmez, M. (2024). Yitik kültüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

gitmeden önce köyünde yaşadığı zorlu hayat, mücadelecı kişiliğini oluşturmuştur. Dışında süren gelişmelerle, aynı zamanda iç dünyasında da analizler yapıp o zorluklardan ders çıkarmasını bilir. Küçük yaşına rağmen, babasıyla birlikte katır, eşek sırtına yükledikleri toprak kap kacakları, civar köylere götürüp tereyağı, nohut gibi ürünlerle takas etmeleri ve bu ürünleri getirip Bozkır Pazarında satmaları, ona çok şey öğretmiştir. Bu süreçte yarı aç yarı tok, uykusuz, yürümekten yorgun düşmüş bir halde dinlenmeden hemen ertesi gün karanlıkta tekrar yola çıkmalar...devam etmiştir. Her gün aynı işlerin tekrarı, köy odasında birisinin getirdiğı bulgur pilavı, ayran ve kuru ekmekten müteşekkil değışmez menüyü beklemek, çoğu zaman karnı aç veya doymadan uyumak hayat rutinedir. Günlerce aynı terli gömleği giymekten kendi tabiriyle, "sahtiyan" gibi olmuş kokan giyecekler, sinekler, böceklerle birlikte... Yaşadığı zorlu hayat; sabrı, kabullenmeyi, büyüklere itaati, susmayı öğretirken, İvriz Köy Enstitüsünde yaşadıkları, uyuduğu düzenli uyku, üç öğün yemek, temiz giyecekler ve gelecek vadeden eğitimle öğretimin kıymetini, iliklerinde hissedencesine bilir. Bu bilinci, köyde yaşadığı zorluklar tembihlemiştir.

Kitabın editörü Caner Arabacı'nın, "*Fakir ama onurlu bir aile ocağında idi*", diyerek dikkat çektiğı geleneksel yapıyı ve onurlu olmayı ailesinden öğrenmiştir. Babasıyla birlikte diğer köylere ticaret için giderken ve bağ kenarlarından geçerken camı çekse bile babasının, hiç kimsenin bağından "*Bir çingil üzüm*" bile kopartmaması için tembihte bulunmasını unutmamıştır.

Şimdilerde çok az insanda görülen vefa, aile, kardeş, toplum dayanışması, hatıratın her satır arasından adeta fışkırır. Zira her yaz tatilinde İvriz'den köyüne gelerek ailesinin geçimine katkı sağlamak için güneş altında canhıraş çalışmıştır. Eylül ayında okuluna döndüğü gün müzik öğretmeninin hayretle yüzüne bakarak, "*Ne oldu oğlum sana? Şeytan mı çarptı*" demesi üzerine, lavaboaya gidip musluğun üzerindeki aynaya bakar. Kendisini tanıyamamıştır. Yüzü, boynu, kulakları güneş yanığıdır. İki yanağı birbirine yapışmış gibi içeri çökük, boynu bir armut sapı kadar incelmıştır. Kendini okulda seyredebilmiştir. Çünkü, evlerinde babasının tıraş olurken kullandığı kırık bir ayna parçasından başka ayna yoktur. İvriz'e gelip öğretmeni o soruyu hayretle soruncaya kadar da kırık ayna parçasına bakmak hiç aklıma gelmemiştir. Kara kuru derisini seyrederek kendi kendini teselli eder. Babasının, çocuklarını beslemek için

Ürkmez, M. (2024). Yitik költüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

tüm hayatı boyunca verdiği inanılmaz çabayı, yaz tatili için gittiği köyünde görüp yaşaması, ona onur vermiş, yeni şeyler öğretilip tecrübeler kazandırmıştır. Kemikleri duruyorken etinden kaybetmesini umursamaz. Zaten ilerleyen günlerde okulda, doyasıya yemek yiyip düzenli uyuması ona kilo aldırması, güneşin esmerleştirdiği derisi düzelmiştir.

Yazarın en takdire şayan bir diğer tarafı; hayatı boyunca kendisinin azla idare edip babası, annesi ve kardeşlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için çalışıp çabalamasıdır. Her fırsatta İstanbul'dan, Ankara'dan, Kaliforniya'dan ailesini görmek için köyüne gider. Akrabalarını ziyaret eder ve köklerinden kopmaz. Bu, ondaki aile bağlarının güçlülüğünü ve önemini gösterir. Sadece ailesine değil bazı işlerde köylülerine, çevresine de yardım eder. Onlarca kişiyi hazırlayarak onların ODTÜ giriş sınavını kazanmalarına sebep olur. Başkalarına destek vermeyi severken, kendisine geçmişte yardım edenleri de hiç unutmuyup, iletişimini koparmama vefasını ya da erdemini gösterir. Bunlardan en çok hatırlayıp her zaman minnettarlıkla andığı, ara ara mektup yazdığı kişi, müzik öğretmeni Kemal Bey'dir. Zira İstanbul Çapa Öğretmen Okulunun açtığı sınav için kendisini aylar süren keman ve müzik bilgisi sınavına o hazırlamıştır. Bu hazırlık, hayatındaki ikinci milat olmuştur. Başarılarının temelinde bu öğretmeninden aldığı çalışma alışkanlığı yatmaktadır. Müzik öğretmeni, o özveriyi göstermese yazar, sıradan bir köy öğretmeni olmaktan öte gidemeyeceğini çok iyi bilmektedir.

Çelik kitabında, okul yıllarındaki siyasi olaylara da ışık tutar. 27 Mayıs 1960 ihtilali, öğrenci hareketleri bunlardandır. Hiçbir siyasi kampın elemanı olmasa da bütün propagandalara rağmen ne askeri darbeyi ne de Köy Enstitülerini kapatan idareyi sevebilir.

Akıcı, kolay okunabilen, yalın bir dil kullanan yazarın, hatıra serisini, *Yitik Költüre Ağıt 1-2* diye isimlendirmesi anlamlıdır. Böylece kitabında, toplum olarak yitirdiğimiz költürel erdemlere ağıt yaktığını vurgulamak istemiştir. On dokuz bölümden oluşan hatıratında, az sayıda olsa da fotoğrafa, destanlara yer vermiştir. Olaylara, kendi penceresinden ama objektif bir bakış açısıyla bakabilmesi, içtenliğinin bir yansımasıdır. Kitap, hedef kitlesi olan günümüz gençliği tarafından, bir mesaj kaynağı, belki de bir manifesto olarak okunabilir. Alanında büyük bir boşluğa ışık tutmuştur, demek abartı olmaz. Her gencin, kendisine, ailesine ve ülkesine yararlı olmak için emsal teşkil edebilecek bu kitabı okuması yararlı olacaktır.

Ürkmez, M. (2024). Yitik kültüre ağıt: 2/İvriz'den Kaliforniya'ya/son köy enstitülünün romanı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 63-68.

Çelik'in serisini, en azından üçe çıkarmasını temenni etmek okuyucu hakkı olarak çok görülmemeli. Çünkü, alınan damak tadı, yenilerle beslenmek, yenilenmek ister.

Kulat, S. D. (2024). 1932 dinî inkılâp yılı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 69-72.

Kitap İncelemesi

Makale Geliş Tarihi: 04.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 14.10.2024

**D. MEHMET DOĞAN, 1932 DİNİ İNKILÂP YILI, ANKARA:
YAZAR YAYINLARI, 2023, 320 SAYFA.**

Sümeyye Dildar KULAT*

Bu kitap, 11 Ağustos 2024'te Ankara'da vefat eden D. Mehmet Doğan'ın son eseri oldu. Dini alandaki hamleleri kapakta, bedenden kopan haber yongaları gibi zarfa toplar şekilde tasvir eden Doğan, kitabıyla hayatının mesajlarını da vermek istemişti. Kültüre adanmış yetmiş yedi yıllık verimli bir ömür geçiren Doğan, 4 Eylül 1947, Ankara Kalecik'te dünyaya geldi. Türk kültürü, dili ve edebiyatına önemli katkılarda bulunan bir isimdi. Onun için Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Şeref üyelerindendi. Asıl adı, Mehmet Doğan'dı. İsmi'nin başındaki "D" harfini, Nurettin Topçu, diğer Mehmet Doğan'lardan ayırt edilmesi için ekletmişti. Ankara

Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokulu'ndan mezun olan Doğan, Türk Tarih Kurumu, TRT ve Dergâh Yayınevi'nde çeşitli görevlerde bulundu. 1978'de Türkiye Yazarlar Birliği'ni kurdu. TYB başkanlığını uzun yıllar sürdürdü. Türkiye Yazarlar Birliği Şeref Başkanı ve Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı Başkanı idi. D. Mehmet Doğan, edebiyat ve kültür dünyasında derin izler bırakan projelere öncülük etti. Özellikle Mehmed Akif Ersoy'un anısını yaşatmak için yaptığı çalışmalar, Büyük Türkçe Sözlük'ü hazırlaması ve Türkçenin Uluslararası Şölenleri gibi etkinlikler düzenledi. Doğan ilk, Batılılaşma İhaneti adlı kitabıyla tanındı. Bu eserinde, modernleşme ve batılılaşma eleştirisiyle, Türkiye'nin kültürel

---

* Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD Tezli Yüksek Lisans Programı, sumeyyedildar@gmail.com, ORCID: 0009-0002-9512-4446.

Kulat, S. D. (2024). 1932 dinî inkılâp yılı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 69-72.

bağımsızlığını savundu. Zira kültürel bağımlılık; ekonomik, sosyal, askeri... bağımlılıkları getirip normalleştiriyordu. O ayrıca, Türkçe Düşünmek Türkçeyi Düşünmek, Söz Okyanusunda Yolculuk, Tarih ve Toplum, Camideki Şair: Mehmet Âkif, Mehmed Akif: Çanakkale'den Sakarya'ya, İstiklal Marşı-Bin Yılın Destanı, Türkendülüsiye, Mağlubiyet İdeolojisinin Sonu ve Neden Klâsiklerimiz Yok?, Ömrüm Ankara Bir Ankara Şehrengizi, İki Yol Açıcı: Nureddin Topçu ve Necip Fazıl gibi eserleriyle geniş bir düşünce yelpazesi sundu.

Burada değerlendirmek istediğimiz eseri, 1932 Dini İnkılap Yılı isimli kitabıdır. Eser, dört bölümden oluşmaktadır. Kitap, XX. yüzyılın başlarında küresel çapta yaşanan dini, sosyal ve politik dönüşümleri öncelikle ele alır. Bu yönüyle kapsamlı bir eserdir. Özellikle 1932 yılının dinler tarihi açısından taşıdığı önemi, Sunuş yazısında vurgular. Burada, modernleşme ve din ilişkisini, 1932 yılına odaklanarak ele alır. Bunun sebebi, 1933'te yapılacak 10. Yıl kutlamalarına hazırlıktır. Zira, Cumhuriyet'in ilk 10 yılının, aslında 1932'deki yayınlara göre gerçekte nasıl olduğu gösterilmek isteniyordu.

Kitabın Giriş kısmında, özellikle Batıda ve İslam dünyasında, dinin siyasi yapılar üzerindeki etkilerinin dönüşmesiyle, dini kurumlar ve otoritelerin nasıl yapılandığından bahseder. Yazar, 1932'nin her anlamda büyük bir dönüm noktası olduğunu savunur. Aynı zamanda toplumsal bir düzenin yeniden şekillendiği dönem olması ile eser, bu dönüşümlerin toplumsal yapıyı nasıl şekillendirdiğinden bahseder, dinin toplumsal değişimlerdeki rolünü sorgular.

Yazar, 1930'ların Dünyası başlıklı I. Bölümde, sanayileşme, şehirleşme, eğitim seviyesindeki artış ve bilimsel gelişmelerin, toplumların yapısında köklü değişimlere neden olduğunu belirtir. Bu değişimler, dinin toplumsal yapıdaki merkezi rolünü de sorgulamaya açmıştır. Eserin bu kısmında, dünyada yaşanan hızlı değişimlerde Türkiye'nin rolünün nasıl olduğu vurgulanır. İngiltere, yeni bir dünya düzenine geçerken, yeni bir savaşı da beraberinde getirmiştir. Bir zamanlar Osmanlı toprağı olan devletlerin durumu da eleştirilir. Dönem içinde Çanakkale Zaferi gibi önemli bir başarının neden kutlanmadığına değinilir. Cumhuriyet'in temelinde, Millî Mücadele ya da Lozan olabileceği yönündeki tartışmalara yer verir. Yazar, arkadan vurma edebiyatı yapanları, tarihi olduğu gibi anlatmak yerine, Cumhuriyet'in ilk yıllarını toz pembe gösterenleri eleştirir.

Kulat, S. D. (2024). 1932 dinî inkılâp yılı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 69-72.

Son İnkılap: 1932 başlıklı II. Bölümde yazar, 1932’de yaşanan inkılap sürecini, tarihsel olarak ele alır. Ayrıca devletin yeni yönetim şeklinde, yapıcı-yaşatıcı değerler dışında olduğunu belirtir. Bu sebeple, devletin ilk yıllarında, alışılmış bir dünya düzenini iyileştirme yerine, yeni bir dünya düzeni dayatması mevcuttur. Laiklik kavramı ve beraberinde getirilen kurallar, bu bölümde incelenir. Taklitçi bir Müslüman kadın kimliğinin oluşturulması, Ramazan ayına dair basın haberleri, Türkçe Kur’an, Diyanet’in dönem içindeki tutumu, inkılabın zirvesi olarak Türkçe Ezandan bahsedilir. Bu esnada yazar, gazete manşetlerinden yararlanarak büyük yankı uyandıran haberlerin değerini gösterir. 1932’ye kadar gazete haberlerine göre bu şekilde ilerleyen süreç, daha sonra dindarlaşma yolunda evrilecektir. Türkçeleşmeye geçmenin, dini yönden bir anlamı var mıydı? Yoksa bu, bir propaganda malzemesi miydi? Bu bölümde dikkat çeken bir husus, Mehmet Akif Ersoy ve İstiklal Marşı’nın toplumsal hareketteki rolüdür. Türkçeleşmedeki maksat ve niyet ilişkisi her yönüyle ele alınır. Amacın, Türkçeleştirme çabasıyla, İslam’ın bitirilmesi olduğu ortaya konur. Yazar din, dil, tarih, musiki inkılaplarının 90. yılda geldiği durumdan kıyas yaparak, bilgiler verir. Özellikle, dil inkılabının sonuçlarından bahsedilir. Bu inkılap neden gerekliydi, neden uygulandı ve amacı neydi, şeklinde karşılaştırmalarla bilgiler verilir. Nerelerde uygulandığından bahsedilir. Yazar, dil inkılabını, Türkçe’nin cenaze töreni olarak değerlendirir. Çünkü bu inkılap, evlerinde Türkçe konuşmayanların yaptığı devrimdir. Burada ortaya konan bilginin, herkesi derinden düşündürmesi gerekmektedir.

İnkılabın Tereddidi başlıklı III. Bölümde, eğitim-öğretim hayatı üzerinde durulur. Yazar, ilk olarak Abdülhamid Han’ın eğitim mirasından bahsederek, Cumhuriyet içindeki durumuna yer verir. Bir muhafaza yoktur. Muhafazanın olmamasının yanı sıra yenisi de öncekinin üzerine eklenmeyen bir eğitim modeli vardır. Nitekim 1932’de, kurum olarak liselerden bahseden gazete haberleri bulunmamaktadır. Harf İnkılabıyla birlikte okur yazarlık durumunun ne olacağından, eleştirel bir şekilde bahsedilir. Yeni sistem içinde, oluşturulmaya çalışılan yeni eğitim modeli getirilerinin ne olacağı üzerinde durulur. İnkılap kabul edilse bile, okur yazarlığın artırılmasına yönelik kitapların bulunmaması, sistemin temelini olmadığını gözler önüne sermektedir. Mehmet Doğan, burada neden sadece Türklerin harflerinin değiştirildiğini sorgular.

Kulat, S. D. (2024). 1932 dinî inkılâp yılı. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 69-72.

Yasaklanan Medeniyet yahut Musiki İnkılabı başlıklı IV. Bölümde, din, dil alanında yapılanların musiki üzerindekiyle tamamlandığı ortaya konur. Musiki, tüm dünyada evrensel bir dalken, Cumhuriyette 1932 yılında, nasibini alan bir müdahaleye maruz kalmıştır. Yazar, müdahaleyi dönem içerisinde değerlendirir. Dönemin popüler kültürünün getirdiği etki, bir inkılapla bozulduğundan yerine yeni musikiler eklenmiştir. Atatürk'ün, "Türk müziği çok sesli olmalı" diyerek niyetinin, Batı müziğiyle Türk müziğinin birleşmesi yolunda sanatçılar yetiştirmek olduğu görülmektedir. Klasik batı müziği ve nota sistemi, müzik eğitiminin temel unsurları haline getirilmiş, geleneksel Osmanlı müziği giderek arka planda kalmıştır. Cumhuriyet'le birlikte, halk müziği ön plana çıkarılır ve devlet eliyle desteklenen bir kültürel proje haline gelir. Bu bağlamda, halk müziği, yeni ulusal kimliğin bir sembolü olarak değerlendirilir. Osmanlı'dan gelen dini müzik ise, geri planda bırakılır. Eserde, bu hususta yapılan yeniliklerden bahsedilir.

Müteferrik Bahisler başlıklı V. Bölümde, iktisadi hayat ve Türkiye ekonomisi ele alınmıştır. Gazetelerdeki haberlerden yola çıkarak, güllük gülistanlık gösterilen tarihin, aslında sanıldığı kadar pembe bir hayat içinde olmadığı ispatlanır. Bu doğrultuda yazar, dönemin buğday fiyatlarını ele alır. Tütün meselesinden bahseder. Aynı zamanda sosyal bir sorun olan tefeciliği gösterir. Ayrıca halktan alınan veya alınması istenen vergilerden bahseder. Bu süreç içindeki dış siyasi ilişkiler, para arayışları, ekonomi bakanlarının tutum ve davranışlarına dikkat çekilir. Halkın perişan durumu gösterilirken, devletin içindeki lüks hayattan bahsedilir. Yazar, ekonomik durumu günümüz dünyasıyla da karşılaştırır.

Sonuç olarak, D. Mehmet Doğan'ın, 1932 Dini İnkılap Yılı kitabı, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki dini ve kültürel reformları ele almaktadır. Özellikle 1932'de yaşanan laikleşme ve batılılaşma sürecini derinlemesine tartışan eser, müzik, dil ve eğitim gibi alanlardaki inkılapların toplum üzerindeki etkilerini sorgular. Musiki inkılabı ve Türkçe Ezan gibi önemli gelişmelere değinir. Kitap, dönemin resmi söylemlerine eleştirel bir bakış sunar. Ekonomik sorunlar ve halkın yaşam koşullarını da irdeleyen eser, resmi tarih anlatılarına karşı güçlü bir perspektif geliştirir.

Gümüş, H. (2024). Adana-her mevsim baharı yaşayan Şehir. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 73-78.

Kitap İncelemesi

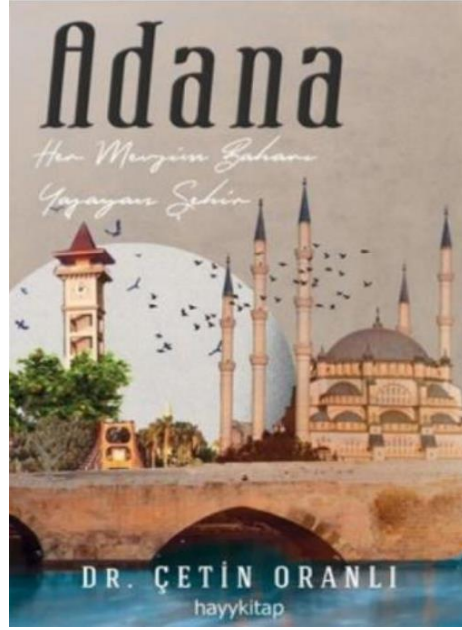
Makale Geliş Tarihi: 06.10.2024

Makale Kabul Tarihi: 14.10.2024

**ÇETİN ORANLI, ADANA-HER MEVSİM BAHARI YAŞAYAN
ŞEHİR, İSTANBUL: HAYYKİTAP, 2023, 168 SAYFA.**

Hamide GÜMÜŞ*

Her Mevsim Baharı Yaşayan Şehir-Adana adlı kitabın, Adana asıllı olmadığı halde Şehri içinde yaşayan ve yaşatan yazarı Dr. Çetin Oranlı, aslen 1974 Ordu Kumru ilçesi doğumludur. İlk, orta ve lise tahsilini Kumru’da tamamladıktan sonra Oranlı, Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünden mezun oldu. Sonra aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı’nda yüksek lisansını tamamladı. Üniversite öğrencisi iken Konya basınında çalışan Oranlı, on altı yıl fiilen gazetecilik yaptı. Görev yaptığı *Merhaba* gazetesinde, on yıl boyunca Sorumlu Yazı İşleri Müdürlüğünü üstlendi. Oranlı, gazetecilik yaptığı dönemde siyaset, kültür başta olmak üzere değişik alanlarda yüzlerce röportaj gerçekleştirdi. Konya Televizyonu’nda televizyon programları yaptı. Yazı dizileri, köşe yazıları ve söyleşiler başta olmak üzere gazetecilik çalışmalarından dolayı, çok sayıda ödül aldı. Konya sanayisinin ivme kazanmasında rolleri olan şahsiyetlerle ilgili, altmış bölümden oluşan, *Başarı Öyküleri* başlıklı yazı dizisini hazırladı. *Başarı Öyküleri*, ASKON Genel Merkezi tarafından Türkiye genelinde, 2005’te “en iyi yazı dizisi” seçildi. Ankara Gazeteciler Cemiyeti ve

* Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD Tezli Yüksek Lisans Programı, hamidegumus07@gmail.com, ORCID: 0009-0000-9938-3475.

Gümüş, H. (2024). Adana-her mevsim baharı yaşayan Şehir. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 73-78.

Türkiye Yazarlar Birliği üyesi olan Oranlı, iki dönem Konya Gazeteciler Cemiyeti Genel Sekreterliği görevini üstlendi. 2012 yılından bu yana Basın İlan Kurumunda çalışan yazar, Ordu'da dört buçuk, Tokat'ta iki buçuk yıl Basın İlan Kurumu İl Müdürlüğü yaptı. Oranlı, hâlen aynı kurumda Adana Bölge Müdürlüğü görevini ifa etmektedir.

Türkiye Yazarlar Birliği'nin (TYB) ödöl töreninde, *Adana-Her Mevsim Baharı Yaşayan Şehir* kitabıyla, *Yılın Şehir Kitabı* kategorisinde ödüle layık görülen Oranlı'nın eseri, alanında ilgi uyandıran bir yayın oldu. Yazarın, 2023 Temmuz'unda basılmış olan kitabı, adındaki vurgudan anlaşılabilceği üzere, temelde bir Şehir tanıtım kitabıdır. Ancak eser, benzerlerinden ayrılan çokça yöne sahiptir. Kitabın yazılma amacı, Adana'da yaşayan, Şehri gören veya daha önce hiç görmemiş olan insanlara, Şehri tanıtmaktır. Aslında yazar, kitabıyla görevli bulunduğu bir vatan parçasına vefa duygusunun gereğini yerine getirmiş bulunmaktadır. Güçlü kalemiyle, kendisini severek okuturken ön yargılardan arınık bir Şekilde, Őehrin hak ettiği değeri okuyucuya fark ettirmesi, onu başkalarından ayırmaktadır. Yazar, fark ettirme ve tanıtma işlemine özgün bir tarzda gerçekleştirmiştir. Bundan dolayı kitap, sade ve kuru bir anlatıma sahip Şehir tanıtım eseri değildir. Gayet canlı ve etkileyici bir üslupla Adana, görülen, dokunulan değil derinden hissedilen bir Şehir halinde hem tasvir hem tasavvur konusu yapılmıştır. Yazarın üslubundan, Adana'ya karşı beslediği sevgiyi, verdiği kıymeti anlamamak mümkün değildir. Oranlı, olabildiğince samimi ve insanı saran ifadelerle okuyucuya hissettiklerini aksettirmeye çalışmıştır. Kendisinde oluşan Adana tasavvuruna, okuyucu kitlesini de çekmek isterken devrik, zengin tamlamalı ve eksiltili cümlelere oldukça yer verir. Bu üslupla, anlatılanların okuyucuda bıraktığı etki, güçlü hale gelmiştir.

Yazar, bir Şehri tanımanın ön yargılarla oluşabilme ihtimaline de atıf yapar. Ön yargılardan arınmak için, Őehre yüzeysel bakmakla yetinmeyip daha derinlere inmek, hatta kalbin gözüyle Őehrin temaşa edilmesi gerekmektedir. Őehirdeki tarihî yapılar, sadece fiziki özellikleriyle tanıtılmaz. Fiziki yapı yanında, tarihî bilgiler de aktarılarak okuyucuya hem betimsel özellikler hem de tarihî malumat birlikteliğiyle yapı ve mekânlar sunulur. Anlatılanlarla bağlantılı olan yakın tarihteki gelişmelerin aktarılması, ilgi uyandırmaktadır. Şehri Şehir yapan özellikler ele alınırken, mümkün olduğunca hem geçmişten hem de yakın zamandan doyurucu bilgiler verilmeye çalışılması, kitabın dikkat çekici yönlerinden

Gümüş, H. (2024). Adana-her mevsim baharı yaşayan Şehir. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 73-78.

biridir. Bilindik bilgilerle dolu, kuru bir Şehir tanıtım kitabı olmaktan çok, daha önce gidilmiş olsa da olmasa da zihinde Őehirle ilgili sağlam ve etkili bir tasavvur oluşturma noktasında başarılı bir eserdir. Yazar, kitapta nesnel bilgilerle kendi gürüş, beğeni ve izlenimlerinin harmanlandığı bir anlatım Őeklini tercih etmiştir. Őehrin tanıtılan doğal mekân ya da tarihî yapılarının fotoğraflarının da kitaba iliştirilmesi, eserin gürsel malzemeyle çekiciliğine katkıda bulunmuştur. Fotoğrafların bazıları, yazarın kişisel arşivindedir. Yazar, mekânların insanlara yaşattığı hisleri daha fazla önemsedini söylemektedir. Onun için mekânların kendinde yaşattığı hisler ve izlenimleri, bilhassa aktarmış ve bunların üzerinde durmayı kendince görev bilmiştir. Yazar, kimi bahislerde Őahsi eleştirisini okuyucuya sunmuş, muhtelif sorular yönelterek tefekküre davet etmiştir. Bu durum kitabın, sadece Şehir hakkında tanıtıcı bilgilerin edinildiği bir kaynak olmadığını gösterir. Yazarın bizzat yaptığı gibi, okuyucunun da bahsedilen konulara eleştirel bir gözle bakmasına imkân verme meziyeti gösterilmiştir. Kitabın bu yönü, okuyucunun zihinsel faaliyetini bilhassa etkin hâle getirmeye vesile olan bir yaklaşımdır. Bilgiler arasında, parantez aarak okuyucuya sunulan muhtelif tavsiyelere de kitapta yer verilmiştir. Bu tavsiyeler arasında, gezinin ne Şekilde yapılabileceği, kendi gürüşüyle bilhassa hangi yapı veya mekânların gürülmesi gerektiği, yemekle ilgili tavsiyeler sayılabilir. Yazarın konuya dair nükteli anekdotlar paylaşması, bazı anlatıların güldürü niteliği taşması; okuyucunun kitabı okuma zevkini daha da artıran bir noktadır. Yazar, konuya dair mesaj niteliğinde bilgiler aktarırken mekân ve tarihle ilgili olarak geniş denilebilecek bir yelpazede okuyucuya seslenir.

Farklı olarak yazar, konuyla bağlantılı Şekilde hayatın anlamı, dünyanın faniliği, tarihi kavramının önemi ve benzeri konularda okuyucuyu düşündürmeye sevk edebilecek bir yaklaşım sergiler. Tarihî veya doğal mekânların bilgileri aktarılırken, yazarın bir çok yerde restorasyon işlerine dair isteklerde ve tavsiyede bulunması hatta menfi veya müspet eleştirilerini yazması, yine bu kitap için dikkat çekici özelliklerdendir. Yazar, tarih alanında tartışmalara yol açmış bir konu hakkında, kendi bakış açısı ve gürüşünü ortaya koyar. Bu da kitabın, Şehir tanıtım özelliği yanında eleştiriler ve Őahsi bakış açılarının bulunduğu daha canlı ve dikkat çekici bir eser olmasını sağlar. Yazar Adana'yı anlatırken, Şehri çok iyi bilen ve romanlarında Őehre ait muhtelif malumata yer veren Yaşar Kemal'e de atıflar yapmıştır. Ayrıca bu Şehirde doğan veya Őehirle

Gümüş, H. (2024). Adana-her mevsim baharı yaşayan Şehir. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 73-78.

alakası olan birçok ũnlü isme de yer vermiştir. Yazar, kimi yerde, kısa sũrecek bir yol ayrımı ile anlatageldiği bahislerden biraz uzaklaşıp, okuyucuyu tefekkũr ũlemine çeker. Bũylece, karşılaştırma yapmasına imkân verecek bir dũnyaya davet eder. Mekân tasvirlerinde sadece gözũn gũrdũđũ fiziki bir bakış açası verilmez. Duyguların, ruha yansıyan yönlerin, tarihî meyil ve malumatın sevk ettiği bir yolu kullanıldığı gũrũlũr. Yazar, bu yolla okuyucunun zihin ve gũnũl dũnyasına hitap etme arzusu taşır.

Oranlı'nın, dikkate ve takdire Şayan bir yaklaşımı şudur ki, yemek için mekân isimlerinden bahsetme isteğinden, henũz tanınmayan yetenekli ustalara haksızlık olabilir dũřũncesi ile vazgeçer. Bu yaklaşım, insani bir duyarlılık örneğidir. Yazar, kitabın muhtelif bũlũmlerinde ũlkede tarihî mirasa karşı önemin ve kıymetin gerektiği kadar verilmediğinden de yakınr. Bu sebeple yabancıların kendi tarih hazinemizden kũltũr hırsızlığı yaptığına, kendi tarihimize sahip çıkamamanın bahtsızlığına değinir. Bu durum yazarın ayrıca tarihe ve kũltũre karşı derin bir duyarlılığa sahip olduğunu da gũsterir. Özellikle Őehrin içinden geçen su kanallarının çũplũk gibi kullanılması hususuna yazarın haklı olarak eleştirileri vardır. Bazı eleştiriler yazar tarafından açıkça sũylenmeyip bunlar ũstũ örtũlũ olarak gũnderme yapar Şekilde aktarılmıştır. Kaba değil ince Şekilde yapılan eleştiriler, okuyucunun kendi algı ve dũřũncesine bırakılmıştır. Kitapta muhtelif bũlũm ve başlıklarla anlatılanların bir nevi özeti gibi sayılabilecek olan "Adana nedir?" bũlũmũ, kitabın yazılma amacındaki dũřũncelerin bir nevi gũstergesidir. Bu kitabın muhtemel okuyucu kitlesi olarak, tarihe merakı olan bilhassa Şehir tarihine meyli bulunanlar, Adana'yı çok sevip bilmediği yönleriyle tanımak isteyenler, Őehre karşı ũn yargısı olduğunu hissedip bunun kırılıp kırılmayacağını merak edenler, Tũrkiye'nin tarihî, doğal ve kũltũrel zenginliğini Şehir ayırt etmeksizin bir il ũzelinde incelemek isteyenler vb. sayılabilir. Kitap okunduktan sonra, ũzellikle ũn yargılı olduğunu dũřũnenler, "Kim bilir Tũrkiye'deki her bir Őehrin nasıl bir tarihî, kũltũrel ve doğal zenginliği vardır?" sorusunu aklına dũřũrerek diğer seksen Şehri tanıma arzusunu depreştirebilirler. Adana Şehri ũzelinde yazılan bu kitap, bir bakıma tũm Tũrkiye'yi ilgilendiren konuları; tarih, medeniyet, kũltũr, toplum vb. barındırmaktadır. Kitabı okumakla aslında, Tũrkiye'ye yũnelik okuyucuya bir bakış açası, fikir ve anlayış sağlanmaktadır. Çũnkũ yukarıda sũzũ edilen tarih, medeniyet, kũltũr,

Gümüş, H. (2024). Adana-her mevsim baharı yaşayan Şehir. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 73-78.

toplum gibi konular, asla dar alanda, kendi içinde ve sığ bir Şekilde ele alınamaz.

Kitap, Türk olmayan ama bir Şekilde okuduğunu varsaydığımız bir yabancının da ön yargılardan arınık olduğu takdirde Türkiye'ye yönelik var olan bakışını farklılaştırabilir. Hatta bu düşünceyi daha da genelleştirirsek kitap, sadece Türkiye için değil dünyadaki diğer Őehirler için de bu manada ön yargılardan uzak olarak ve hak ettiği Őekliyle tanımaya yönelik bir istek uyandırabilir. Kitabın okuyucuda oluşturması muhtemel intibalar ve fikirlerin, bazı okuyucular için etkisi, çok büyük olup bu durum Şehir tarihi alanında çalışmalar yapılmasına teşvik niteliktedir. Toplum olarak bazı kıymetlerin bilinmemesi ya da yeterince ve gereğince anlaşılmaması, toplumun genelini alakadar eden çok mühim bir husustur. Örneğin Türkiye'nin herhangi bir Őehrini sadece gezi ve eğlence meyliyle tanımakla yetinmek, o Őehrin tarihî yönünü yok saymak bahtsızlığını getirir. Elbette ki bu yok sayma eylemi, kimilerince sahidin bilinçsiz bir Şekilde gerçekteşmektedir. Bu Őuurun uyandırılması ve var olan kıymetlerin insanlara fark ettirilmesi, muhtelif yollarla sağlanabilir. Yazar olarak Dr. Çetin Oranlı, muhtelif yollardan "yazı" aracını seçmiş, bahsedilen Őuurun uyandırılması, bazıları için Őuurun güçlendirilmesi için çalışma ortaya koymuştur. Örneğin bir dijital içerik üreticisi, yine aynı amaca hizmet olarak içerikler ortaya koyabilirken bir ressam, Őehirlerin tarihine, kültürüne yaraşır resimlerle sergiler düzenleyebilir. Bahsedildiği üzere kitapta yer alan bazı tavsiyeler, okura bir yol çizip farklı fikir ve projelerin inkişafını da sağlayabilir. İmkânı olan bazı okurlar, kitabı okuduktan sonra kitapta sözü edilen mekânları daha önce görmüş olsalar da gidip görme arzusu taşıyabilirler. Hatta Oranlı'nın çizdiği bakış açısından esinlenerek, kendi his ve düşüncelerini gerçek mekânda bizzat müşahede edebilirler. Böylece edinilen intiba ve oluşturulan düşüncelerin sağlamlaşmasına vesile olacak adımları atılabilir. Kitabı okuyanların, henüz okumayanlara düşüncelerini aktarmalarıyla, bu etki yayılabilir.

Adana-Her Mevsim Baharı Yaşayan Şehir adlı kitap; bir Őehre nasıl ve hangi bağlamda bakılması gerektiği konusunda yol göstermektedir. Bu konuda ön yargıların olup olmadığı, Şehri bir iki yönüyle değil her yönüyle tanımanın doğruluğu ve önemi hususunda okuyucuya hem genel hem de Adana Şehri özelinde bir bakış açısı kazandırmaktadır. Tarihin, doğal ve kültürel zenginliğin bir ülke için kimlik oluşturduğu düşünüldüğünde ülke vatandaşlarının bu nevi alanlarda doğru malumat elde etmesinin önemi

**Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 13, 2024 Güz,
e-ISSN: 2651-4605**

Gümüş, H. (2024). Adana-her mevsim baharı yaşayan Şehir. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 73-78.

ortaya çıkmaktadır. Yazar Dr. Oranlı, kitabı ile bahsedilen alana bir katkı sunmuő olmaktadır.

Yaşa, N. Z. (2024). Üsküp medreseleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 79-82.

Kitap İncelemesi

Makale Geliş Tarihi: 07.10.2024

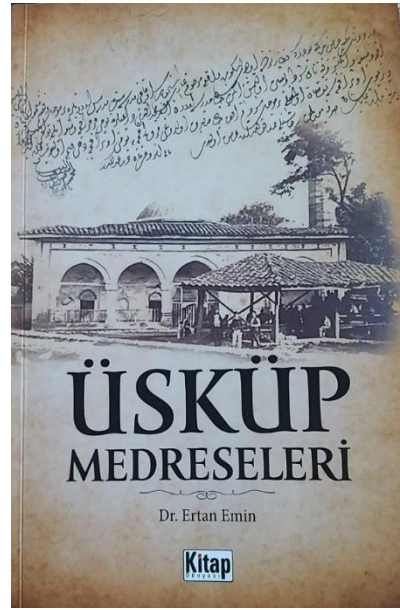
Makale Kabul Tarihi: 15.10.2024

**ERTAN EMİN, ÜSKÜP MEDRESELERİ, İSTANBUL: KİTAP
DÜNYASI, 2023, 218 SAYFA.**

Nesibe Zeynep YAŞA*

Üsküp Medreseleri, Balkanların kalbi durumundaki Üsküp'ün merkezindeki medreseleri ele alan bir araştırma eseridir. 2023 Ağustos'unda yayınlanan kitap, bu birinci baskısında sınırlı sayıda çoğaltılmıştır. Bu tür yayınlarda, eserin kendisi kadar araştırmacısının tanınması da önemlidir.

Kitabın yazarı Ertan Emin, kendisini okuyucuya kitabın ilk sayfasında tanıtır. Emin, Kuzey Makedonya'nın başkenti Üsküp'te 1992'de doğmuştur. Önceki adı Ertan Mehoniķ olan araştırmacı, 2022 yılında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçtikten sonra soyadını Emin olarak değiştirmiştir. Ailesiyle birlikte 1992 yılında yani doğduğu sene İstanbul'a göç etmiştir. İlköğretim ve lise eğitiminin büyük kısmını İstanbul'da almıştır. Lise son sınıftayken kaydını Konya'ya naklettirerek 2011'de Konya Naciye Mumcuoğlu Anadolu Lisesi'nden mezun olmuştur. Aynı sene Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümüne kayıt yaptıran Emin, buradan 2015'te mezun olur. Ara vermeden aynı üniversitede yüksek lisansa başlayarak 2018'de bitirdi. 2018 yılında aynı üniversitede doktora başladı. 2023'te *Üsküp Medreseleri* adlı tezini vererek Dr. unvanını aldı. İyi derecede Sırpça, Boşnakça, Makedonca ile

* Yüksek Lisans Öğrencisi, KTO Karatay Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih ABD Tezli Yüksek Lisans Programı, nzyasa@gmail.com, ORCID: 0009-0003-9527-0280.

Yaşa, N. Z. (2024). Üsküp medreseleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 79-82.

kaynaklardan istifade edecek düzeyde Bulgarca, Rusça ve İngilizce bilmektedir. Yazarın kitap dışında yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

Emin, bu eserinde, Rumeli yakasında ilk fethedilen önemli bir şehir olan Üsküp'teki Osmanlıdan kalan medreselerle kurucularını, eğitim durumunu, vakfiyelerini ele almıştır. Kitap, Ön Söz, Giriş ardından gelen dört bölümden oluşmaktadır. Girişte, ilk olarak Üsküp şehri tanıtılır. 1392'de Üsküp'ün fethi, Balkanlara yalnız Osmanlı Devleti'nin hâkim olmasının değil, asıl İslam Medeniyetinin yerleşmesinin öncüsü olur. Osmanlı ileri gelenlerinin bu şehirde yaptıkları eserler, insan ihtiyaçlarını karşılamaya dönük hamleler durumundadır. Konaklamak için hanlar, ticaret için çarşı ve kapanlar, temizlenmek için hamamlar, eğitim için mektep ve medreseler, ibadet için cami ve mescitlerle şehir, kısa sürede donatılır.

Kitabın birinci bölümünde, medreselerin sosyal hayattaki yeri ve önemi örnekler eşliğinde vurgulanır. Ardından Üsküp merkezinde bulunan medreseler kronolojik sırayla kuruluş tarihlerine göre yüzyıllar içinde ele alınır. Kitapta, Osmanlı gibi devrinin süper gücü olan bir devletin eğitime verdiği önem, kanıtlarıyla birlikte altı çizilerek verilir. Kitap, Balkanlar ve Osmanlı tarihiyle ilgilenen herkesin okuyabileceği anlaşılabilir, üslubu düzgün bir çalışma olmuştur.

Yazarın ilk kitabı olan bu eser, tablo ve yerleşim planları ve muhtelif belgeler ve görsellerle oldukça zenginleştirilmiştir. Yazarın, yazdığı yerlere seyahat ederek bizzat kendisinin söz konusu Osmanlı eserlerinin fotoğraflarını çekmiş olduğu görülmektedir.

Kitap, tespit edilen bilgileri, belgeleri ile sunmaya yönelik bir dilde yazılmıştır. Eser, tahlilleri ve tartışma konularıyla incelediği konuyu değerlendirmiş gözükmektedir. Yalnız Üsküp'te onca eğitim, kültür yatırımından bugüne tek sağlam ve işlevini sürdüren eserin kalmaması, ibretle değerlendirilmesi gereken bir konudur. Balkanlardaki İslam Medeniyeti ve insan unsuruyla ilgili tahribatın boyutlarını, belki bu tespit biraz düşündürebilir. Fakat, adında medrese ibaresi bulunduğu halde lokanta benzeri alkollü içeceklerin servis edildiği bazı mekânlar, günümüzde kullanılmaya devam etmektedir. Osmanlı Devleti'nin, özellikle Balkan Harbi'nden sonra bu coğrafyadan hızlı çekilmesi, kültürel mirasın tahribi konusunda bir hayli acımasız izler bırakmış bulunmaktadır.

Yaşa, N. Z. (2024). Üsküp medreseleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 79-82.

Medreseler, kurumun devamlılığını sağlamak üzere vakıflarla desteklenmiş idi. Onun için medreselerle birlikte; hanlar, hamamlar, su yolları, camiler ve imaretler, kütüphaneler ve darükkuralardan da söz edilmiştir. Bunların inşa tarihi, inşa ettiren şahıslar ve dönemin para birimiyle kaça mal olduğu hakkında da bilgi verilmiştir. Osmanlı Devleti'nde kuruluş devrinde, bahsi geçen vakıfları, yalnızca padişahlar ve paşalar değil, gücü yeten, isteyen bütün hayırsever kimseler de kurabilmekteydi. Hatta, mahalle halkı, aralarında yardımlaşarak ihtiyaç duyulan mektep, medrese gibi bir müesseseyi birlikte ihya edebiliyordu. Bu yüzden, Osmanlı mirası, aslında bir vakıf eserler zenginliği görülmelidir.

Eser, alanı ilgilendiren bütün arşiv ve belgelerden yararlanmış gözükmektedir. Onun için Kaynakça kısmı, kitabın neredeyse 40 sayfasını oluşturmuştur. Bu haliyle Üsküp doğumlu, ama bütün eğitim ve öğretim hayatını Türkiye'de geçiren Dr. Emin, zor bir işi başarmış durumdadır. Üsküp Medreseleri üstünden Osmanlı'nın kültür ve medeniyet hareketinin Balkan coğrafyası içindeki önemli bir kesitini nazara vermiş bulunmaktadır. Eser, yüz on iki yılı aşkın bir süredir devam eden Osmanlı izlerini; harp dönemlerinde açıktan hoyratça, barış devirlerinde de sinsice silme hamlelerine de önemli bir gönderme durumundadır. Kuzey Makedonya Cumhuriyeti'nin, Üsküp merkezinde bulduğu her alanı Roma taklidi, Osmanlı düşmanlığını tembihleyecek heykeller, panolar, kabartmalarla doldurma gayreti, kompleksli kimlik inşa çabasının devam ettiğini göstermektedir. Devlet bütçesini heykeller, Vodno dahil tepelere dikilen çelik Haçlar uğrunda heba etmeyi görev sayan o aşağılık kompleksli çabaya yazarın eseri, örtülen tarihe dikkat çekerek verilen bir cevap gibidir. Bu tür cevapların Üsküp kökenlilerden yükselmesi, tarihe sahip çıkma adına daha da anlamlı olmaktadır. Bu yönden eser, Üsküp ve Balkanlardaki köklü Osmanlı kültürel bakiyesini ele alacak yeni çalışmalara öncülük edebilir niteliktedir. Zira Osmanlı'nın, bilinçli bir hazırlık ve dört koldan yapılan saldırılarla tarihe karıştırılması, fiilen gerçekleşmiştir. Ama onun sağladığu barış ortamının yerini; dinmek bilmez bir kan dökücülüğu, doymak bilmez bir ırkçılık sevdasından beslenen saldırganlık atmosferi, dolduramamış bulunmaktadır. İnsanın doğasında olan doğruyu, huzuru, mutluluğu arayışı, bu tür ortamlara rağmen, tatmin edilinceye kadar köklere kazı yapmaya devam edecektir. Küllenen geçmişe ait bir kültürel kazı olması yönüyle Dr. Ertan Emin, eseriyle bir başarıya

**Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi, Sayı: 13, 2024 Güz,
e-ISSN: 2651-4605**

Yaşa, N. Z. (2024). Üsküp medreseleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (13), 79-82.

imza atmış bulunuyor. Umulur ki, Balkanlara dönük yeni eserler, tarihe ışık tutmak üzere raflarda yerlerini almaya devam eder.